

MŰVÉSZETÜNK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

„A két világháború közötti magyar képzőművészetben a reakciós ideológiát kiszolgáló képzőművészettől újító tendenciáig sok mindent megtalálunk. A konzervativizmus és a forradalmiság két pólusa között, amely e korszakban a politikában egyik oldalon az ún. keresztény nemzeti kurzust és a másikon a munkásmozgalmat jelentette, átmeneti politikai - ideológiai jelenségek is feltűnnek, amelyeknek hatása jelentkezett a képzőművészetben is. Volt tehát nemcsak a neobarokkra esküdő akadémizmus és vele szemben szocialista-realista művészet, hanem sok olyan irányzat is, amely részben a hagyományos, részben az avantgarde irányzatokhoz kapcsolódott. Azt hiszem, hogy a két világháború közötti képzőművészet tanulmányozása szempontjából jelentős ennek a „közöttek területnek” a megismerése és árnyalt értékelése. Ez a vizsgálódás olyan tanulságokat hozhat, amelyek mind az eszme-, mind a művészettörténet számára sokat adhatnak, de érdekesek a mai elméleti irodalom szempontjából is” — jegyezte meg — többek között — Köpeczi Béla,¹ a „Magyar képzőművészet a két világháború között” c. konferencián tartott főtitkári megnyitójában, melyet e témakör alapos elemzésére 1972 novemberében, az MTA Művészettörténeti Bizottsága és az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja tartott. Köpeczi Béla fent idézett átfogó jellegű megállapításába, de főként a jelzett problémakörrel foglalkozó konferenciái előadásokhoz kapcsolható adatkiegészítésként Szeged képzőművészeti életének két világháború közötti alakulása is beletartozik.

FESTÉSZET A TISZA PARTJÁN

Az Osztrák—Magyar Monarchia 1919-ben megszűnt. Ezáltal függetlenné vált az ország, de a trianoni békeszerződés után területileg jóval megkisebbedett. A Délvidék leválásával Szeged elvesztette egykori nagy hatósugarú vonzásterületét és elszigetelt határvárossá lett. Ez nemcsak gazdaságilag, de társadalmi, kulturális vonatkozásban is meghatározta, leszűkítetten „belterjessé” tette további fejlődését. Ipari és kereskedelmi életének kényszerűen bekövetkezett pangását — mely utcai forgalmának vidékies elcsöndesedésében is megnyilvánult —, a város a környező tekintélyes méretű tanyavilág magához kapcsolásával, s annak mezőgazdasági kiaknázásával igyekezett ellensúlyozni. Szeged konkrét területi kiterjedését az ekkor létrejövő periférikus telepek is növelték, ahol a kijjebb szorult kisemberek találtak új otthonra. A két világháború közötti Szeged társadalmi összetételében a mezőgazdasági elemeken kívül meghatározó súlyt töltöttek be az értelmiségiek, zömmel a tisztviselők és pedagógusok. A sokféle hivatalnak helyet adó város régi vágya telje-

¹ Köpeczi Béla főtitkári megnyitója. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 90.

sült azzal, hogy a háború után egyetemet kapott, amely kezdettől fogva lényeges szerepet játszott az iskolavárossá, kultúrközponttá növekvő Szeged szellemi arculatának kialakításában.

Szeged kulturális, művészeti életét a tárgyalt időszakunkban bekövetkezett történelmi események tehát alapvetően megváltoztatták. Ami a századelő pozitív szellemi törekvéseinek eredményeként létrejött, — mint pl. modern helyi művészetünk kibontakozása —, azt az elvesztett háború és éppen az innen kiindult ellenforradalom vihara elsodorta. Az itt kezdődő fehér terror első művész-áldozata *Kukovetz Nana* lett. Hasonló sors várt *Heller Ödönre* is. Festőink és szobrászaink közül többen: *Hódi Géza*, *Gergely Sándor*, *Moholy-Nagy László*, *Károlyi Lajos* emigrálni kényszerültek, az itthon maradottaknak pedig szegénységben kellett élniük. A helyi hivatalos szerveknek a művészeti ügyekkel szembeni közömbösségéből adódott, hogy Szegedet festészeti vonatkozásban még a szomszédos alföldi kisvárosok is megelőzték, Makó és Hódmezővásárhely éveken át művésztelepekkel rendelkeztek. A haladó gondolkodású értelmiségiek törekvéseinek eredményeként csak 1926-ban sikerült *Rudnay Gyulának* Szegeden is művésztelepet létesítenie.

Az ellenforradalom évtizedeiben több szegedi művész számára nem maradt más választás, mint a befelé fordulás. Ez — a bethleni konszolidáció alatt Szegedre visszatért — *Károlyi Lajos* festőlírájában fejeződött ki leginkább. Közel állt hozzá a vele rokon érzelmvilágú *Juhász Gyula*. Kettejük kapcsolatával külön fejezetben foglalkozunk.

A kor festői közül *Nyilasy Sándor* tudott leginkább az adott társadalmi követelményekhez alkalmazkodni. Színpompás képein *Móra Ferenc* népi írásainak derűjéhez hasonlóan ábrázolta a tápéi parasztfiatalság életét. A helyi parasztfestők között kell megemlítenünk *Süli Andrást*, aki közvetlen környezetét, házanépének életét naívan rögzítette.

A két világháború közötti rossz gazdasági helyzet miatt az építészet fejlődése országszerte háttérbe szorult. Helyette a hivatalos megbízásoktól kevésbé függő festészet és grafika került előtérbe. Jóllehet Szeged a harmincas években „importált módon” a „szobrok városa” lesz, mégis alig van szobrász, aki itt marad és vállalja a reá váró életküzdelmet. *Petri Lajos* és *Vígh Ferenc* szobrászok például hosszabb-rövidebb időre elhagyják Szegedet. Szocialista szellemű művészeinket azonban, *Tardos-Taussig Ármint*, *Dinnyés Ferencet*, *Parobek Alajost* és másokat alkotói tevékenységük nem engedte, hogy reményt veszítsenek, de a helyi munkásmozgalom ereje is kintartásra ösztönözte őket. A nép felé fordulás nyilvánul meg *Buday György* harmincas években készült grafikaiban is. A szegedi grafikai kultúrát elindító *Tardos-Taussig*, majd az ezt gazdagító *Buday György* köréhez kell számítanunk a helyi születésű *Vadász Endrét* és a temesvári származású *Bordás Ferencet*, akik később Budapestre kerülve fejtették ki képesességeiket. A két világháború között működő művészeink közül *Vlasics Károly*, *Dorogi Imre*, *Erdélyi Mihály*, *Vinkler László*, *Tápai Antal* és mások hosszú ívű pályája átnyúlik a felszabadulás utáni helyi képzőművészetünkbe.

A húszas évek eleje. Heller Ödön

„Az 1919—1945 közötti két és fél évtized hivatalos politikáját — állapítja meg *Pogány Ö. Gábor* — végig a kommunistaellenesség, a progresszió minden fajtájának korlátozása szabta meg. A társadalom életének minden vonatkozásában az ellenforradalom ideológiája volt az irányadó. A Magyar Tanácsköztársaság olyan

megrázkódtatást okozott az egykori uralkodó osztálynak, hogy a visszahatás, a retorzió rendkívül agresszívvá vált, a haladó törekvéseket elutasítás fogadta, üldözés kísérte.”¹ A Szegeden kibontakozó ellenforradalom nemcsak az itteni munkásosztálytól követelt sok áldozatot, de a szocialista felfogású értelmiségieket, művészeket is üldöztetésre vagy halálra ítélte.

Heller Ödön (1878—1921)² festőművész elhunytának tragikus körülményeit a múlt rendszer igazságszolgáltatása mesterséges homályba borította. Heller pályáját Budapesten, Vajda Zsigmondnál kezdte, majd Münchenben és Párizsban folytatta. 1906—07 nyarán a nagybányai festőiskola növendéke lett. Utána Szegedre költözött, és haláláig itt is dolgozott, míg 1921 júliusában, Tápé határában meg nem gyilkolták. A Tisza-parti töltésen kerékpárjával Szeged felé haladó festőre a merénylők orozva támadtak, akit heves tusakodás után fejbelttek és holttestét a folyóba dobták. A gyilkosságot fehér tisztok és katonák követték el, egyetlen tanújukat, Ábel János tápai mezőőrt életveszélyes fenyegetéssel kényszerítve hallgatásra. A hivatalos eljárás ezután szerelmi históriát kovácsolt az ügyből, és Heller egykori tápai modelljét, Bodóné Török Vicát, annak öccsét, Török Mihályt, valamint a fiatalasszony férjét, Bodó Antal földműveseket féltékenységből eredő szándékos emberölés vádjával letartóztatták. Kellő alibi igazolása után azonban és egyéb nyilvánosságra nem hozott ok miatt (minthogy Hellert nagykaliberű katonai revolverrel ölték meg), a vádlottakat felmentették.³

Hellert annak a napnak az előestéjén gyilkolták meg, midőn Tabódy Zsolt ezredes hadbíróvási tárgyalására a védelem koronatanújaként lett volna beidézve.⁴ A Direktóriumi tagsága miatt felelősségre vont Tabódyt Heller pozitív tanúvallomása alapján fel kellett volna menteni. Ezért likvidálták a festőt, aki egyébként is a helyi képzőművészek újjáépítéséért harcolt a proletárdiktatúra idején.⁵ Temetésén barátja, Juhász Gyula vette tőle búcsút. Móra Ferenc pedig egyik regényébe, „A festő halála” c. könyvébe beleszötte Heller tragédiáját, de a későbbi kiadásnak megváltoztatta a címét. A könyv „Négy apának egy leánya” címmel jelent meg ismét, és témája is csak bizonyos vonatkozásban volt azonosítható a valósággal.⁶

Heller Ödön színvonalban megközelítette Nyilasy alkotóerejét. Őt is elsősorban a tápai nép és környezete, a napsütéses Tisza-part érdekelte. Az alföldi iskola lírai

¹ Pogány Ö. Gábor: A Horthy-korszak hivatalos művészetpolitikájáról. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 214.

² Téli Tárlat. Délm. 1912. nov. 6.; *Domokos László*: Magyar Művészek Műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; Heller Ödön. Délm. 1915. nov. 14., 21.; Képek, rajzok, katonarcok. Délm. 1918. máj. 19.

³ Heller Ödön festőművész nyomtalanul eltűnt. SzN 1921. júl. 16.; Megtalálták Heller Ödön festőművész holttestét. Szeged, 1921. júl. 17.; Heller Ödön tragédiája. A munka, 1921. júl. 17., SzN 1921. júl. 18.; Bonyolódik a Heller-ügy. Szeged, 1921. júl. 20.; A Heller-féle gyilkosság rejtelmei Szeged, 1921. okt. 16.; Helybenhagyta a Tábla a Heller-gyilkosság ügyében hozott első fokú ítéletet. SzN 1922. jún. 23.; Heller Ödön meggyilkolása a Tábla előtt. Szeged, 1922. jún. 23.; Befejeződött Hellerfestő meggyilkolásának bűnpere. SzN 1922. szept. 20.

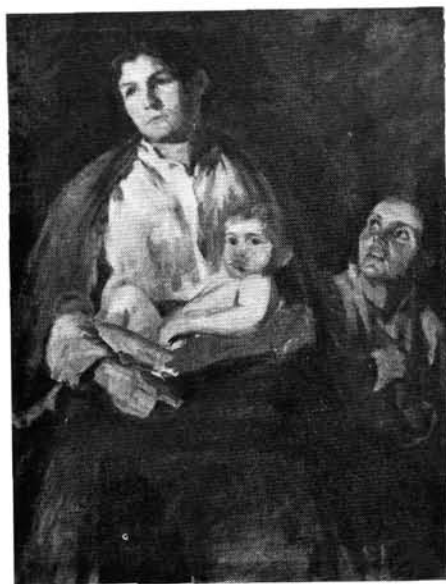
⁴ Tabódy Zsolt ezredes és Detre Béla volt százados a katonai törvényszék előtt. Szeged, 1921. júl. 19.; Tabódy ezredes a hadbíróág előtt. SzN 1921. júl. 19.; Incidensek a Tabódy-ügy tárgyalásán. SzN 1921. szept. 10.; Jegyzőkönyvi vallomások a Tabódy—Detre perben. SzN 1921. szept. 24.; Az ügyész vádbeszéde a Tabódy—Detre perben. SzN 1921. okt. 3.; Tabódyt 5 havi, Detrét 2 havi fogságra ítélték. Szeged, 1921. okt. 25.

⁵ A kultúra demokratizálódása Szegeden. A Szellemi Munkások Szakszervezetének javaslatai. SzN 1919. márc. 7.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; Szegedi Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. áprl. 29.; Május 15-én nyílik meg a Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. máj. 14.

⁶ *Móra Ferenc*: A festő halála. Szeged, 1922. okt. 29.; *Móra Ferenc*: Négy apának egy leánya. Bp. 1934. A szóban forgó kérdést elemzi *Madácsy László*: „Humor és rejtett problémák Móra Ferenc egy regényében. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1969/1. Szeged, 1969. 193—201.

Heller Ödön: König Péter arcképe.
1910—14. k. o. v. 51,5×42 cm. Mgt.

Heller Ödön: Anya gyermekével.
1920 k. o. v. 100×90 cm. MFM

vonalába sorolható képeinek legtöbbször szabadban levő falusi ifjúságot vagy gerendás szobájukba húzódó földműves családokat látunk. Helyi témájú festményei a század tízes éveinek elején a Múcsarnok és a Nemzeti Szalon kiállításaira is eljuttattak. Halála előtt gyűjteményes bemutatót tervezett Budapesten. Önarcképei és portréi (König Péter arcképe), realista emberábrázolásra törekvő műveknek tekinthetők. Alkotásai közül a Móra Ferenc Múzeum sikerült vászhatnak („Anya gyermekével,” „Tápei lányok,” „Levélolvásás”) őriz, továbbá közel száz ceruzavázlatot, mely Tardos-Taussig Ármán gyűjteményéből szintén a múzeumba került. E rajzok nagyrészt Heller szegedi festőiskolájának termékei. Heller Ödön festményeinek közkeveltségére jellemző, hogy a kereslet miatt halála után képeit hamisították.⁷ Alkotásaiból 1930-ban és 1951-ben Szegeden emlékkiállításokat rendeztek. A tragikus végű művész alakját az elmúlt idők során — cikkek formájában — többször felidéztek s emléke félszáz év óta él a helyi köz tudatban.⁸

A korabeli szegedi napilapokban a „Heller-féle gyilkosság rejtelméi”-ről szóló cikkek városszerte nagy port vertek fel. A több mint egy évig elhúzódó bűnper nyomasztólag hatott az itteni művészetszámra. Egyébként is a húszas évek eleje aligha adott alkalmat arra, hogy Szegeden a művészeti élet intenzíven megindulhasson. A festők, szobrászok jórészt külföldre távoztak, vagy Pesten próbáltak szerencsét. A háborús eseményektől megtört emberek sem érdeklődtek túlságosan a tárlatok után. Ekkoriban indult — 1920—25 között — néhány fiatal művész. Közük a dekoratív színeket kedvelő *Bodzasy István*,⁹ előbb Berlinben, mint plakáttervező dolgozott, majd Párizsba került. Az életét visszahúzódva itt leélő *Fogassy Ödön*¹⁰ pikturája „halk természetimádás” volt. A festőnek és szobrásznak egyaránt tevékeny

⁷ Hamisított Heller-képek után nyomoz a rendőrség. Szeged, 1924. nov. 9.

⁸ Heller-emlékest. Szeged, 1922. dec. 13.; *Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.*: Szeged. Bp. 1927. 318. *Péter László*: A festő halála. (Negyven éve gyilkolták meg Heller Ödönt) Délm. 1961. júl. 13.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Év-

Joachim József¹¹ — mint fivére —, szintén megjárta a francia fővárost, de a harmincas évekig Szegeden működött. A felsoroltakkal együtt Kisjenői Klein Ernő¹² olykor dramatikusan tartalmú figurális és tájképekkel jelentkezett. Juhász Gyulát ábrázoló portréja helyi magántulajdonban van. A Móra Ferenc Múzeum „Szántó föld” c. pasztelljét őrzi. A városi színház egykori díszlettervezője, Mihályi István¹³ és a Károlyi tanítvány Tóth Jenő István, valamint Hódi Lajos, a fiatalon elhunyt vásárhelyi festő a két világháború közötti szegedi művészgárda homályba merült nevű tagjai közé tartoztak.¹⁴

Rajtuk kívül még pár festőről emlékezünk meg, akik szintén közvetlenül a forradalom utáni években váltak Szegeden ismertté.

Ezek közé tartozik Balogh Margit (1898—1965), akinek portréival a helybeli családoknál gyakran találkozhatunk. Tanulmányait Budán, Deák-Ébner műtermében kezdte, majd Münchenben folytatta és végül Szegeden, Nyilasy Sándor mellett

Balogh Margit: Leányfej.
1924. o. fl. 25×19,5 cm. MFM

fejezte be. Munkássága során nagy rajzkészségre tett szert, melyet portréinál kamatoztatott.¹⁵ Az emberábrázoláson kívül a tájfestés, a városrészletek megörökítése is érdekelte. A finom tónusú tápai utcák és a dekoratív kanadai kikötők megjelenítése között csaknem félszázad telt el, mégis egyként nyilvánul meg e képekben a művésznő természetszeretete. Első tárlatát 1926-ban Szegeden rendezte.¹⁶ A következő évben Nyilasy Sándorral együtt állított ki.¹⁷ A húszas évek közepétől a Műcsarnokban is szerepelt. Sokfelé járt külföldön, a nyugat-európai országokon kívül még Kínába is eljutott. Ezekben a helyeken vázlatokat és naplófeljegyzéseket készített. A Sze-

könyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 179—180.; *Apró Ferenc*: Heller Ödön emlékezete. Délm. 1971. júl. 13.

⁹ Bodzásy István kiállítása. Szeged, 1920. dec. 5.; Négy művész a Kass-halljában. Szeged, 1921. nov. 30.

¹⁰ *(Lengyel Vilma) I. v.*: Fogasy Ödön képkiallítása. Délm. 1925. nov. 22.

¹¹ *m. l.*: Szegedi művész párizsi sikere (Joachim József). Szeged, 1923. febr. 7.; Joachim József kiállítása. Délm. 1928. márc. 4.; Joachim József portrét fest. Délm. 1930. júl. 25-

¹² Képkiallítás (Kisjenői Klein Ernő). Szeged, 1924. dec. 19.; *(Lengyel Vilma) L. V.*: Kisjenői Klein Ernő. Délm. 1925. nov. 24.; Kisjenői Klein Ernő Szegeden volt rajztanár, a deportálásban hunyt el.

¹³ Képkiallítás (Mihályi István). Szeged, 1922. ápr. 13.; Mihályi István kiállítása a Városi Múzeumban. Délm. 1942. nov. 8.

¹⁴ Négy művész a Kass-halljában. Szeged, 1921. dec. 30.; Hódi Lajos. Délm. 1925. nov. 5.

¹⁵ *Vér György*: Egy fiatal szegedi festő festette meg a veszprémi püspök portréját. Szeged, 1924. okt. 14.

¹⁶ *(j.)*: Balogh Margit képkiallítása. Délm. 1926. febr. 28.

¹⁷ Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása. Délm. 1927. okt. 23.; *Lengyel Vilma*: Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása a Múzeumban. Délm. 1927. okt. 28.; *Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.*: Szeged, 1927. 318.

Bánszki Tamás: Tél az Olajútön. 1920. akvatinta, 17×18,5 cm. MFM

gedről régóta elkerült, Budapesten letelepedett Balogh Margit hátrahagyott alkotásait végrendeletileg a Móra Ferenc Múzeumnak adományozta, melyből 1965 tavaszán kiállítást rendeztek.¹⁸

Balogh Margittal egyidőben tűnt fel Szegeden három festő: *Bánszki Tamás* (1892—1971), *Devich Sándor* (1894—) és *Góth Imre* (1893—), akik 1920-ban a Kultúrpalotában közös tárlatot rendeztek, Barátságuk még a városi gimnáziumból eredt, ahol együtt diákoskodtak. Az első világháború katonának szólította őket. Leszerelésük után elvégezték a képzőművészeti főiskolát. Ezt követően sorsuk, pályájuk különféleként alakult. Bánszki Debrecenbe került rajztanárnak és 1952-ben tért Szegedre vissza. Itt akvarelleket állított ki, melyeken tárgyias látásával főleg paraszt-

¹⁸ (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Balogh Margit emlékezete. Délm. 1965. márc. 16.; Balogh M. 126. ceruzarajzot, akvarellt és olajfestményt hagyott a szegedi múzeumra.

témákat jelenített meg.¹⁹ Régebben a Budapesti és a külföldi tárlatokon grafikákkal szerepelt. Bánszki fiataalkori kollegája, *Devich Sándor* sokáig Szegeden volt rajztanár, majd Olaszországban és Párizsban tett tanulmányútjai után, 1943-tól a Szépművészeti Múzeum restaurátora lett.²⁰ Az említett festők közül, a város művészeti ösztöndíjával elindított *Góth Imre* további életútja ismeretlen előttünk. Berlinből 1922-ben rövid időre hazalátogatott. Ezután, valószínűleg a nehéz megélhetési körülmények miatt ismét külföldre távozott. Rajzait a helyi színházi újság még 1925-ben közölte. Az egykori Réti-növendék szegedi múzeumban levő választékos színezésű férfi portréja (*Déry Ernő* arcképe, 1920.) és nőábrázolása a posztnagybányai-iskola tanulságait mutatja.²¹

Végezetül megemlíti azokat a képzőművészeket, akiknek a húszas évek első felében önálló kiállításuk volt Szegeden. Így: *Stróbl István* grafikákkal (1921), *Feleky György* csataképekkel (1922), *Pataky Hajnal* iparművészeti tárgyakkal (1924), *Pogány Ferenc* (1888—1930) pedig alföldi képeivel (1925) mutatkozott be városunkban, a feltüntetett években. Rajtuk kívül még az ismert nevű *Szánthó Máriát* (1898—), és a kiállításokon nem szerepelt *Molnár Sándort* (1905—) említjük meg. A szegedi születésű és innen elszármazott festőnő portré, akt és csendéletképei révén divatosná vált. Molnár, aki a szegedi színházban díszlettervező volt, az athéni képzőművészeti akadémián tanult. A felsorolást *Fabinyi Emmával* zárjuk, akitől egy női arckép van a helyi múzeumban. A kor heterogén művészeti összképére vall, hogy az eddig szó-bakerült alkotóművészek legtöbbje — amint említettük — előbb-utóbb elhagyva Szegedet, szétszéledtek. Az itteni újság keserűen állapítja meg, hogy addig, amíg Vásárhelyen, Pécsen és más vidéki városokban „...nagyobbarányú képzőművészeti kiállításra készülnek... Szegeden semmi sem történik ezen a téren. Egy-egy művész kollektív kiállítása ugyanis egészen független azoknak a társadalmi szervezeteknek még mindig szunnyadó tevékenységétől, amelyeknek kötelességük lenne Szegeden komoly képzőművészeti életet teremteni.”²² Rudnay Gyula 1926 nyarán létrehozott szegedi művésztelepe²³ ebbe a stagnálásba vitt rövid ideig tartó, színes, érdekes életet.

Rudnay szegedi művésztelepe

Egy művésztelep létesítésének gondolata Szegeden már a század első éveiben felmerült. Az ösztönzést és a mintaképet a nagybányai, szolnoki és kecskeméti művésztelepek adták. A terv megvalósításához az akkori kultuszminiszter, Vlasics Gyula állami segínyt ígért, melynek összege nem lett volna kevesebb évi 8000 koronánál,

¹⁹ Bánszki Tamás kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz. *Soó Rezső*: A mai debreceni grafika. Debrecen, 1935. 9.; Bánszki Tamás festőművész kiállítása. Szeged, 1961. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*.; Két szegedi kiállítástól. Tiszatáj, 1965. dec. 12, 17. 968.; *Szelesi Zoltán*: Bánszki Tamás halálára. Délm. 1971. jan. 16.

²⁰ Devich Sándor 4 rajza. Szeged, 1920. dec. 25.; Devich Sándor kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz.

²¹ Góth Imre kiállítása. Színház és Társaság, 1920. 8. sz.; Góth Imre itthon. Szeged, 1922. dec. 28.; Góth Imre rajzai. Színház és Társaság, 1925. 29. sz. Pótnyomozás Góth Imre eltűnt festményei után. Délm. 1936. dec. 25.

²² Képzőművészeti kiállítások. Délm. 1925. okt. 1.; Stróbl István kiállítása. Szeged, 1921. jún. 14.; Stróbl István kiállítása Temesvárt. Szeged, 1921. aug. 20.; Csataképkiállítás a Kass-ban (Feleky György), Szeged, 1922. jan. 26.; Pataki Hajnal kiállítása, Szeged, 1924. dec. 18.; (*Lengyel Vilma*) L. V.: Pogány Ferenc képkiallítása. Szeged, 1925. márc. 8.; Pogány Ferenc kiállítása. Délm. 1925. dec. 22.; Pogány Ferenc új képei. Délm. 1925. dec. 23.

²³ *Szelesi Zoltán*: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. 189—204.

vagyis annyi, mint amennyit Szolnok kapott erre a célra. Tekintve azonban, hogy erről az állami támogatásról nem a magát illetékesnek tartó Szegedi Képzőművészeti Egyesület vezetőségét értesítették, hanem városi tisztviselőknek szoltak, a Szegedi Művésztelep megvalósításának ügye egy időre abbamaradt.

1910 nyarán, városunk haladó szellemű értelmisége, tehát a művészetet szerető orvosok, mérnökök és tanárok, a képzőművészekkel társulva ismét foglalkoztak a szegedi művésztelep megvalósításának kérdésével. Amint a helyi újság írja „...Hol-

Rudnay Gyula: Olvasó nő.
1926. o. v. 88,5×72,6 cm. MFM

lósy Simon festőművész és Kallós Ede szobrászművész, akik a szegedi mozgalmat nagy figyelemmel kísérik, úgy nyilatkoztak, hogy Szegeden jó alkalom nyílik arra, hogy az eseményeknek, az itteni tájnak és a tanyavilág lakóinak néprajzi helyzete magyar művészeket neveljen.”²⁴ Bár a létesítmény vázlatos tervezetét pályázat útján el akarták készíttetni, kellő állami és tanácsi fedezet híján ezúttal sem sikerült megvalósítani a szegedi művésztelepet.

Harmadszori próbálkozásra ismét egy évtized múlva a Tanácsköztársaság idején került sor. A helyi Szellemi Munkások Szakszervezetének képzőművész csoportja 1919 március elején indítványt terjesztett a Néptanács elé, amelynek első és legfontosabb pontjaként az Újszegeden létesítendő Művésztelepszerepel. Ez a szép program, amely minden eddigi tervezetnél kidolgozottabb volt, a Tanácsköztársaság bukása miatt nem valósulhatott meg. De a Szegedi Művésztelep több mint két évtizeden át húzódó ügye²⁵ végül is 1926 nyarán — Rudnay Gyula nevéhez kötve — testet öltött.

Az újabb ösztönzést a szomszédos — kisebb jelentőségű város — Makó adta, mert 1925 nyarán biztosította Rudnay Gyula főiskolás növendékeinek, hogy vakációjuk alatt falai között dolgozhassanak. Ezért a Dél-Magyarország c. helyi napilap jogosan támadta a Szeged város tanácsát, hogy „...hetvenkétezer holdja van és mégis elzárkózik mindenféle művésztelep eszméje elől azzal, hogy nincs pénze.”²⁶ Példaképpül állította a kisbirtokos Makót, amely méltán sorakozik Nagybánya, Szolnok és Kecskemét mellé. A növendékeit Makón meglátogató Rudnay Gyula szerint „...az iskola célja a sokszor emlegetett kultúra, a művészet elhelyeződése a társadalom minél szélesebb rétegeiben olyan cél, amelyért érdemes küzdeni.”²⁷ Emellett

²⁴ Művésztelep Szegeden. SzH 1910. aug. 7.

²⁵ Gaál Endre: Miért nincs Szegeden művésztelep? SzN 1919. márc. 9.

²⁶ Művésztelep létesül Makón, Rudnay Gyula lesz a telep vezetője. Délm. 1925. jún. 17.; Rudnay Gyula makói művésztelepével részletesen Tóth Ferenc, a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. kötetében foglalkozik.

²⁷ „A magyar művészet vezetheti az európai kultúrát szebb világba.” Rudnay festőművész nyilatkozata a magyar művészet feladatairól. A makói művésztelep hivatása. Makói Friss Újság, 1925. júl. 19.

annak a véleményének is hangot adott, hogy a divatba hozott modernizmusok eltvelyedéseivel szemben a magyar művészetnek a jövőben igen nagy feladata van, melynek révén az európai kultúrát tisztultabb, szebb világba vezetheti.

A helyi újságokból kitűnik, hogy Makó, Szeged és Hódmezővásárhely képzőművészeti kapcsolatai ez időben szorosan összefüggenek. 1926 tavaszán ugyanis a Vásárhelyen együtt kiállító Tornyai János, Rudnay Gyula, Endre Béla, Kallós Ede és Pásztor János megalakították a Hódmezővásárhelyi Művészek Társaságát, amely „...céljául tűzte ki a tömörülést, a művészeknek a fővárosi vezetéstől független decentralizációját és azt, hogy Vásárhely, mint Nagybánya, a magyar művészet központja legyen, amely működési körébe vonná Szegedet, Makót, Szentest és Oroszházát.”²⁸

Hozzájárult ehhez, hogy Rudnaynak 1925—27 között, ha nem is azonos évben, de mindhárom városban volt művésztelepe. Rudnay szinte személyében kapcsolta össze Makó-Szeged-Vásárhely művészeti életét, mivel ezekben az alföldi városokban levő művésztelepein gyakran megfordult. Hazai és külföldi sikerei által tekintélyessé vált neve, az általa irányított festő-növendékek itteni kollektívái pedig szellemileg szorosabbá fűzték és frissebbé tették Csongrád megye akkori művészeti életét. Ezzel kapcsolatban kell említést tennünk arról a művészeti eseményről, mely 1925 nyarán történt Diósszilágyi Sámuel makói orvos lakásán. Hajnalig tartó beszélgetésre jött össze Diósszilágyinál akkor Rudnay Gyula, Móra Ferenc, Juhász Gyula és Károlyi Lajos. A festő, költő és író találkozót Móra Ferenc születésnapjának tiszteletére —, Espersit János makói művészbarát ügyvéd szervezte meg.²⁹

A makói művésztelep 1925 augusztusában megnyílt kiállításának nagy helyi, társadalmi visszhangja volt. A száz festményt és kétszáz rajzot felsorakoztató tárlat bemutatásán résztvett a város vezetősége is. Nikelszky polgármester Espersit Jánosnak, „a művésztelep kezdeményezőjének” érdemeit méltatta. A makói újság „országos művészi esemény”-nek nevezte a kiállítást, melyre Endre Béla Lyka Károlyt is meghívta.³⁰ Makó képzőművészeti sikereit a szegedi sajtó nem nézhette tétlenül. Egy október vége felé megjelenő vezércikk bátran ostromozta a Tisza-parti város rossz kultúrpolitikáját és feltette a kérdést: „...kinek a hibája, kinek a mulasztása, kinek a bűne ez? Nem egyes személyeké, hanem egy rendszeré” — adta meg rá rögtön a választ is.³¹

A fenti események után került sor 1926 tavaszán Rudnay Gyula szegedi művésztelepének megszervezésére. A helyi lapokból kitűnik, hogy a városi hatóságokhoz kevésbé, inkább egy-két lelkes polgár nevéhez fűződik az itteni művésztelep létrehozásának elősegítése. Ahogy Makón Espersit János volt a „motorja” ennek az ügynek, úgy Szegeden Tardos-Taussig Ármin grafikusművésznak, a haladó gondolkodású helyi értelmiség egyik vezető alakjának köszönhető, hogy Rudnay növendékei 1926 nyarán itt dolgozhattak. Taussig szervező munkájában részt vettek mások is, elsősorban Vér György szegedi újságíró.

Az ő előkészítő tevékenységük nyomán 1926 májusában Rudnay felkereste Szeged város hatóságát és Aigner Károly főispánnal, valamint Somogyi Szilveszter polgármesterrel megbeszélte a helyi nyári művésztelep beindításának feltételeit. A tanácsai vezetők ígéretet tettek a főiskolai növendékek elszállásolására, de kijelentették,

²⁸ Nagy képzőművészeti tömörülés Hmvhely központtal. Délm. 1926. jún. 8.

²⁹ Festő, költő és író találkozása. Makói Friss Újság, 1925. júl. 22.

³⁰ A makói művésztelep kiállítása. Makói Friss Újság, 1925. aug. 28.; Országos művészi esemény a makói művésztelep kiállítása. Ma délben nyitották meg a művésznövendékek kiállítását. Makói Friss Újság, 1925. aug. 30.

³¹ Kultúrpolitika. Délm. 1925. okt. 24.

hogy „...szükség van még a társadalom csatlakozására is”, amely abban konkrétizálódhatna, hogy a szegénysorsú fiatal művészelölteket egyes szegedi családok ebéddel és vacsorával lássanak el. E „közfeladat” teljes megértésre talált, mert a helyi polgárság támogatása mindvégig példás volt.³²

Rudnay főiskolás növendékei 1926 júliusának első napjaiban érkeztek Szegedre. Szám szerint huszonketten, a következők: *Balázs Attila, Choma József, Csóka István, Darvas László, Dobóczki Gizella, Feld Lajos, Ferenczy László, Fuhrmann Mátyás, Istókovits Kálmán, Junger Katalin, Kafka Albert, Katona Kózsé, Kemény Éva, Kupferstein Imre, Misztrik Ernő, Nagybányai Nagy Zoltán, Opitz Margit, Rimóczi József, Varga Béla, Várkonyi Valéria, Wohl Zoltán és Zárai Ilona*.³³ A fiatalok kedvező fogadtatásban részesültek. Nyolcuk ellátására magánosok vállalkoztak, a többieket pedig a tanács helyezte el az alsóvárosi elemi iskolában és a belvárosban levő ún. Jerney-ház erre kijelölt helyiségében. Étkeztetésükre a hatóság 12 millió koronát utalt ki.³⁴ A tanítványait meglátogató Rudnay Gyula örömmel tapasztalta, hogy a művésznövendékek kedvvel dolgoznak, ellátásuk rendben van.³⁵

Már kezdetben felmerült egy olyan igény, hogy a főiskolások úgy viszonyozzák Szegednek a vendéglátásukat, hogy örökössé tegyék meg rajzokban a régi Palánk meghitt utcácskáit és öreg házait, amelyeket a Dóm tér környéki egyetemi építkezések miatt a hatóság lebontásra szánt. E feladatnak Rudnay növendékei eleget is tettek. Közülük közülük származó szén- és ceruzavázlatot őriz a Móra Ferenc Múzeum.³⁶ A Tardos-Taussig Ármin gondoskodásából múzeumba került rajzgyűjteményt, mint Rudnay 1926-os szegedi művésztelepének működését, ma is hitelesítő képzőművészeti anyagnak tekinthetjük, s emellett érdekes várostörténeti dokumentumnak is.

Rudnay 1926 júliusában kétszer is Szegedre utazott. Látogatásának célja első ízben az volt, hogy itt dolgozó növendékeit felkeresse. Ezenkívül egynapos helyi tartózkodás arra is felhasználta, hogy a környéken levő Pusztaszert meglátogassa.³⁷ Ismeretes ugyanis, hogy ekkor kapott megbízást a Parlament számára készítenő nagyméretű gobelinhez, melynek tőle való tervét „Pusztaszéri országgyűlés” címen a Magyar Nemzeti Galéria őrzi. Figyelemre méltók azok a hasonlatos körülmények, amelyek Rudnay és Munkácsy közeli témájú történeti képével kapcsolatosak. Tudjuk azt, hogy Munkácsy 1891 ősztől ide utazott, hogy az Országházba kerülő „Honfoglalás” c. nagy festményéhez³⁸ a Szeged környéki tanyavilág táji és népi karakterét tanulmányozza. Miként Munkácsy, Rudnay is járt Pusztaszeren, mivel látni kívánta e történelmi színhelyet. Elkészülte alatt mindkettőjük alkotását olykor „Hétve-

³² Festőművész növendékek szeretnék Szegedre jönni. SzN 1926. áprl. 21.; Június 15-én megnyílik a szegedi nyári művésztelep. Rudnay tárgyalása a város hatóságával. Délm. 1926. máj. 23.

³³ A felsoroltak névsora megegyezik az 1926. évi szegedi művésztelep tárlatának katalógusában szereplő Rudnay-növendékek névsorával. — Rudnay Gyula szegedi művésztelepének első képkiallítása. 1926. augusztus 29—szeptember 10. Katalógus, képekkel, 26. 1. Bev.: *Nagyfalusi Jenő*. Zárószó: *Vér György*.

³⁴ A képzőművészeti főiskolások szegedi nyaraltatása. Délm. 1926. jún. 11.

³⁵ Rudnay Gyula Szegeden. Délm. 1926. júl. 18.

³⁶ Itt említjük meg, hogy Rudnay Gyula „Olvasó nő” c. festménye (o. v. 88,5×72,6 cm. J. j. 1.: „Rudnay” Ltsz.: 50 567.). Ambrozovics Dezső műgyűjtő hagyatékaként 1937-ben a szegedi múzeumba került. Valószínű, hogy ez a műve is — mint a szakirodalomban szereplő „Olvasó fiú” c. képe —, 1926-ban készült, amelyet Ambrozovics lehetséges, hogy Rudnay 1927-es tárlatáról vásárolt meg. A szóbanforgó festmény, a Magyar Nemzeti Galéria által 1969. ősztől rendezett Rudnay- emlékkiállításán szerepelt.

³⁷ Rudnay Gyula Pusztaszeren tanulmányozta a vérszerződés helyszínét a Parlament hatalmas festménye számára. Délm. 1926. júl. 11.

³⁸ *Szelesi Zoltán*: Munkácsy Honfoglalás-a Szegeden. Csongrád megyei Múzeumi Füzetek. Szeged, 1966. 5. sz. Különlenyomat a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964—65. évi kötetéből.

zér,” máskor „Árpád,” hol pedig „Honfoglalás” címen nevezi a korabeli sajtó. Ezek a „változások és fedések” minden bizonnyal kompozícióik kialakulási stádiumaival függnek össze. Rudnay „Pusztaszeri országgyűlés”-én kimutatható Munkácsy „Honfoglalás”-ának hatása, ennek elemzésével azonban most nem foglalkozunk. Arra viszont utalnunk kell, hogy e műveknek sorsa is megegyezik, ugyanis mind Munkácsy, mind Rudnay nagy vászna éles vitát váltott ki. A művészek felfogását, a művészi invenció szabadságát érő támadásokkal szemben, Munkácsy és Rudnay is hitükben való meggyőződéssel tiltakoztak.³⁹

Rudnay július második felében ismét felkereste Szegeden működő tanítványait. Örömmel vette tőlük a hírt, hogy az itteni művészetkedvelők egy-egy csoportja olykor ellátogat a főiskolások közé. A mester és növendékeinek jó viszonyáról, valamint Rudnay ideális oktatási módszeréről, korrektúráiról híven tájékoztat egyik akkori tanítványának, Rimóczi Józsefnek, a Debreceni Tanárképző Intézet rajztanárának visszaemlékező írása,⁴⁰ amelyben szegedi emlékeiből — Juhász Gyuláról, Tardos-Taussig Árminról és a művésztelep kiállításáról — sok érdekes momentumot elevénít fel. A Szegeden tartózkodó Rudnaytól sajtónyilatkozatot is kértek a sikeresen létrehozott művészteleppel kapcsolatban. Idézzük szavait: „...nem mertem bízni Szegedben, eleinte. Oly sok mindent hallottam innen. És most mégis megvan... A néhányaké az érdem.”⁴¹ Kérték, hogy maradjon kissé hosszabb ideig a városban, de ő ezt azzal hátrította el, hogy Makón és Vásárhelyen levő művésztelepeire is ellátogatnia.

A „Dél-Magyarország” már augusztus 1-én jelzi, hogy a három alföldi város művésztelepeinek az a szándéka, hogy a hónap vége fele kiállítással és bállal összekötött műsoros esttel zárják be Rudnay növendékeinek nyári munkásságát. „A befolyó összes jövedelmet — írja az újság — a művésztelepek kivétel nélkül a szegénysorsú növendékek segélyezésére fordítják.”⁴² Ez valóban úgy is történt. Rudnay szegedi művésztelepének kiállítása augusztus 29-én a kultúrpalotában nyílt meg. Este az újszegedi vígadóban műsoros bált rendeztek, ahol színészekon kívül Móra Ferenc és Juhász Gyula is szerepelt. A költő erre az alkalomra „Turandella” címen szatírárt írt, amely az ő bevezető játékaival került színre.⁴³ A táncrevü mellett képsorolás gazdagította a programot.

A művésztelep kiállításáról Lengyel Vilma szegedi műkritikus hosszú cikket írt a helyi újságba. Ebben méltatja a Rudnay növendékek itteni szereplését, felvonultatja a különböző alkotói karakterű művésznövendékek más-más témájú és felfogású képeit. Így a cikkíró felsorolási rendjében Istokovits Kálmán bizarr hatású nagy vásznai, Ferenczy László friss szépségű és Csóka változatosan kifejezett tájai után a lírai Choma József, a színes Darvas László, majd a robosztus Misztrik Ernő munkáit említette meg. A női kiállítók közül Junger Kató harmónikus, Kemény Éva nemes hangvételű és Záray Ilona helyi tárgyú képeit emelte ki. A továbbiakban Kupfers-

³⁹ *Bényi László*: Rudnay. Bp. 1961. 21—22.

⁴⁰ Lásd: *Szeles Zoltán*: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. Szeged, 1969. 189—204.; Itt teszünk említést egy másik Rudnay-tanítvány, Csertő Ferenc, elhunyt szegedi festőművész, rajztanár feljegyzéseiről is, amelyben mesterének a képzőművészeti főiskolán tartott néhány előadását rögzíti 1927-től. Ebből a feljegyzésből egy Rudnaytól származó megállapítás így hangzik: „A művészetnek nincsenek elvei, csak törvényei. Elveket lehet változtatni, de a szabály, a törvény az, amiben minden, a Művészet is örök!”

⁴¹ *Vér György*: Rudnay Gyula Szegeden. Délm. 1926. júl. 23.; Rudnay Gyula tanítványai. Színház és Társaság, 1926. júl. 26. Az 1926 nyarán Szegeden működő Rudnay-növendékek közül Dobóczy Gizella ma is itt él.

⁴² Művészzettel fejeződik be a szegedi művésztelep működése. Délm. 1926. aug. 1.

⁴³ Bál, revü, montmartrei éjszaka — kétezer korona. Délm. 1926. aug. 29.

tein Imre biblikus kompozícióit, Varga Béla szonorikus tónusú festményeit, Nagybányai Nagy Zoltán „Koldus”-át, Opitz Margit tájképeit, Wohl Zoltán érdekes profilját, Rimóczi József önarcképét, Feld Lajos grafikáit jegyezte fel. Végetetül szólt még Katona József, Kafka Albert, Fuhrmann Mátyás, Dobóczki Gizella és Balázs Attiláról is, akiket „...az ifjú magyar festő generáció bizalomra és hitre érdemes bemutatkozó!”-nak tartott.⁴⁴

Erről a kiállításról reprodukciókkal ellátott, ízléses katalógust adtak ki, amely helyi művészettörténeti szempontból ma is értékes dokumentumnak számít. Ebből megtudhatjuk, hogy a tárlaton 22 festőnövendék 115 képét mutatták be. A katalógus utószavát Vér György szegedi újságírótól olvashatjuk. Soraiban köszönetet fejezi ki mindazoknak, „...akik félretéve közönyt, álmoságot, ellentétet, nemtörődömséget és ellenállást; leküzdve akadályokat, hitetlenkedéseket és fáradtságot, — hozzájárultak ahhoz, hogy évtizedes álmok, sokéves tervezgetések után megszületett Szegeden az első művésztelep.”⁴⁵ A katalógus végül is felsorolt 109 olyan személyt, illetve tanácsi és állami szervet, amelyek természetbeni hozzájárulással, vagy készpénzadományokkal a művésztelep fenntartását elősegítették.

A művésztelep intéző bizottsága 1927 február közepére — az összegyűjtött adatok alapján — részletes beszámolójelentést készített. Ebben végső summázásként megállapította, hogy „...az eredmény szegedi arányokban elsőrendűnek mondható. A munka rövidesen egyébként ismét megindul, mert a bizottságnak az a szándéka az elmúlt nyári sikerek után, hogy az idei nyáron még szélesebb arányokban szervezi meg a szegedi művésztelepet.”⁴⁶

Elgondolkodtató, hogy ennek ellenére 1927-ben és az azt követő években miért nem ismétlődött meg többé a Rudnay növendékek szegedi vendéglátása. Vajon a városban lenne keresendő az ok: az itteni tanácsi és társadalmi tényezők álláspontja változott-e meg azután, vagy Rudnay művészpályájának más irányú alakulásával magyarázható? Úgy tűnik, hogy mindkét feltevésnek van bizonyos alapja. Egyrészt, mert Makón még 1927 nyarán is működött Rudnay művésztelepe, elvileg tehát Szegeden is megszervezhették volna. Másrészt nem elhanyagolható azonban az a körülmény, hogy Rudnay 1927-ben két nagy megbízást kapott Debrecenben: a „Csonkai diákjai körében a Nagyerdőn” és a „Magyar toborzó” c. alkotásokra, ezért más dolgaival kevésbé tudott foglalkozni. Akármivel is indokolható az első szegedi művésztelep tisztavirág-élete, megszűnése komoly veszteséget jelentett Szeged képzőművészeti életének további alakulásában.⁴⁷

⁴⁴ *Lengyel Vilma*: A szegedi művésztelep kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1926. aug. 29.

⁴⁵ Rudnay Gyula szegedi művésztelepének első képkiallítása. Katalógus.

⁴⁶ Az első szegedi művésztelep. Délm. 1927. febr. 20.

⁴⁷ Az 1927-es év egyetlen Rudnayhoz fűződő szegedi eseménye az a kiállítás, amelyet Rudnay Gyula és Iványi Grünwald Béla február közepén együtt rendeztek meg a Tisza-parti városban. A Kass-szálló halljában bemutatott tárlatról a Dél-Magyarország írt, amely elsősorban Rudnayt méltatta. „Szeged műbarátai — olvashatjuk a cikkben — lelkes megértéssel karolták fel a nyáron Rudnay művésztelepének fiatal növendékeit. Szólt ez természetesen a művészeknek, de szólt legfőképpen Rudnay Gyulának, akit eddig Szeged közvetlenül jóformán csak reprodukciókból ismert. Most nyílt először alkalom, hogy tizenhét képből álló kiállításon itthon lehessen belemélyedni a kiváló magyar művész nagyságának szemléletébe és vizsgálatába.” — (*Lengyel Vilma*) *L. V.*: Rudnay és Iványi-Grünwald. Délm. 1927. febr. 20. 1927-től, egészen negyed századon át Rudnay Gyulával nem foglalkoztak a szegedi újságok. A 75. évet megérő mesterről a Dél—Magyarország 1953. jan. 9. számában jelent meg egy cikk, amely a nagy magyar festő munkásságát méltatta. Ez alkalommal Rudnay levelet küldött e könyv írójához, amelyből kiténik, hogy az idős mester változatlanul szerette a művészfialtságot és kivételes tudását még ekkor is az ifjú tehetségek kibontakozásának szolgálatába állította. „Végtelen örömmel tölt el, — írta e levelében az azóta elhunyt Rudnay Gyula — hogy dolgozó népünk egyszerű fiai közt oly sok a tehetséges, akiknek csak egy feladatuk van, dolgozni, tanulni, fejlődni és ennek minden lehetőségét biztosítja számukra kormányzatunk. Nagy öröm és meg-

Itt kell végül utalnunk arra, hogy a hosszú évtizedek után Makón 1971-ben — a Rudnay hagyományok folytatásaként — ismét megalakult a Maros-menti Művésztelep, melyen két heti nyári időtartamra — a több mint félszáz hazai, sőt külföldi művészekén kívül — a szegedi festők közül is számosan résztvettek.

Károlyi Lajos és Juhász Gyula

Diósszilágyi Sámuel makói orvos otthonában, mint már említettük — 1925 nyarán —, Károlyi Lajos és Juhász Gyula is a vendégek közé tartoztak. Nem ez volt az első találkozásuk. A Tanácsköztársaság idején kerültek kapcsolatba, amikor Juhász Gyula az 1919 májusában rendezett szegedi tárlatról és Károlyi festményeiről is írt: „Károlyi Lajos mester — méltatta Juhász — csak néhány kisebb kézjeggyel szerepel szerényen és kimagaslóan. Zöld és sárga színharmóniája mélységesen tiszta, mint egy andante religioso, csendélete hervatag rózsáival lehetfinom.”⁴⁸ E néhány soros jellemzés is jól tükrözi azt a tiszteletet és elismerést, mellyel a művészetszerető költő a festő-lírikus Károlynak elejétől fogva adózott. A közönség e két név közül jobbra csak egyiket ismeri: a költőt. Károlyi Lajosról, a festőről keveset írtak eddig, pedig ő volt a Tisza-parti festészet „Juhász Gyulája”. Személyében és alkotásaiban értékes embert és érdemes művészt fedezhettünk fel. Károlyi törekvéseinek és munkásságának leghívebb kortársa, megértője és becsülője Juhász Gyula volt. Számos cikket, sőt verseket is írt a művész méltatására. Érzelemgazdag barátságuk és rokonségségük folytán kölcsönösen hatottak egymásra.⁴⁹

Károlyi Lajos pályáját — miután Szegeden 1900-ban telepedett le — a század elejétől kell figyelemmel kísérnünk. Ez időben nyitott festőiskolát a városban.⁵⁰ A nevéhez fűződő első szegedi festőiskola nagy érdeklődésnek örvendett. A helyi fia-

Károlyi Lajos: Rózsák.
1906. o. v. 50×78 cm. MFM

nyugvás számomra, hogy sok évtizedes pedagógiai tudással és művészetemmel ezt elősegíthetem... Amilyen szomorúan juttatja eszembe koromat, épp oly megnyugtató és jóleső érzést nyújt, hogy képzőművészeti főiskolánknak nem is egy professzora van, akik tanítványaim voltak és így átadhatják művészifjúságunknak azt, amit annak idején tőlem tanultak.” — Rudnay Gyula levele Szelesi Zoltánhoz. Bp. 1953. jan. 7. A címzett tulajdonában.

Itt szeretnék köszönetet mondani László Gyula professzor úrnak, aki szíves volt figyelmünket Rudnay Gyula szegedi, makói és hódmezővásárhelyi művésztelepének jelentőségére ráirányítani.

⁴⁸ *Juhász Gyula: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.*

⁴⁹ *Szelesi Zoltán: Károlyi Lajos. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1958—59. Szeged, 1960. 143—189.; Szelesi Zoltán: Juhász Gyula és Károlyi Lajos. — Juhász Gyula 1883—1937. — Bp. 1962. Szerk.: Páku Imre 455—458.*

⁵⁰ *Czibula Antal: A nagy diktátor. Szeged, 1928. 169—199.*

talság művészeti képzésével éveken át eredményesen foglalkozott. Tanítványai, követői közül többen (Cs. Joachim Ferenc, Hódi Géza, Vlasics Károly és mások) érdemes munkásságú hivatásos festőkkel váltak. Károlynak ezirányú tevékenysége nagyban hozzájárult a szegedi ábrázoló-művészeti kultúra fejlesztéséhez.

Károlyi Lajos a nyári hónapokat a híres szegedi ügyvéd és városatyja, Pillich Kálmán vendégeként Újszegeden töltötte. Pillich a századfordulóba hajló Szeged egyik érdekes alakja volt. Tekintélyét a helyi tanácsulések nagyhatású szónokaként szerezte. Értékes haladó javaslatai sokat segítettek a város gazdagításában. Károlyi nála ismerkedett meg az ott gyakornokoskodó Czibula Antallal, aki Pillichről írott könyvében külön fejezetet szentel a festőnek.⁵¹ Ebben arról szól, hogy „a bölcs művész” miként ismerteti meg a fiatal ügyvédjelöltet a szocializmus eszméivel. Károlyi jó tanítónak bizonyult, mert Czibula később a Tanácsköztársaság idején a szegedi direktórium elnöke lett.⁵²

Károlyi Pillich házából járt ki éveken keresztül hol egyedül, hol festőiskolája tagjaival, hogy a fákkal, rózsáligetekkel és kertes házakkal benépesített környék részleteit festegessék. Újszeged ettől kezdve kedvelt témája lett. Itt készült képei: a platanok megragadó együttesét nyújtó „Újszegedi részlet”, a lomboktól árnyas „Kertes ház”, a csatagos utat és a két oldalán levéltelen fasort mutató „Téli hangulat”, vagy az esti csöndben született „Naplemente a Tiszán”, hangulattal telítettek. Hasonló címmel gyakran megfestette e témákat. Pillichről, „a nagy diktátor”-ról készült akvarell portréján (1902) a hangsúly a sötét és világos foltokkal érzékeltetett jellemző testtartáson van. Károlyi e képe a keresés, kísérletezés útjelzője. További munkásságáról hűbb tükröt mutat ekkoriban alkotott önarcképe, melyen a minél kifejezőbb jellemzést tónusbeli szépségekkel és magas rajzkultúrával érte el.

Károlyi rendszeresen résztvett már a század induló éveitől kezdve a Szegedi Képzőművészeti Egyesület által rendezett tárlatokon. Finom tónusú alkotásait az újságok elismerő szavakkal méltatták. Képeinek főleg egyszerű és őszinte hangvétele tetszett, s az, hogy Károlyi piktúrája került a külsőséges, olcsó hatásokat. 1904-ben egy budapesti kollektív kiállításon is szerepelt. De nemcsak festett, filozofált is. 1908-ban tanulmányt írt „Erő, élet és művészet” címen, melyben többek között kifejtette, hogy „nincs munkakör-különbség, csak erős és beteg lélek van.”⁵³ Egy évvel később, 1909 őszén Back Bernát szegedi műgyűjtő több képet vett tőle, melynek árából néhány hónapra Párizsba utazhatott. Itt azonban elhatározta magát a modern művészeti irányzatoktól. Az impresszionizmussal szemben a világ reális jelenségeinek költői megragadására törekedett. Több képe alá jelszóként írta: „Impresszió nélkül.” Kortársa, Szőri József szegedi festő találó véleménye szerint „... e képeiben egy ösztönöktől és intuícióktól mentes művészetet akar létrehozni, melynek bázisa nem az egyéni érzés, hanem magának a motívumnak belső és a művészet eszközeivel kifejezhető törvényszerűsége.”⁵⁴

Rövid franciaországi tanulmányútról hazatérve 1910 karácsonyán a szegedi múzeumban rendezte meg első gyűjteményes kiállítását. Itt bemutatott anyaga egy évtizedes munkásságának termését tükrözte. Nyolcvannál több kiállított festménye megmutatta, hogy Károlyi tíz esztendei keresés után eljutott a kibontakozásig. A filozófus festő azonban nemcsak képeivel nyilatkozik meg ezúttal, hanem igyekszik

⁵¹ Czibula A.: i. m. 169—199.

⁵² Csongor Győző: A forradalmak szegedi szemtanúi (Visszaemlékezések 1918—19-re). Szeged, 1959. 16.

⁵³ Károlyi Lajos: Erő, élet, művészet. — *Kézai Simon és Kuzsók Dezső*: Karácsonyi Könyv. Szeged, 1908. 48—53. Délm. 1911. dec. 24.

⁵⁴ Szőri József: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.

Károlyi Lajos: Téli hangulat.
1910. k. o. v. 52×66 cm. MFM

Károlyi Lajos: Férfi arckép.
1910 k- o. v. 62×51 cm. MFM

emberi és művészi hitvallását is kifejezni a közönség előtt. Kiállításának katalógusában olvasható állásfoglalása, ars poetica-ja: „Életem célja, következőképp művészetem is egyszerű. Tökéletességre törekszem, vagy ami egyértelmű vele: erőre. Mert a művészet erő és nem más, mint egy munkának, — legyen az bármilyen körű — tökéletes kivitele. Ezen tökéletességre csak egy úton juthatunk, ha kutatjuk és öntudattá tesszük a természet törvényeit és azokat nemcsak mondjuk, hanem meg is cselekedjük.”⁵⁵ Károlyi tárlatáról Szentiványi Gyula írt, aki a művész sikerültebb alkotásainak méltatása mellett megállapítja: „...képei ma még csak törekvések a tökéletességre. Sokszor lenyűgözi a nagy és nehéz hitvallás és olykor elszibbasztja benne a festőt.”⁵⁶ Első gyűjteményes kiállítása után az Ernst Múzeum azt az ajánlatot tette neki, hogy valamennyi képét átveszi, nagy sajtókampányt indítanak művészete népszerűsítése érdekében, s amikor elérkezettnek látják az időt, kiállítást rendeznek alkotásaiból. A hangos szenzációtól és a műkereskedői beavatkozástól egyaránt irtózó Károlyi ezt a javaslatot visszautasította. Puritán elveihez haláláig híu maradt. Zárkózott természetű volt ugyan, de ez nem azt jelentette, hogy a közösség érdekeinek felismerése távol állott tőle, sőt köztudomású volt a szocialista eszmékkel rokon gondolkodásmódja. Hivatalos részről való mellőztetése is ezzel magyarázható. Soha semmiféle állami kitüntetésben, vagy ösztöndíjban nem részesült. A helyi hatóságoktól anyagi és erkölcsi megbecsülést nem kapott. Egész életében magára hagyatva,

⁵⁵ *Károlyi Lajos: Mire törekszem.* — Szegedi Képzőművészeti Egyesület, Károlyi Lajos gyűjteményes kiállításának katalógusa. Szeged, 1910. 3—8.

⁵⁶ *Szentiványi Gyula: Károlyi Lajos.* SZH 1910. dec. 18.

ösztönzés és támogatás nélkül egyedül dolgozott. Kivételt jelentenek a festő haladó gondolkodású barátai, tisztelői: elsősorban Juhász Gyula, Móra Ferenc, Eidus Bentian, Tardos Taussig Ármin és Lengyel Vilma, akik felismerték és értékelték tulajdonosságait. Erejükhez mérten mindig segítségére is voltak. Kollégái általában tisztelettel és szeretettel vették körül és festészete többükre fejtett ki lényeges hatást. A művészeti élet felelevenítése és szervezettebbé tétele érdekében javasolta, hogy alakítsák meg városunkban az Alföldi Művészek Egyesületét. Ennek az indítványnak a jelentőségét azonban csak Károlyi halála után egy évvel ismerték fel, és 1928-ban létre is jött, és sikeresen működött a nevezett egyesület („AME”).

A budapesti közönség először Kun József említett cikkéből kapott hírt a szegedi festő-remete különös életéről, felfogásáról és mindinkább érettebbé váló művészetéről. Károlyi művei pedig 1918 őszén, a Nemzeti Szalon egyik csoportkiállításán kerültek a fővárosi közönség elé (Conrad Gyula, Lénárd Imre és Wagner Géza képeivel együtt).⁵⁷ Károlyinak mintegy 45 alkotását felölelő kollekciójáról a budapesti lapok hangsúlyozott elismeréssel írtak. A felbukkant tehetséges vidéki festőt ezután szívesen fogadták be a KÉVE (Képző és Iparművészek Egyesülete) — tagjai közé. Sőt a Szépművészeti Múzeum a „Falurészlet”, a „Folyópart” és a „Virágszendélet” c. festményeit megvásárolta.⁵⁸ Sikeres budapesti szereplése első megérdemelt szüretje volt annak a sok lemondással párosult áldozatos munkának, melyet művészte tökéletesítése érdekében hosszú éveken át végzett. Fővárosi bemutatkozása előtt még az év elején, 1918 januárjában besorozták katonának. Temesvárra kellett volna bevonulnia, de ott mindjárt kórházba került. Leszerelése után ismét hazajött Szegedre. A Tanácsköztársaság idején Károlyi Szentendrén tartózkodott egy Vevér Oszkár nevű idősebb vegetáriánus barátjánál, miután pesti útjáról a franciák által körülzárt Szegedre nem tudott visszatérni. Szóba került, hogy egy Szentendrén létesítendő művésziskolát Károlyi vezetésére bizzanak, de az események következtében végül is ez nem vált valóra.⁵⁹

A háború utáni rendkívül nehéz megélhetési viszonyok és a nyomasztó társadalmi helyzet Károlyit is külföldre ösztönözték. Távozását megelőzően, 1921 februárjában önálló kiállítást rendezett Szegeden, hogy eladott képeinek árából útjának költségeit fedezni tudja. Tárlatán újabb tíz évi (1910—1920) munkásságának anyagából húsz festményt mutatott be, s Juhász Gyula „A Munka” hasábjain meleg hangú sorokban méltatta műveit: „Ezek a finom alkotások — írja — egy tiszta és nemes művészi világnézet megnyilatkozásai, egy tökéletességre törekvő, a dolgok lényegét és igazságát kereső művészlélek életének vallomásai. Károlyi Lajos a természet nagy, örök törvényeit keresi, tanulmányozza és fejezi ki, szinte személytelen igazsággal, minden alkotásában. A világ hangulatát adja, nem a maga személyét, mint a legtöbb

⁵⁷ Conrad Gyula, Károlyi Lajos, Lénárd Imre és Wagner Géza gyűjteményeiből rendezett Csoportkiállítás Katalógusa. Nemzeti Szalon, Bp. 1918. szept. 8—10.

⁵⁸ Éber László: Művészeti Lexikon. Bp. 1935. I. 530.

⁵⁹ 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a Dél-Magyarország ápr. 17-iki száma azt adta hírül, hogy „...a nagy szegedi művészt a magyarországi képzőművészeti ügyek népbiztosává nevezték ki Budapesten... Együttal azzal is megbízták a magyar kultúra mai irányítói Károlyi Lajost, hogy Szentendrén és Budapesten művésziskolát létesítsen és egyben az egész magyar képzőművészet szellemi irányítását is ő fogja intézni Magyarországon.” — Károlyi Lajos képzőművészeti népbiztos. Délm. 1919. ápr. 17.

E szép és nagyjelentőségű megbízatás a társadalmi megújódást régóta valló és hirdető Károlyira nézve valóban nagy megtiszteltetés lett volna. Azonban e közlés hitelességét kétségessé teszi az a tény, hogy Károlyi 1921 tavaszán még Szegeden van és kiállít. Akkor, amikor a fehér-terror elől egy népbiztosnál kevésbé „kompromittált”-nak is azonnal menekülnie kellett. Így a Dél-Magyarország Károlyi népbiztosi kinevezésével kapcsolatos hírközlése minden bizonnyal félreértésen alapszik.

művész. A törvény szól ezekből a képekből felénk, a törvény, amely a mindenség összhangját adja. Károlyi Lajos egyenlő szeretettel és megértéssel mélyed el egy őszi alkony, egy virágos váza, egy emberfej vagy egy házsor lelkének szépségeibe és mélységébe.”⁶⁰ Károlyi külföldre távozása előtt, 1921 áprilisában végrendelkezett: esetleges elhalálása esetén valamennyi képét a szegedi múzeumnak adományozza. Először Bécsben töltött rövidebb időt, s onnan egy képtárlátogatásáról számolt be levélben Juhász Gyulának: „...egy nagy élményt meg kell említenem, s az: Czerezin magán-képtárában Jan van der Meer képe, mely meglepetés is volt, mert nem tudtam róla. Ablaknál álló hollandi leányt fest egy piktor. A tárgy egyszerű, de az igazság, a tárgyilagosság soha és sehol oly nemesen, oly magasztosan meg nem jelenik.”⁶¹ Valószínűleg a németalföldi mesterek iránt érzett rajongásából szeretett volna Hollandiába menni, de pénzének fogytával erről le kellett mondania. Károlyi 1922 nyarán hazajött, de nem Szegedre, hanem Székesfehérvárra, ahol Prohászka Ottokár püspök vendégeként, a főpap arcképét festette meg.⁶² Ezen kívül Prohászka László gyáros portréját készítette el. Újabb képeivel még ugyanebben az évben (1922) Budapesten a KÉVE kiállításán szerepel. Az arcképek révén némi anyagiakhoz jutva, újra külföldre, ezúttal délre, Olaszországba utazott. Firenzében, Rómában, Velencében időzött, de megfordult más itáliai városokban is. Szorgalmasan dolgozott, azonban nagyon vágyott haza 1924 nyarán ért Szegedre és szinte nyomban kiállította külföldön készült alkotásait. A helyi lapok mint Olaszország kék ege alatt „megszínesedett” szegedi festőt ünnepelték, Juhász Gyula pedig szép verssel a sajátjával rokonnak vallotta Károlyi művészetét.

*Az életünk rövid, de a művészet
Örökebb, mint a földek és egek,
Mi elmegyünk, de a jövő ködébe
Lelkünk világa fényeket vetett.
A mi országunk nem való közéték,
Ti balga dúsak, kontár emberek.
És mégis mi vagyunk az igazi élet,
Az ősi és új s bár a szép ma vétek,
Bennünk van csak bocsánat bűnötökre;
Mi múltó üdvöt váltottunk örökre!*

(Juhász Gyula; Károlyi Lajoshoz)⁶⁴

⁶⁰ Juhász Gyula: Károlyi Lajos képei. A Munka, 1921. márc. 1.; Károlyi Lajos külföldre megy. SzN 1921. márc. 21.

⁶¹ A közölt levélrészlet, a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményében őrzött levélből való.

⁶² Ezzel kapcsolatos, Juhász Gyulához írt levele, mely a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményéből való, így szól:

„Székesfehérvár, 1922. jún. 23.

Kedves Juhász!

Fájdalom, nem mehettem ismét ki Hollandiába. Pénzünk annyira értéktelen, hogy nagyon sok kellene.

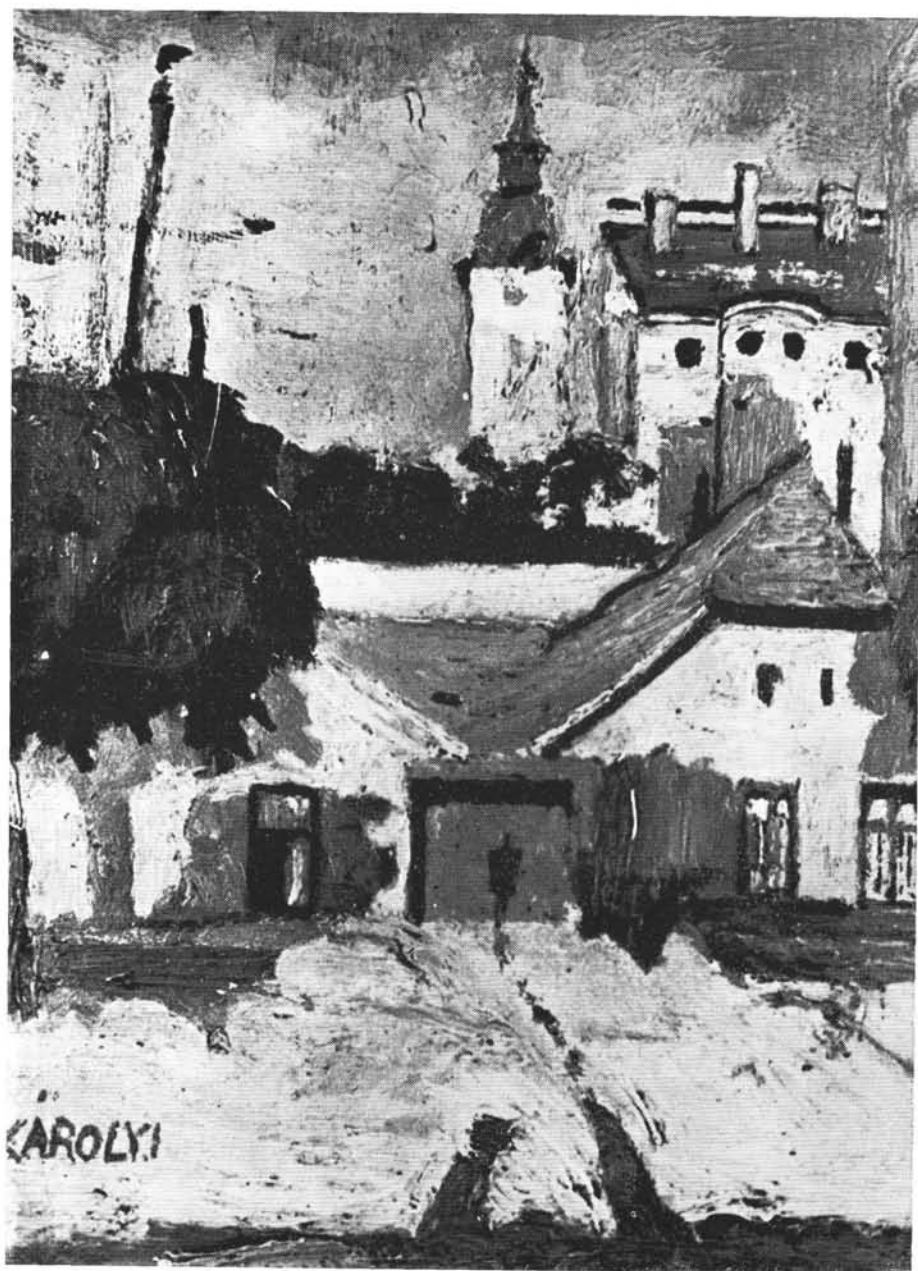
Most Prohászka Ottokár püspök úr vendége vagyok, s arcképét festem.

Azt hiszem nemsokára viszontláthatom. Addig is üdvözlöm Önt és kedves Mamáját, meleg szeretettel, híve:

Károlyi Lajos”

⁶³ Lengyel Vilma: Károlyi Lajos képkiallítása. Szeged. 1924. jún. 8.

⁶⁴ Juhász Gyula: Összes versei. Bp. 1959. 666.

Károlyi Lajos: Városrészlet. 1910 k. 18×13 cm. MFM

Váteszi jövőbelátással Juhász Gyula mintha sejtette volna Károlyi halálát. Az igazságot és szépséget kereső festő csakugyan nem volt abba a világba való; amidőn a szép „vétek” volt. 1926-ban, egyik utolsó cikkében a fennálló rendszert ostorozza, mely embertelenségével megfertőzi a művészt, és a művészetet öncélúvá változtatva elszakítja a közösségtől. „Meggzúnt az erkölcs — írja Károlyi —, mint az egységben való viszonyok köteléke, s mindenki önmagáért él, nagyon is individualis módon. Művésznyelven a rész lett hangsúlyozva az egység rovására. Leprofanizálódott a világ, látszat foglalta el a helyét a lényeknek, érzékiség az önfegyelmzésnek, gyűlölet a szeretetnek, kapzsiság az adakozásnak, iszákosság a mértékletességnek. A létért való küzdelem, s a machiavellizmus lett az irányelvük. Pénz lett az úr, s a kegyetlenség: hatalom... Ez a lelki bázis lett szülője a modern művészetnek. Az egyéniség kultusza, a művészi önzés úrrá lett a művészetben is, létrehozta az individualista művészetet. Mint az önző, megfélekedzik a morál törvényéről, mely őt az, „egész”-nek alárendeli, úgy az individualista művész is túlzott alanyiségében megfélekedzik az objektív világrend törvényeiről, s felelőtlenül tárja elénk egyénisége összes csodabogarait.”⁶⁵

A szegedi gyökerű Károlyi keserűségében most először határozza el, hogy felköltözik Budapestre és ott próbál élni. Elviselhetlenné vált magányából a házasságba menekült: egy fiatal szegedi lányt vett feleségül 1926 elején. Ugyanebben az évben megegyeszer és utóljára bemutatta képeit a város közönségének, — 1927 márciusában már halálos betegen kerül a budapesti Rókus Kórházba. Innen küldött egy levelet Juhász Gyulához, melyben társadalmi-segélyakció megindítását kérte tőle.⁶⁶ Sajnos a megérkezett küldemények már nem segítettek a sokat szenvedett festőn. Károlyi 1927 március 17-én elhunyt. A végrendelet szerint felesége Károlyi valamennyi képét a szegedi múzeumnak ajándékozta.⁶⁷ Az akkori helyi hatóság példátlan megnemértést tanúsított a kiváló művésszel szemben, akinek csak „szegényjogú temetést” biztosított.⁶⁸ E szégyenletes terv ellen Juhász Gyula a Dél-Magyarország cikkében emelte fel szavát: „Tekintetes tanács, hol lesznek Önök már akkor, amikor Károlyi Lajos tiszta, nemes és egyedülálló művészetének áhitattal áldoz az egész magyar kultúrvilág hálája és elismerése.”⁶⁹ Közbenjárására Károlyi Lajos holttestét hazahozatták Szegedre és a múzeum előtt adták meg neki a végtisztességet. A Munkás Dalárda gyászdallal, Juhász Gyula ünnepélyes, jövőbe világító szavakkal búcsúzott tőle: „...egy nagy tanítást hagyta ránk: a munka szent. Alkotómunkás voltál, ki a jövőnek dolgozik, kinek vetése érik, ha sírja fölött lesz is csak aratása.”⁷⁰ Juhász a Széphalom hasábjain megjelent nekrológiájában is méltóan értékelte Károlyi emberi és művészi nagyságát, sőt kettőjük mély kapcsolatáról is vallott: „Valódi or-

⁶⁵ *Károlyi Lajos*: Néhány szó a művészetéről. Délm. 1926. júl. 4.

⁶⁶ Az alább közölt levél a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilenyi-gyűjteményéből való. Bpest, 1927. márc. 7.

„Kedves Gyula!

Veszélyes vesekő-operációval benn fekszem a Rókus-kórház Urológiai sebészet osztályán. II. em. 51. ajtó, 21. ágy. Nagyon kérem, — tekintve, hogy már december óta ágyban fekszem, — szegedi barátainkkal együtt egy társadalmi segélyakciónak megindítását.

Baráti szeretettel:

Károlyi Lajos
festőművész”

⁶⁷ Károlyi Lajos festőművész a szegedi múzeumnak hagyományozta összes képeit. A külföldre távozó művész végrendelete. Szeged, 1921. ápr. 23.

⁶⁸ Meghalt Károlyi Lajos. Délm. 1927. márc. 18.

⁶⁹ *Juhász Gyula*: Szegényjogú temetés. Délm. 1927. márc. 18. — Örökség, Bp. 1958. I. 305—307.

⁷⁰ Eltemették Károlyi Lajost. Délm. 1927. márc. 22. — Juhász Gyula Károlyi ravatala előtt mondott búcsúbeszédének kézirat-vázlatát, a Móra Ferenc Múzeum irodalmi gyűjteménye őrzi.

vosa voltál — jegyzi — a beteg lelkeknek, aki igen sokszor hozott elsősegélyt e sorok írójának is élete nagy válságaiban.”⁷¹

*

Juhász Gyula Károlyit búcsúztató szavai óta három évtizednek kellett eltelnie, hogy a kiváló szegedi festő elfoglalhassa helyét az őt megillető alföldi mesterek sorában. A Móra Ferenc Múzeum 1957 őszén társadalmi összefogással tudta megrendezni Károlyi Lajos méltó emlékkiállítását. Számos képet gyűjtött össze magánosoktól a múzeum, hogy ezeket az általa őrzött Károlyi hagyatékkal együtt Szeged társadalmának bemutathassa. Teljes értékében először tárulkozott fel az eddig homályba levő festő maradandó életműve.

Aki Károlyi Lajos kiforrott művészetét vizsgálja, tapasztalhatja: itt egy olyan festőről van szó, akinek alkotásaiban nincs dráma és szenvedély, mint Tornyainál; de nincs fiatalos paraszti derű sem, mint Nyilasynál. Nála nehezen szerzett emberi boldogság, kiegyensúlyozott lelkiharmónia van. Képeiben a Hollósy-iskola tanúságai a „finom naturalizmus” formájában nyilvánulnak meg. A halk, nemes formai hang, a tartózkodóan tompa színek, a tartalmat hordozó, a kifejezés egyszerűségére törekvő, levegős, világos ábrázolás: ezek azok a jellemvonások, amelyek valamennyi alkotásán dominálnak. Művészetében nincsenek úgynevezett „nagy és kimagasló alkotások”. Piktúrájának fejlődését a valóság tanulmányozása és az érzelmi elmélyülés határozzák meg. „Ezért — mint Kun József írja — egyik tanulmányában az első friss benyomás visszaadására törekszik, a másikban a karakter hű megfigyelésére szorítkozik, a harmadikban a mozgulat és a mozgás érdekli, majdpedig minden impresszió nélkül, önmagából merít.”⁷³

A filozófikus hajlamú Károlyi Lajos legtöbbször szobája meghitt csendjében készítette önarcképeinek hosszú sorát. Kevés művész festett önmagáról annyi képmást, mint ő. Százakra menő autoportréiről vékony, sápadt szakállas férfi néz ránk szelíd tekintettel, aki az élet örömeiről való tudatos lemondásban vélte megtalálni lelkének nyugalmit, szellemének gazdagodását. Általában csak az arc, a „lélek tükre” érdekelte, melyben egész énjét kifejezte. „Az ember önmagának a legjobb modellje, önmagát ismeri legkevésbé, ezért foglalkozom oly sokat önarcképpemmel” — mondotta egy alkalommal.⁷⁴ Saját magát ábrázoló művein kívül nagy számú portréja és jellemtanulmányai is igazolják, hogy a realista emberábrázolás Károlyi festészetének egyik legsajátosabb értéke.

Alsóvárosbeli Róka utcai műtermét azonban Károlyi is sokszor ott hagyta, hogy megörökítse Újszeged parkjait, a hepehupás árterű Tisza-partot, vagy a régi Szeged ódon hangulatú, árvíz előtti utcáit. Az önarcképeken kívül Károlyi festő-költője volt a rügyező gyümölcsös kerteknek, a lány borulatú őszi délutánoknak, az alkonyi fénybe burkolt, csöndes szegedi utcáknak is. Károlyi nemcsak a helyi táj szépségeit fedezte fel, de megtalálta benne a nyomorgó, szenvedő embert is. Megragadó alkotása a — nála szokatlanul nagyméretű — „Koldusasszonyok” c. és elmélyült szociális érzését tanúsító „Csavargók” c. képe. Műveinek nagyrésze melankólikus hangulatú, melyek a festő magárahagyottságával magyarázhatók. Gyöngédségének kifejezői a számtalanszor megfestett rózsacsendéletek is.

⁷¹ Juhász Gyula: Károlyi Lajos. Széphalom, 1927. 1. évf. 7—9. sz. 305—306.

⁷² Károlyi Lajos emlékkiállítás katalógusa, Szeged, 1957. október. Bev.: Szemesi Zoltán.

⁷³ Kun József: Károlyi Lajos. Szeged és Vidéke, 1910. dec. 17.

⁷⁴ Károlyi Lajosról. Színház és Társaság, 1924. márc. 10.

Károlyi kiemelkedő egyénisége volt Szeged gazdag multú képzőművészetének. Neve és oeuvre-je érdemtelenül kevésbé ismert és méltatott, de válogatott műveiben kifejezésre jutott értékei kétségtelenül az alföldi mesterek közé, a lírikus Endre Béla mellé utalják őt. Poétikus egyéniségének állít emléket Juhász Gyula „K. L.” című költeménye:⁷⁵

*Egy megdicsőült művész derűs arca
Szobám faláról szembe néz velem.
Alvás előtt és ébredés után is
Ölelkezik vele tekintetem.
Ő mosolyog, ha szomorú a lelkem
És mosolyog, ha örvend a szívem
És fényben, árnyban, őszben és tavaszban
Csak mosolyog némán és szeliden.
Fejem deres lesz, szemem fénye elhuny,
Kifosztanak a gondok, a napok
Elhagynak a remények és barátok,
Ő híven őriz, arca rám ragyog.
Egy másik életből mosolyog immár,
Mint aki győzött, s kinek titka van
De itt hiába mondaná nekem meg,
Majd egyszer érte elmegyek magam.*

Nyilasy Sándor tápéi parasztképeiről

Károlyi Lajos és Nyilasy Sándor pályakezdéséről már szólottunk, jelezvén, hogy különböző festői stílusú egyéniségek, rokonulásuk azonban az a közös vonás, hogy halálukig ragaszkodtak szülővárosukhoz. Életüket itt, a Tisza-partján élték le és kiváló tehetségük, termékeny munkásságuk révén Szeged képzőművészetének vezető alakjaivá emelkedtek.⁷⁶

Nyilasy Sándor szín pompás képein a komorságnak semmi nyomát nem találjuk.⁷⁷ Műveiben a napsütötte Tiszatáj népének életkedvét meggyőző erővel fejezte ki. „Mielőtt Nyilasy Szegeden fellépett — írja Lyka Károly —, itt nem támadott kép, amely a festő és a néplélek, a népelet közötti közelséget annyira mutatná, mint ezek az idevaló munkák. Egyenes megragadásai a látott dolgoknak, a tájagnak, az alakoknak, a nép munkás, vagy csöndes boldogságú életének. De, ha még olyan behatóan ragaszkodik is a művész a látott valósághoz, mégis hozzátesz még egy értéket: valamennyit megaranyozza meleg kedélye.”⁷⁸

Nyilasy sokat ígérő fejlődésének elején érezhető a keresés nyugtalansága. Ezt mutatják — többek között — a „Csordakút”⁷⁹ és a „Cigányok” (1900) c. nagyméretű képei is. Utóbbi festményén poros országúton haladó vándorcigányokat látunk. Az ekhós szekér körül a cigánycsalád tagjai: komoly, barna férfiak, tarka ruhájú

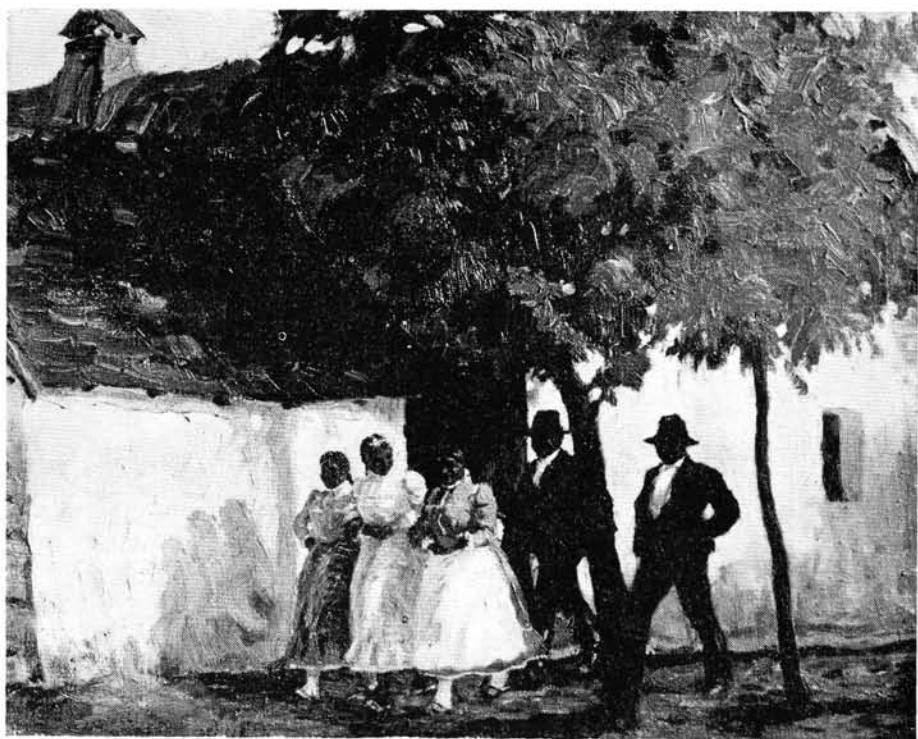
⁷⁵ Juhász Gyula: Összes versei. Bp. 1959. 807—808.

⁷⁶ Szelesi Zoltán: Nyilasy Sándor, Csongrád megyei Füzetek. 14. sz. Szeged, 1955.

⁷⁷ Szelesi Zoltán: Alföldi mesterek. Csongrád megyei Hírlap. 1958. márc. 2.; Szelesi Zoltán: Koszta, Tornyai, Nyilasy. Délm. 1958. áprl. 30.

⁷⁸ Lyka Károly: Nyilasy Sándor-emlékkiállítás. Az 1934. május 19. megnyitáson tartott előadás. Szeged, 1934. 9—10.

⁷⁹ Nyilasy Sándor: Csordakút-ja. SzH 1900. jan. 30.

Nyilasy Sándor: Legények, leányok.
1127. o. v. 42×80 cm. MFM

Nyilasy Sándor: Kapás asszony.
1910 k. o. pl. 55×31 cm. MFM

Nyilasy Sándor: Hazatérő munkáspár.
1909. o. v. 117×117 cm. MFM

fiatal nők és hiányos öltözetű, vidám apróságok sűrűnek. Az alkotás egésze, rajza, az alakok elrendezése szilárd szerkezetű. A művész az eleven csoportfűzésben és a kifejezési mozdulatok megkeresésében egyaránt jól oldotta meg feladatát. Bár a vonal az uralkodó elem, s a szín csak hangulati kísérő, a kompozíció gazdasága és térbelisége figyelemre méltó fokon áll. E művének megfestése hosszabb időt vett igénybe, sok kutatás, javítgatás, az akadémiai kööttségekkel való küzdelem járt vele. A tárgyias megfogalmazás itt még fontosabb cél, mint a valóság átköltése, — azonban a táj és ember kapcsolatának szerves megteremtése a művész jelentős eredménye.⁸⁰

Hogy Nyilasy megtalálja festői önkifejezését, igazán csak itthon, a Tisza mellett adódtak számára megfelelő témák. Előbb a Kamarás-erdőben ütötte fel tanyáját, majd Horgos utcáit járta. Ekkoriban festette a „Horgosi templom fákkal”, a „Szerelemspár” (1903), a „Tanyai fiatalság” (1905) és a „Hazatérő munkáspár” (1909) c. alkotásait. Ezek közül az első három műve a szegedi múzeum, a negyedik képe pedig a Nemzeti Galéria tulajdonát képezi.⁸¹ A húszas évek elejétől, miután Horgos elzárult előtte, Tápé parasztleányei, lányai, munkáséletű földművesei lettek képeinek végleges alakjai. Nyilasy a század első éveitől kezdve nemcsak a helyi tárlatokon szerepelt rendszeresen, hanem Szabadkán, Aradon és Budapesten is. Műcsarnoki sikereiről a fővárosi lapok kritikái tanúskodnak.⁸² „Vasárnap” c. festményével 1908-ban elnyerte a Lipótvárosi Kaszinó 1000 koronás díját,⁸³ s a bécsi Künstlerhausban szintén feltűnést keltett vele. Háromszor kiérdemelte az Andrássy-féle 4200 koronás ösztöndíjat,⁸⁴ melyből azután európai tanulmányútját fedezte.⁸⁵ Mindig sietett azonban az Alföldre, mert embernek és művésznek is csak itthon érezte jól magát.

Az egyik aránylag korai alkotása, a „Gombaszedők”⁸⁶ jó példája annak az eredménynek, melyet a „Cigányok” óta a könnyed, levegős képek megfestése terén elért. E művén két fiatal parasztlány indul gombát szedni. A kékszoknyás, fődetlen fejű kisebbik lányka serényen lépked előre, maga mögött hagyva piroskötényes, fejkenődős nénjét. Mezítláb tapossák a rét száraz, szúrós fűvét. A lányok alakját a kép középterében helyezte el, melyek a mű jelentékeny részét kitöltik. A sárga gyepes előtér és a töltés mögötti bokros, kis házakkal tarkított háttér csak kevéssé tagolt. Az ember és a táj egységét mutató kapcsolata itt is jól érvényesül, melyet az alkotáson szétáramló fény teremt meg. A „Hazatérő munkáspár”⁸⁷ c., horgosi tartózkodása alatt készült művén megfigyelhetjük az elmélyült tartalom felé való törekvését. Festményén a lenyugvó nap fényétől megvilágítva, mezítlábas munkáspár halad a falun keresztül, a napi földmunkából hazafelé. A zöld sokféle árnyalata tölti be a képét. Örömben és bánatban összeszokott, egyszerű parasztkok e művének szereplői. Figyelemmel kísérelhetjük, hogy a festő korábbi mérsékeltabb ecsetkezelése bátrabbá, szenvedélyesebbé válik, alkotása nehéz életű embersorsot jelenít meg.

Nyilasy Sándor művészetének sajátos vonása, hogy szinte kizárólag a verőfényes nyarat, a virágzás időszakát, szülőföldjének természeti gazdagságát ábrázolja.

⁸⁰ A szegedi tavaszi tárlatról. SzH 1901. márc. 30., 31., áprl. 4.

⁸¹ Két szegedi festmény az állam birtokában. SzH 1903. dec. 19.

⁸² Nyilasy Sándor dicsérete. SzH 1903. dec. 3.; Aradi lap Nyilasy Sándorról. SzH 1905. márc. 30.; Nyilasy Sándor sikere. SzH 1905. nov. 15.; SzH 1907. nov. 15.

⁸³ Nyilasy Sándor kitüntetése. SzH 1908. márc. 24.

⁸⁴ A Lipótvárosi Kaszinó díját: 1000 koronát, Nyilasy Sándor kapta meg. Művészet, 1908. 65. sz.; Nyilasy Sándor ösztöndíja. SzH 1908. dec. 5.

⁸⁵ Nyilasy Sándor „...Német-, Olasz-, Angol-, Spanyolországban és Hollandiában tett tanulmányutakat.” — Nyilasy Sándor-émlékiállítás katalógusa. Szeged, 1934. bev.: Szalay József.

⁸⁶ Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában (o. v. 95,5×80,5 cm. J. j. I. „Nyilasy”)

⁸⁷ Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában (o. v. 117×117 cm. J. b. I. „Nyilasy”)

Szabadban festett képein úgy hatnak a színek, mint a sötétséget elűző napsugár. Példaként említhetjük erre az 1911-ben rendezett szegedi tárlaton kiállított „Hajóács”, „Pihenő kapás” és „Napsütés” c. műveit, melyek Nyilasy festészetének érett korszakába való lépését tükrözik. Ezek közül legismertebb és igen kedvelt a lírai hangulatú „Napsütés”.⁸⁸ A Horgos melletti kiserdő lombos-füves pompájában zöld kerti széket ábrázol, a szék támláján egy széles karimájú női szalmakalappal. A dús, zöld környezetben, mintha ékszer lenne, úgy hat a tüzessárga színű női holmi. Fiatal tulajdonosát, ha nem is látjuk, de itt érezzük a közelben. A napfény öröme tölti el az alkotást, melyből minden súlyos és komor szín mellőzve van. Az árnyékok átlátások, színesek, a képen a sárgák, zöldek, kékek tónusa uralkodik: a szonórus-zöld Nyilasy palettájának egyik legvonzóbb eleme. Plein air-ben létrejött festményei az ihletés pillanatának valóban friss rögzítései.

Nyilasy egyre gyarapodó hazai és külföldi sikerei felkeltették a hivatalos művészetpártolás figyelmét is. 1912-ben a király megvásárolta „Játszó fiúk” c. alkotását.⁸⁹ A következő évben (1913) létrejött „Templomtér” c. képe a szegedi múzeumba került.

1914-től a háború miatt a Szegedi Képzőművészeti Egyesület beszüntette működését. Tárlatokról és Nyilasy festészetéről helyi újságokban csak a forradalom után olvashatunk.

Nyilasy Sándor 1918 után a Szeged melletti Tápéra költözött. Itt festette legszebb képeit: falusi embereket munkában és munka után, hazatérés közben, vagy vasárnapi ünneplőben. Benyomásainak közvetlensége, alakjainak életteljessége vonzóvá teszik alkotásait. A tápai parasztokat közel másfél évtizeden át szoros kapcsolat fűzte Nyilasy Sándorhoz, aki ott egy parasztházat alakított át műteremmé. Ebben töltötte a nyári hónapokat, itt gyűjtögette azokat az élményeket, amelyek változatos színekben és hangulatokban tükröződtek vissza alkotásain. Színpompás festményei: „Lányok a Tisza-töltésen”, „Marostorkolat”, „Vetésnézők”, „Zsalugátért festő asszony”, „Birkanyáj a fa alatt”, „Sárkányeresztők”, „Réten”, „Kinn a bárány, benn a farkas”, „Parasztház” stb., — mind Tápén születtek.

1927 őszén Nyilasy — tanítványával, *Balogh Margit*-tal együtt — önálló kiállítást rendezett Szegeden, a Kultúrpalotában.⁹⁰ Bemutakozásuk osztatlan elismerést keltett. Nyilasy „Legények, lányok” (1927)⁹¹ c. új alkotását emelte ki az akkori sajtó. E képen a tápei házak fehérre meszelt falát a délutáni napsütés enyhén sárgára festi, az akácok zöldesszürke árnyékot vetnek. A keskeny úton három lány és két legény megy, a lombokon átszűrődő fény megvillan a fiatalok ruháin. A lányok kart karba öltve elől, a legények mögöttük haladnak. A csoportosítás jól sikerült, a részletek egységgé állanak össze.

Említettük, hogy Károlyi Lajos javaslatára 1928-ban létrehozták Szegeden az Alföldi Művészek Egyesületét. E társulásnak Juhász Gyula és Nyilasy Sándor lett az alelnöke.⁹² Az egyesület célkitűzését Juhász Gyula így summázta: „A szegedi ver sacrum is sokáig váratott magára, de íme az idén mégis csak megalakult az Alföldi Művészek Egyesülete, amely Szeged és a vidék java erőit gyűjtötte össze és most kibontja első tárlatának lobogóját, hogy a Tisza-partján hirdesse a művészet eleven

⁸⁸ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 65×80 cm. J. n.)

⁸⁹ Szegedi művészek sikerei idegenben. Délm. 1912. jan. 10.; Nyilasy Sándor: „Templomtér” (o. v. 80×76 cm. J. b. l. „Nyilasy” Ltsz.: 50 531) Móra Ferenc Múzeum tulajdonában.

⁹⁰ Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása. Délm. 1927. okt. 23.; *Lengyel Vilma*: Nyilasy Sándor és Balogh Margit képkiallítása a Múzeumban. Délm. 1927. okt. 28.

⁹¹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában. (o. v. 79,6×62 cm. J. b. l. „Nyilasy” Ltsz.: 50.94)

⁹² Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 8.

valóságát, megtörje a közöny jegét és fölvirágozza a homokot... Nagybánya, Szolnok és Kecskemét után Szegednek is meg kell teremnie a maga Barbizonját, és ez az első tárlat ennek a vágnak és akarataknak jegyében fogantatott. Abból a földből, amelyben Károlyi Lajos álmodik az örök szépségről, a művészet nagyszerű tavaszának kell teremnie”⁹³ Az AME Juhász Gyula által tudatosított programjának megvalósulása azonban csak Szeged felszabadulás utáni képzőművészetében teljesedhetett ki.

Az AME 1928 nyarán a szegedi Kass Szálló termeiben kiállítást rendezett. A helyi művészek közül a katalógus felsorolása szerint a következők vettek részt: *Árva Ilona, Dinnyés Ferenc, Dorogi Imre, Fogasy Ödön, Hódi Géza, Cs. Joachim Ferenc, Joachim József, Láposy Hegedűs Géza, Nyilasy Sándor, Papp Gábor, Papp József, Parobek Alajos, Pfeifer Elek, Sebestyén Endre, Szolcsányi Gyula, Temesvári József és Tóbiás György.* A szegedi festőkkel és szobrászokkal együtt szerepeltek még a tárlaton Kecskemét, Vásárhely, Orosháza, Szentés és Békéscsaba itt bemutatkozó vendégművészei is.⁹⁴

Nyilasy az AME első kiállításán, egyéb festményei mellett két sikerült tájképet, a „Tavasza a földeken”⁹⁵ és a „Tápei kompikötő”⁹⁶ c. alkotásait is bemutatta. Előbbi képe elárulja, hogy a természetben mindazt megtalálta, amit a festő keresett: a lenyűgöző egyszerűséget, az élet reménykeltő gazdagságát. A vásznon alföldi szántóföldet látunk, alacsony horizonttal és nagy éggel. Az esőt hozó borús ég alatt szélesen elterülő föld tompa barnája és a vetések zöld táblái összhangban egyesülnek. A vetészönyegek érzékeltetik a tér mélységét, ám a háttérben egy facsoport foltja is a messzeséget hangsúlyozza. A borús ég ellenére élettel teli a határ. A művész líraisága elmélyültebbé vált. A „Tápei kompikötő” c. alkotásán tájfestési törekvéseinek eddig elért eredményeit kamatoztatja. A kép előterében a tápei komp lerájóját látjuk. A víz tükrében az ég felhőtlenül kéklik. Az egészre ráborul a táj feletti levegő finom rezgése. A művész gazdag színekkel festi meg a kényelmesen haladó folyót, a dús lombú fákat, bokrokat s a földeken munkálkodó embereket. A háttér, a kompra szálló, rakodó parasztokat mutatja. Széles esztétizással, frissen megfogalmazott kép ez, melyet a nyár meleg, sárgászöldes atmoszférája tölt be.

Első gyűjtőművészes kiállítását Nyilasy meglehetősen későn, negyvenhét éves korában, 1930 tavaszán rendezte meg, ezúttal is a Kass Szállóban. Munkásságát az újságok Szeged egyik legkiválóbb festőjének kijáróan méltatták. Többek között megállapították, hogy „...Nyilasy nem a mozdulatlan tájkép festője. Az ünnepek tiszta, megbékélt kedélye áramlik alkotásaiból, amelyekben úgy lüktet az élet, mintha képkereteiben a szabad természet tört volna magának ablakot.”⁹⁷ Nyilasynak e tárlatán néhány portréja is szerepelt. Ez is indokolta teszi, hogy röviden szóljunk emberábrázolásairól is.

Arcmásai általában nem akadémikus értelemben vett száraz portrék, hanem hangulati képek, lélektanulmányok. Ezeken is meglepő a valóság iránti érzéke. Mikszáth Kálmán-t⁹⁸ Reizner János-t (1904),⁹⁹ Tömörkény István-t (1927)¹⁰⁰ meg-

⁹³ *Juhász Gyula: Bevezető sorok. — Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 3—4.*

⁹⁴ Katalógus az Alföldi Művészek Egyesületének (AME) I. tárlatáról. Szeged, 1928. 9—14.

⁹⁵ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában. (o. v. 35×45 cm. J. j. I. „Nyilasy” Ltsz.: 55.532)

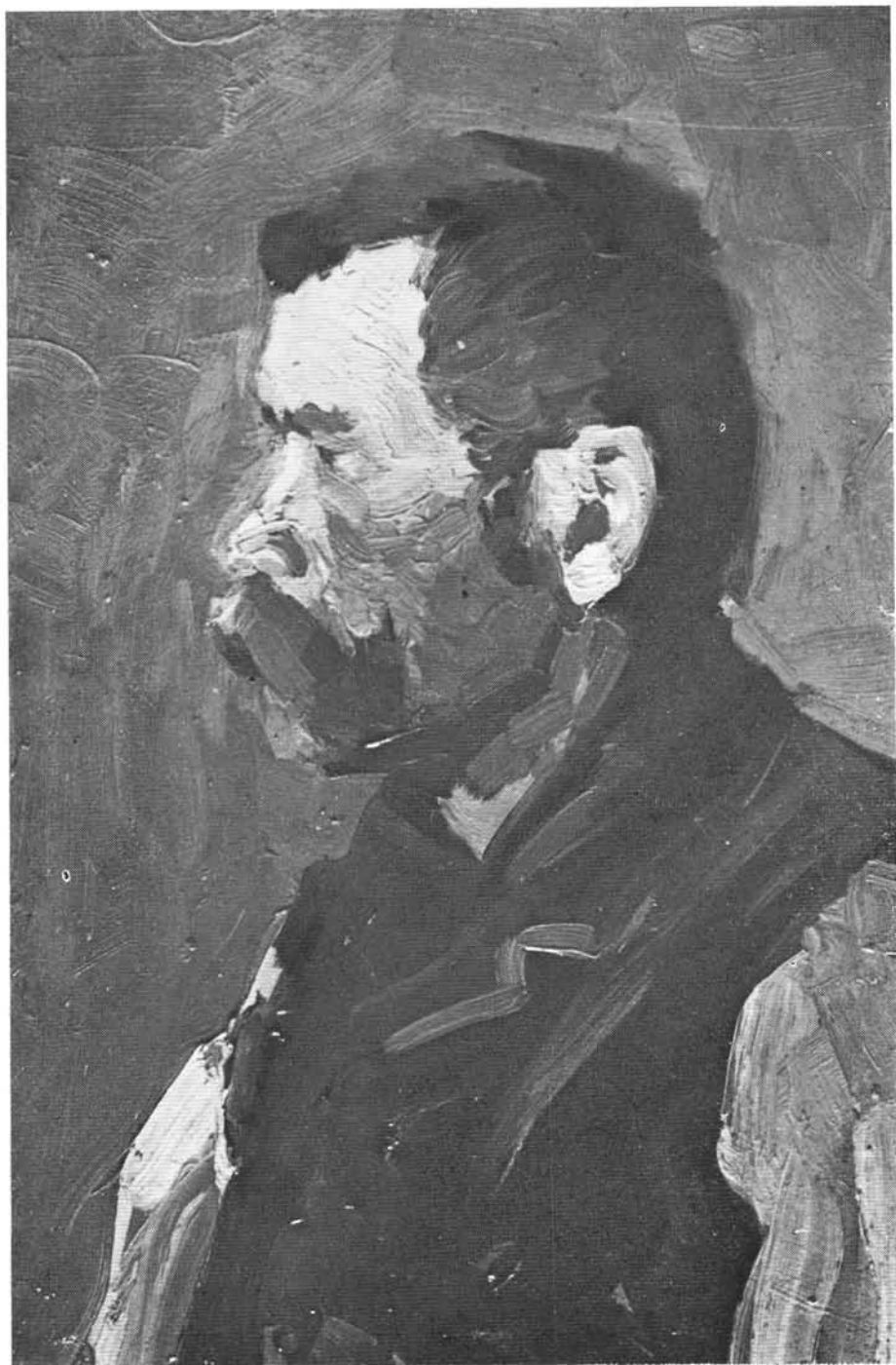
⁹⁶ Szeged Mj. Városi Tanács tulajdonában.

⁹⁷ Vasárnap nyílik Nyilasy Sándor kollektív kéпкиállítás. Délm. 1930. máj. 18.

⁹⁸ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 128×88 cm. J. n. Ltsz.: 50.17).

⁹⁹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 94×73,5 cm. J. b. I.: „Nyilasy” Ltsz.: 50.424).

¹⁰⁰ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. v. 95×76 cm. J. n. Ltsz.: 50.546).

Nyilasy Sándor: Alföldi paraszt. 1930 k. o. pl. 50×36 cm. MFM

örökítő alkotásain életszerű természetességgel mutatja be a jellegzetes egyéniségeket. Feltárja a külső és a belső vonásokat, tipikus és egyéni sajátosságokat. Híven tükrözi ezt az „Alföldi paraszt” c. alkotása.¹⁰¹ E művén a profilban ábrázolt bajszos parasztemberben a Móra novellák hősére ismerünk, legyen akár kubikus, halász, vagy napszámos. Feje födetlen, mélyen ülő apró szemei előre tekintenek. Barna, szélfújta arca komoly és becsületes. A dolgozó parasztság alföldi típusát látjuk benne. A művész nem érdekességnek tartja modelljét, hanem embertársának.

Végezetül meg kell említenünk Nyilasy Sándornak a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Intézete számára — 1929-ben — festett nagyméretű „Hármaskép”-ét (Gyermekkor—Ifjúság—Öregkor).¹⁰² E művének megítélésében egyet érthetünk Dorogi Imrével — Nyilasy festészetének legjobb ismerőjével —: „...a Hármasképnek, mint műfajnak rendeltetése rokon a falfestménnyel. Valamit ünnepélyesen, emlékszerűen kíván elmondani és ehhez szűkszavú, tömör előadást, nagyvonalú absztrakt stílust használ. Ezeket a kellékeket természetesen nem találjuk meg Nyilasy hármasképén, de ez művészetéből le sem vezethető. Ez a kép nem más, mint egy nagyra méretezett Nyilasy kép a nála már kialakult művészi tartalommal és stílussal. Az ilyen feladat megoldásához a naturalizmus eszközei nem alkalmasak, de a feladat nem felelt meg Nyilasy festői egyéniségének sem. Az ő széles kezelési technikája, mellyel nagy közvetlenséggel tudta kifejezni érzéseit, mutatja, hogy távol állott egyéniségétől a stílusnak az a kötöttsége, amelyre itt szükség lett volna.”¹⁰³

Termékeny munkásságának eredményeit csaknem évenként bemutatta a Műcsarnokban, ahol 1928-ban a „Tánc” c. festményére megkapta a Jankó János emlékére alapított összeget. Egy évvel később, 1929-ben elnyerte az Országos Képzőművészeti Társulat nagydíját, s a társulatnak tőrzstagja lett.¹⁰⁴ A Szépművészeti Múzeumon kívül több vidéki, — főleg a szegedi múzeum —, de külföldi képtár is megszerzte jelentősebb alkotásait.

Nyilasy Sándor művészetének egészét kell megismerniök azoknak, akik fáradtabb, az anyagi gondoktól terhes utolsó éveiben többször ismételt, a műkereskedésekben gyakran szerepelt „Vasárnap délután”-ok kapcsán alakították ki róla felületes, elmarasztaló ítéletüket. Ekkoriban egy-egy festménye kis változtatással valóban többször is megismételésre került. A kedvelt témájú képek ugyanis a műkereskedelemben keresettek voltak, s a gondokkal küzködő Nyilasy nem tudott a rendeléseknek ellenállni. Ebből kifolyólag élete alkonyán alacsonyabb színvonalú vásznai is keletkeztek, de nem ezek a jellemzők.

Nyilasy 1934 januárjában, 61 éves korában hunyt el. Halálát elhanyagolt szív-baja okozta.¹⁰⁵ Utolsó éveit a gondok és a bizonytalanság gyötörték. Az Oroszlán utcai bérház negyedik emeleti műtermében, hosszú idő óta kölcsönökből élt. A két világháború közötti művészetpolitikára jellemző, hogy a kiváló festő minden elismertetése mellett sem kapta meg a Ferencz József-ösztöndíjat, melyet a szegedi születésű művészek támogatására alapított a város. Nyilasy Sándor halála Szegeden és Tápén osztatlan részvételet keltett. Megindító formában nyilatkozott meg kedvelt falujának gyásza, amelynek egyszerű lakói hozzátartozójuként siratták és tömött,

¹⁰¹ Móra Ferenc Múzeum tulajdonában (o. kl. 49,5×35,5 cm. J. n. Ltsz.: 61.5).

¹⁰² Nyilasy Sándor legújabb alkotása (Tápéi-triptichon az Egyetem Néprajzi Intézetében) Szegedi Szemle, 1931. 22—24. sz.; A kultuszminiszter Nyilasy Sándor műtermében. Délm. 1931. márc. 13.; A „Hármaskép” színvázlata a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában van (p. akv. 144×434 cm. J. n. Ltsz.: 50.35).

¹⁰³ *Dorogi Imre*: Szeged nagy festője. Délvidéki Szemle. 1944. 7. sz. 309—320.

¹⁰⁴ *Vásárhelyi Júlia*: „Magyar táj magyar ecsettel”. Nyilasy Sándor emléke. Szeged, 1940. 11.

¹⁰⁵ Nyilasy (vezércikk). Délm. 1934. jan. 9.; *Lengyel Vilma*: A festő halála. Délm. 1934. jan. 9.; Szerdán délelőtt kísérik utolsó útjára Nyilasy Sándort. Délm. 1934. jan. 11.

zárt sorokban méltóságtelejesen vonultak fel temetésén. A művész hagyatékából 1934-ben nagy tárlatot rendeztek, melyet Lyka Károly a festő jelentőségét hangsúlyozó megállapítása jegyében hoztak létre. „...Íme egy ember — írja Lyka —, akinek minden vágya, minden szeretete a földnek egy aránylag kicsi területére vonatkozik és ez az ő szülőföldje... Nyilasy a magyar festők ama kis csoportjának volt egyik lelelkesebb tagja, akik először festettek igazi népeletképeket.”¹⁰⁶

Nyilasy Sándort nemcsak a legkiválóbb szegedi művészek egyikének, hanem az alföldi mesterek körében is rangos egyéniségének kell tekintenünk. Kortársai közül többek festészetére hatott, de a mai szegedi művészek is megbecsüléssel ápolják gazdag örökséget jelentő hagyományait. Nyilasy születésének századik évfordulója alkalmából — 1973 nyarán — emlékkiállítást rendeztek képeiből Tápén és a Szegedi Művészklubban. A centenárium tiszteletére emléktáblával látták el a tápéi Nyilasy Sándor utcában a 2. sz. házat, ahol a festő jellegzetes alkotásainak jelentős részét létrehozta.¹⁰⁷

¹⁰⁶ *Lyka Károly*: Nyilasy Sándor-emlékkiállítás. Szeged, 1934. 3—14.

¹⁰⁷ *Tandi Lajos*: Kiállítási napló (Nyilasy Sándor emlékkiállítás). Délm. 1973. júl. 10.; Kiállítási napló. Csm. Hírl. 1973. júl. 10.; Nyilasy-képek a Sajtóházban. Délm. 1973. aug. 7.; Szegedi Műsor, 1973. aug. 24.; Emléktábla avatás. Délm. 1973. dec. 1.

SZEGED A „SZOBROK VÁROSA”

A két világháború közötti időben uralkodó hazai neoeklektikus építészet, valamint az akadémikus, neo-klasszicista szobrászat rányomta bélyegét a vidéki városok arculatára, Szeged akkoriban létrejött építményeire és emlékmű-szobrászatára is. Jellemzőként említjük a Fogadalmi templomot,¹ melyet az árvízről való megmenekülés és az újjáépítés szimbólumaként emeltek. Alapkövetétele 1913-ban történt meg, építése azonban a világháború miatt megakadt, így a később tovább folytatott munkákat csak 1930-ban fejezték be. *Schulek Frigyes* Dóm-tervét anyagi szempontból átdolgozva *Foerk Ernő* (1868—1934) neo-román stílusban valósította meg. A Fogadalmi templom az azt környező egyetemi épületekkel a korszak legnagyobb szegedi vállalkozásának tekinthető. A vörös téglából és fehér kőből létrehozott Dóm két hatalmas — 93 m magas — tornyával a Tiszaparti városból jellegzetesen magaslik ki. A Szegedi Szabadtéri Játékok által külföldön is Szeged szimbólumává, jól ismert emblémájává lett. A templom külső és belső díszítése kevésbé harmónikus, plasztikai és falképedekorációján sok művész dolgozott, olykor gyenge színvonalon is. A homlokzaton *Márton Ferenc* mozaikjai (apostolok) és *Tóth István* fehér-márvány szobrai (Szent István, László, Magyarok Nagyasszonya) foglalnak helyet. A tarka és zsúfolt belső ábrázolási összképből *Márton Ferenc* magyaros stílusú szentély-jeleneteit (mozaik) és *Muhits Sándor* bibliai alakjait tarthatjuk figyelemre méltónak. Ezek *Ohmann Béla* oltárszobraival (Glattfelder jubileumi oltár, Klebesberg szarkofág) együtt kiemelkedőek az itteni átlagmunkák közül. A Dóm szobrainak egyik legszebbike *Erdey Dezső* modern formálású Szent Antal-kútja (1944),² a baloldali torony alsó részén van elhelyezve. Erdeytől a közelmúltban plasztikai alkotások („A művész felesége” és a „Vízhordó fiú” kisbronz vázlata), valamint a Szent-Antal-kút tervrajzai kerültek a Móra Ferenc Múzeumba. Iparművészeti vonatkozásban sikerült munkáknak számítanak a *Róth Miksa* által tervezett szentély-üvegablakok. Megemlítjük, hogy a Dóm orgonája, mely *Geyer József és Antos Kálmán* tervei szerint készült (1930), Európa egyik legnagyobb orgonájának tekinthető.

A Fogadalmi templom ötvösmunkái több mester nevéhez kötődnek. *Tarján Oszkáréhoz* a tabernákulum-ajtó, a gyertyatartókarok és Szent Gellért ereklyetartója. A szegediek közül *Heksch Nándor István* és *Szöriné Boga Lujza* készítették a Dóm főkapujának két szárnyát díszítő, biblikus jeleneteket ábrázoló rézdomborításokat. *Szabó Géza* pedig Glattfelder Gyula megyéspüspök pásztorbotját csinálta. *Heksch Nándor István* (1886—), a budapesti Iparművészeti Iskola elvégzése után egy fővárosi gyárban dolgozott, majd Szegeden telepedett le. Főleg domborított mun-

¹ *Bálint S.*: i. m. 132—134.; *Varga József*: Adatok a Fogadalmi templom építéstörténetéhez. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972-73/1. 7-18. A Fogadalmi templom történetével legrészletesebben *Kolláti István* szegedi tanár foglalkozott (kézirat).

² Megkezdték a Szent Antal-kút építését. Délm. 1944. febr. 9.

kákat alkotott. Monstranciák, vázák, ékszerek, valamint portréplakettek kerültek ki keze alól. Szalay József helyi főkapitányról készített bronzplakettje a szegedi múzeumba jutott.

Heksch tevékenysége éppúgy részletes feldolgozásra vár, mint *Szőriné Boga Lujza* (1895—1966) életműve. Ő készítette — többek között —, a Dóm kandelábe-

Foerk Ernő:
Fogadalmi templom. 1930. Szeged.

Sz. Boga Lujza—Heksch Nándor:
A Dóm kapuja. 1930. lemezdomb. Szeged

reit és a szegedi egyetem rektori díszláncait. Több ötvös-, ékszer és éremművészeti tárgya lelhető fel szegedi magántulajdonban. A Móra Ferenc Múzeum rézdomborításokat („Dante”, „Indián istenség” stb.) őriz tőle. Boga Aranka jelmeztervező hagyta 1970-ben a szegedi múzeumra Szőri Józseftől való több festményét.

A harmadik helyi ötvösmester, *Szabó Géza* (1895—1968) a szegedi felsőiparis-kola elvégzése után 1914-ben katona lett. A két világháború között tanulta ki az ötvösséget, s Budapesten mestervizsgát tett. Tőle való — egyebek mellett — az itteni egyetem jogara és több áldoztató kehely. Számos sportplakettet és érmet is létre hozott.

A húszas-harmincas évek között működő haladó szellemű magyar építészek sorába tartozó *Rerrich Béla* (1881—1932), a Fogadalmi templom körül klinker-téglából archaizáló és modern hatást ötvöző épületegyüttest alkotott. Az egyetemi intézeteket és a püspöki rezidenciát magába foglaló árkados épületcsoporttal — 1928-30 között — az olaszos Dóm-teret alakította ki. A Szegedi Dóm-tér történetével foglalkozó Varga József szerint: „...az építész legnagyobb művészi eredményeként azt kell tartanunk, hogy úgy tudott teret képezni a templomnak, hogy az egyforma elemek sokszor való megismétlésének ritmusával némileg ki is egyen-

súlyozta annak nyugtalanságát. A burkolóanyag megválasztásával, a burkolásban a Dömötör-toronyhoz való alkalmazkodással pedig nemcsak történelmi hangulatot tudott teremteni, de a műemlék értékeit a Dóm ellenére is érvényre tudta juttatni... Az eltelt évtizedek alatt sokan kárhoztatták a némileg idegenül ható városképi együtttest. Építészeti értékeit azonban ma már egyre kevésbé vonják kétségbe. Mind gyakrabban emlegetik az ország legszebb zárt tereként, a téglaburkolat szegedi meghonosodásával pedig mind szervezettebben illeszkedik a városképbe, s hiánya ma már — az itt rendezett szabadtéri játékok miatt is — pótolhatatlan úrt jelentene.”³

Rerrich Béla nevéhez fűződik még az itteni püspöki palota interieurjének tervezete, valamint a klinikai épületek (Korb Flórián) ridegségét feloldó kertek elgondolása is. A Dóm-téri koncepcióba ízült a Szent Dömötör-torony restaurációja. A torony helyreállítása során kerütek bele *Weichinger Károly* keresztelőkútja és *Aba-Novák Vilmos* szuggesztív hatású freskói (1931), melyek ”... sajátos előadási módjában — Genthon István találó megállapítása szerint — átdereng a római mozaikművészetnek hieratikus merevsége.”⁴ A „római iskola” festői hőzé tartozó *Kontuly*

Rerrich Béla: Dóm tér (terv.: 1927.) Szeged

³ *Varga József*: A Szegedi Dóm-tér (kézirat, 1972.); E témáról lásd még: *Nagy Z.—Papp I.*: i. m. 197—203.

⁴ *Genthon István*: Az új magyar festőművészet története, 1800-tól napjainkig. Bp. 1935. 264.; *Aba-Novák Vilmos* freskói a Csonkatorony keresztelőkápolnájában. Szegedi Szemle, 1931. 18. sz.; *Régi Béla*: Festmények a Templom-téri öregtoronyban. Délm. 1931. júl. 12.; A Templom-téri Csonkatorony freskói. Délm. 1933. szept. 26.; *Berczeli Anzelm Károly*: Modern képrombolás. Délm. 1933. okt. 31.

Béla barokkos-neoklasszicista egyházi témájú freskókat festett a szegedi Alsóvárosi templom hajójába és keresztelőkápolnájába.⁵

Megemlítjük még *Pogány Móric* hatásos Hősök-kapuját (1936), melynek lefedett freskóit *Aba-Novák Vilmos* alkotta.⁶ A kapu konzolán álló, nagy méretű, mészkből készült katonaszobrok *Lőte Éva* munkái. Az SZTK orvosi rendelőintézet épületét *Kopetzky Raoul* tervezte, a homlokzatot szintén *Lőte Éva* férfi és női szobrai díszítik. *Fennesz László* elgondolása szerint épült a móravárosi templom (1933), *Borsos József* pedig a Honvéd téri modern református templomot tervezte. A felsorolást kiegészíti még *Wälder Gyula* neobarokk iskolaépülete, továbbá *Román Miklós* gyufagyári építkezése. Az általában közepes színvonalon mozgó lakó- és bérházak tervezői közül: *Molnár Farkas* és *Miskolczy László* ért el figyelemre méltó eredményei ket. Molnár a helyi Bercsényi utcában levő egyemeletes lakóháza (1932) a hazai modern építészeti kitűnő korai alkotása. A korszakra jellemző módon azonban nem igen talál követőkre a városban, kivéve a Horváth Mihály utcai képtár épületét.

Ha Major Máté megállapítását a két világháború közötti magyar építészetről a kor itteni architektúrális körülményeire alkalmazzuk, akkor általában érte — az ő szavaival — elmondhatjuk, hogy „...egyesek visszakanyarodtak az építészeti konzervatív szemléletéhez és gyakorlatához, így keresvén egzisztenciális lehetőségeket, mások egyre közeledtek az építészeti megújuló világához és vállalták az ezzel járó, az elvekért és megértetésükért folyó küzdelmet. (Persze e két következmény a valóságban nem volt ilyen mereven elkülönülő.)”⁷

Az említettekkel együtt kell szólnunk, de kissé részletesebben *Szivessy Tibor* (1884—1963) szegedi születésű építész munkásságáról. Szivessy középiskoláinak elvégzése után a budapesti és berlini műegyetemre járt. Építész-mérnöki diplomáját 1907-ben szerezte meg. Pályája kezdetén Berlinben és Budapesten különböző tervezőirodákban dolgozott. 1909-ben a fővárosban önálló irodát nyitott, amely negyven éven át, 1949-ig működött. Ez idő alatt hazai és külföldi vonatkozásban is sok építkezés kapcsolódott Szivessy nevéhez. Köz- és magánépületeket tervezett mindig ren-

Sebestyén Endre:
Móra Ferenc Múzeum képtára. 1932. Szeged

⁵ *Németh L.*: i. m. 72.

⁶ *Aba-Novák freskói*. Délm. 1936. jún. 20., jún. 25—26; *Aba-Novák (vezércikk)*. Délm. 1936. jún. 27.; *Fagytól, portól, vihartól, rongálódástól védeni kell a Hősök-kapuja freskóit*. *Aba-Novák Vilmos válasza egy levél aggodalmára*. Délm. 1936. szept. 29.; *Pogány Móric: Aba-Novák freskóról*. Délm. 1936. szept. 30.

⁷ *Major Máté: Magyar építészeti a két világháború között*. Művészettörténeti Értesítő, 1973. 2. sz. 98.

⁸ *Bálint S.*: i. m. 139—140.

deltetési céljának megfelelően (Ferencvárosi Tornaklub sporttelepe és klubháza, a mai Tervhivatal épülete, a Kecskeméti Művésztelep, a Naphegyen számos családi ház és villa.) Hosszú időn át Jánszky Béla építész volt a társa. Szivessy Tibor 1949-től az Általános Épülettervező Vállalat vezető-mérnökeként működött, s 1959-ben történt nyugalomba vonulásáig számos vidéki kultúrház, mozi stb. építkezés kötődik nevéhez. Szegeden a mai Fogászati Klinika nemes arányú épületét (1937) tervezte, melyet *Tápai Antal* „Gyógyítás” c. műköszobra díszít. A helybeli hűtőház szintén Szivessy munkája.⁸ A tehetséges építész „...már egészen korán csatlakozott ahhoz a fiatal építészekből álló csoporthoz — írja Vidos Zoltán —, amelyik a korszak történelmi stílusokban válogató, azokhoz igazodó eklektikájával szembefordult, a múlttal szakított és Lechner Ödön szellemében való új formák keresésének útjára lépett.”⁹ Szivessy Tibor felesége, *Aczél Barbara* szegedi születésű, Budapesten lakó festőnő. Képeivel a húszas években a Nemzeti Szalonban szerepelt.¹⁰ A Móra Ferenc Múzeum egy női aktot őriz tőle.

Itt ejtünk szót egy másik helyi származású, szintén elfelejtett festőnőről, *Vass Veráról*, aki Szegedről a fővárosba kerülve Aba-Novák tanítványa lett és segített mesterének a Hősök-kapuja freskóinál. Tehetségének teljes kibontakozását korai betegsége gátolta meg. Az ötvenes évek végén hátrahagyott figyelemre méltó képei (Tölcserýné portréja, 1939.) bemutatást érdemelnek. A fent említett Szivessy kortársa volt *Sebestyén Endre* műépítész. Magyar Ede helyi tervező irodájához tartozott és évtizedeken át Szegeden tevékenykedett.¹¹ Hozzáfűződik — többek között — a Móra Ferenc Múzeum Horváth Mihály utcai képtárának épülete, amely — mint említettük — Molnár Farkas modern építészeti szellemiségének megbecsülését tükrözi. Ennek homlokzatán helyezték el *Bakonyi Viktor Géza* által tervezett szárnyas férfi- és nőalak kerámia figurákat, melyeket a Vásárhelyi Majolikagyárban viteztek ki. Sebestyén munkásságához kötődik még a Szabadság Filmszínház épülete (1920), valamint Wimmer Fülöp síremléke (1935). A kor helyi interieur-művészetéről szólva említjük meg a szegedi Hági-étterem helyiségeit, melyeket *Szönyi István* nagyméretű — Tisza-parti életet felidéző — kitűnő pannói, valamint *Haranghy Jenő* dekoratív üveglablakai — ma is élvezetet nyújtóan — díszítenek.

Rerrich Dóm-téri épületegyüttesén több architektónikus jellegű szobrot (Szent Gellért-, Imre herceg, Pieta, zászlótartó barátok, 1930.) találunk, amelyeket Rerrich Béla — az ő archaikus és modern ötvözésű koncepcióját legjobban megértő szobrásszal —, *Ohmann Bélával* közösen alkotott. Ezek a plasztikai művek mintegy nyitányát adják annak a szobor-gyűjteménynek, mely a teret U-alakban körülvevő épületek árkádjai alatt kapott helyet az akkoriban létrejött ún. Pantheon-ban. Ennek kialakulására még visszatérünk. 1935 tavaszán a helyi újság arról számolt be, hogy egy országos statisztika szerint a vidéki városok közül Szegeden van a legtöbb szobor. „Szeged utcáit és tereit — írja a lap — 99 szobor és emlékmű díszíti. Ez meglehetősen imponáló szám, hiszen Budapesten mindössze 183 szobor van. Szegedet tehát méltón megilleti a jelző: „a szobrok városa.”¹³

Ez a szép szám azonban csak Szegedre „importált” szobrászatot jelentett. A felzabadulás előtti évtized — az akkori romló társadalmi és gazdasági életnek megfe-

⁸ *Vidos Zoltán*: Szivessy Tibor aranydiplomás építészmérnök (1884—1963). Magyar Építőművészet, 1964. 1. sz. 64.

¹⁰ Szegedi festőnő sikere. Szeged, 1924. áprl. 8.; Szivessy Aczél Barbara kiállítása a Nemzeti Szalonban. Délm. 1929. dec. 15.

¹¹ *Bálint S.*: i. m. 129, 140.

¹² *Bálint S.*: i. m. 136.

¹³ *K. M.*: Szeged a 99 szobor városa. Délm. 1935. áprl. 7.

Rerrich Béla—Kertész K. Róbert: Nemzeti Emlékcarnok (Pantheon). 1931. Szeged

lelően — Szeged művészetének is válságos időszakát jelenti. Szobrászatunk tragikus állapotát 1936-ban — a Nemzeti Emlékcarnok kialakításának éveiben — *Tápai Antal*, munkából lett helyi szobrász, felháborodott hangú cikkben leplezi le. „Elszakadni Szegedtől, vagy megszakadni Szegeden — írja — ...idezsugorodott Szegeden minden művészeti probléma?”¹⁴ Több művészen nemcsak a két világháború közötti nyomasztó helyzet váltotta ki a várostól való elszakadás vágyát. Voltak, akik a vidékieségtől, a lemaradás veszélyétől félttek, mint a szobrász *Petri Lajos* (1884—1963), aki ifjúságát Szegeden töltötte. Először jogot végzett s azután lépett szobrászi pályára. „Az átérés őszintesége és a megcsinálás tisztasága” volt az, amit Telcs Edétől tanult, és amely Petri művészi hitvallása lett. Később a belga mesterek és Rodin szobrászata szintén hatott rá. Művészet- és irodalomtörténeti szempontból figyelmet keltő az a néhány ismeretlen dokumentum, amelyek Petrirel és Juhász Gyulával kapcsolatosak.¹⁵ Kettejük fiatalkori barátságát tükrözi a Petri mintázta „Juhász Gyula

¹⁴ *Tápai Antal*: Szeged művészeti kultúrája. Délm. 1936. júl. 5.

¹⁵ Petri Lajos 1963. decemberében Szegeden — a Móra Ferenc Múzeum képtárában — megrendezett emlékkiállításán — egyéb dokumentációs adatok mellett — bemutatásra került egy 1912-ből való érettségi tabló, ezen — többek között — Juhász Gyula és Petri Lajos, mint végzős diáktársak láthatók. Ekkor lett kiállítva még Juhász Gyula alábbi levele, melyet az őt mintázó művészhez írt.

„Tek.
Pick László Lajos
szobrászművésznek
Helyben
Pick f. szalámigyár
Margit u.

portré” (1909), valamint a költőnek e szoborról írt „A torzóm” c. szép verse.¹⁶ Petri Lajos 1909-től több mint tíz éven át Brüsszelben tartózkodott. Szobrászata a belga művészet tanulságai alapján egyre érettebbé vált. A külföldi kiállításokon díjat nyert „Startoló” c. bronzszobrának (1910) egyik példánya a spanyol Nemzeti Múzeum tulajdonába, a másik a Magyar Nemzeti Galériába került.¹⁷ Petri 1922-ben hazatért és Budapesten telepedett le. Itt női portrékkal és aktokkal szerepelt a Múcsarnok kiállításain, és önálló bemutatkozásai is voltak a húszas években az Ernst Múzeumban és 1925-ben Bécsben.¹⁸

1926-ban alkotott Petri egy márvány női aktot, mely „Boross József emlékmű”-ként — a nevezett igazgató főorvos arcmásával — Szegeden az I. sz. kórház elé került.¹⁹ Petri köztéri művei közül legjelentősebb a Bástya sétányon levő klasszicizáló lovas szobra, (Erdélyi kettes huszárok emlékműve, 1935). A harmincas évek végéig főleg pályázatokon szerepelt. Ezután rosszabbodott helyzete és hosszú ideig mellőzöttségben élt. 1959-ben Brüsszelben sikeres kiállítást rendezett, majd egy év múlva Budapesten a Nemzeti Szalonban, eddigi életművét mutatta be.²⁰ A művész kívánságára alkotásait 1963 telén a Móra Ferenc Múzeum is kiállította,²¹ de Szegedre való jelképes „visszatérését” Petri Lajos nem érthette meg. Városunkban bemutatott retrospektív anyaga jól érzékeltette a művész emberábrázoló tehetségét. Írókat, festőket, muzsikuskokat megjelenítő arcmásait változatossá tette az egyén sajátos karakterének kifejezése.²² Példának említhetjük „Kodály Zoltán” komoly bronzportréját (1927), „Tersánszky Józsi Jenő” élceket szülő fejének gipsz-mását (1950), vagy egy fiatal angol lány, „Miss G. E.” fehér márványbüsztjét (1912) és az aszketikus „Károlyi Lajos” sötét tömbű szobrát (1915). Gazdag oeuvrejéből kiemelkedik még

Kedves Mester, beteg vagyok, most kelek föl, tegnap egész nap fekdtem. Holnap ha csak lehet. megyek ismét 1/2 9-kor. A művészet parancsol és én, mint Jarius leánya, — jární fogok.

Szeged, 1909. júl. 20.

Üdv! Locsoljon addig is:

Juhász Gyula”

Két verseskötetét Juhász Gyula, a következő ajánlással ajándékozta Petri Lajosnak:

Juhász Gyula versei.

Szeged, 1907.

„Pick Lajos dr.-nak és mesternek, részben egy fejért. Szeretettel: Juhász Gyula.

Szeged, 1913. júl. 26.

„Egy verset írtam fent nevezett mesternek Brüsszelbe. (Lásd: Független Magyarország, 1909. Karácsonyi szám.)”

Ez az én vérem.

Juhász Gyula versek Szeged, 1919.

„Itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott,

Pick Lajos Laci erre ballagott.

Szeretettel tanuló társad: Juhász Gyula”

A felsorolt Juhász—Petri-dokumentumok Piller Lászlóné (Budapest) tulajdonában vannak. Petri Lajos franciára lefordította Juhász Gyula „Milyen volt szőkesége...” c. versét, melyet a költőről szóló kis tanulmányával együtt, 1958-ban, a brüsszeli „Le Musée du Soir” c. munkás irodalmi lap lekötölte.

¹⁶ Juhász Gyula összes versei. Bp. 1959. 268—269.; Petri Lajos szobrászművész gyűjteményes kiállítása. 1960. Nemzeti Szalon. Katalógus. 2.

¹⁷ Petri Pick Lajos „Startoló” c. szobra — amelyet a spanyol kormány vásárolt meg a madridi városi múzeum számára. — a barcelonai világkiállításon volt kiállítva. Repróval. Délm. 1930. aug. 17.

¹⁸ Pick Lajos sikere. Délm. 1925. nov. 1.

¹⁹ A Boross-emlékmű. Délm. 1926. szept. 3.; Szeged szobrai. Akt. Repróval. Délm. 1969. dec. 14.

²⁰ Petri Lajos szobrászművész gyűjteményes kiállítása. 1960. Nemzeti Szalon Katalógus.

²¹ *Szelesi Zoltán: Szegedtől-Szegedig. Jegyzetek Petri Lajos emlékkiállításáról* Délm. 1963. dec. 30.

²² *Kampis Antal: Petri Lajos. Művészet, 1962. július. 7. sz. 18—19.*

a bronzból készült „Fürdőző lány” (1909) és a „Táncoló lány” (1914) szobra, valamint a munka páthosát sugalló „Pályaépítők” c. kompozíciója (1952). Végezetül megemlíttést érdemel, hogy a szegedi Pantheon számára ő készített domborművet: Eötvös Józsefről, Korányi Frigyesről, Trefort Ágostonról. Szegeden, a Petri család birtokában van — többek közt — „Leány korszóval” c. szobra (1937).²³ Juhász Gyulát ábrázoló gipsz-portrójának (1947) egyike a Móra Ferenc Múzeum tulajdona lett.

A márszóba került Pantheon, mely 1930-ban Nemzeti Emlécsarnokká lett nyilvánítva, *Rerrich Béla* és *Kertész K. Róbert* tervei szerint jött létre. Az ide került szobrok a húszas-harmincas évek fordulójától — nagyrészt Klebesberg Kunó kultuszminiszter ajándékaként és a város megrendelése folytán jutottak a Pantheonba. A gyűjtemény alapját *Stróbl Alajos* (1856—1926) hagyatékából megvásárolt portrék képezték, melyek: *Arany János*, *Jókai Mór*, *Erkel Ferenc*, *Liszt Ferenc*, *Ferenczy István*, *Izsó Miklós*, *Lotz Károly*, *Székely Bertalan*, *Munkácsy Mihály*, *Szinyei Merse Pál*, *Schulek Frigyes* és *Deák Ferenc* arcásait akadémikus-impresszionista módon, egy-egy mellszoborban örökítették meg. Stróbl mellett, a „római iskola” köréhez számító *Ohmann Bélától* (1890—) találunk itt több neoklasszicista jellegű alkotást: *Mátyás király*, *Kőrösi Csoma Sándor*, *Feszli Frigyes*, *Ózori Pipó*, *Temesvári Pelbárt*, valamint *Clark Ádám* változatos anyagú, főleg magas domborműként megoldott emlékműveit. A Pantheon szobor-együttesének elképzeléséről vallva mondja *Rerrich Béla*, hogy „...az architektúra eszközeivel, az érdeklődést felkeltő eszmekapcsolatokkal, a lelki tartalom érzékeltesítésével igyekeztem — a művészekkel karöltve — olyan kompozíciók elérésére, amelyek távol attól, hogy az illusztráció hatásával megelégednének, a megörökítendő nemzeti nagyság életrajzáinak főbb vonásait is megadják.”²⁴

A Pantheonban szereplő igen sok művész közül: *Berán Lajos* (*Mikes Kelemen*), *Bory Jenő* (*Szalay László*, *Toldy Ferenc*, *Horváth Mihály*), *Czélkuti Züllich Rudolf* (*Berzsenyi Dániel*), *Damkó József* (*Stróbl Alajos*), *Ferenczy István* (*Virág Benedek*), *Füredi Rikárd* (*Ipolyi Arnold*), *Huszár Adolf* (*Báthory István*), *Istók János* (*Brassai Sámuel*), *Izsó Miklós* (*Eötvös József*), *Kisfaludi Stróbl Zsigmond* (*Benczúr Gyula*, *Nagy Lajos király*), *Körmendi Frim Jenő* (*Eötvös Lóránd*, *Jedlik Ányos*), *Kövészai*

Petri Lajos:
Károlyi Lajos. 1915. bronz. MNG.

²³ Szeged szobrai. Leány korszóval. Repróval. Délm. 1970. jan. 25.

²⁴ *Varga József*: A Szegedi Dóm-tér (kézirat, 1972.); Lásd még: *Tonelli Sándor*: Klebesberg-szobrai. Délm. 1929. dec. 13.; G. D.; Nem „papi beavatkozás” késlelteti a kultuszminiszter ajándékszobrainak felállítását? Szegedi Szemle, 1931. 13. sz.; A szegedi szobrok. Délm. 1942. aug. 14.; Szeged szobrai. Délm. 1944. áprl. 15.

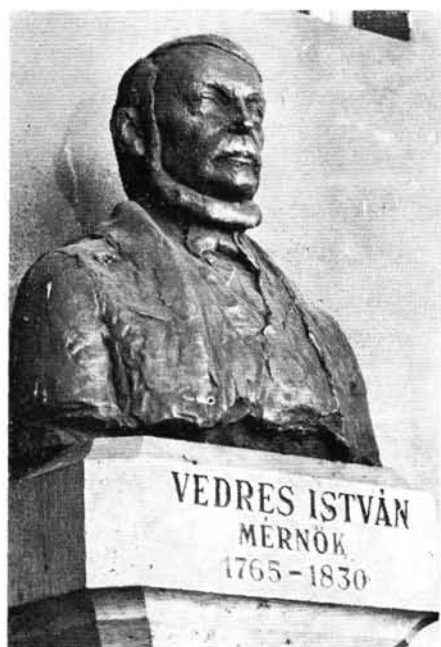
Ohmann Béla:
Ozorai Pipo. 1932. fa. Szeged, Pantheon

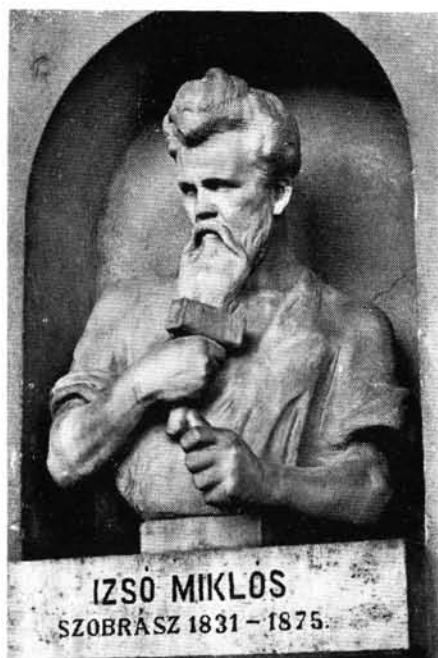
Ferenczy István:
Virág Benedek. f. márvány. Szeged, Pantheon

Medgyessy Ferenc:
Katona István. bronz. Szeged, Pantheon

Schaár Erzsébet:
Vedres István. 1969. bronz. Szeged, Pantheon

Stróbl Alajos:
Izsó Miklós. márvány. Szeged, Pantheon

Kisfaludi Stróbl Zsigmond: Benczúr Gyula.
1930. sz. homokkő. Szeged, Pantheon

Mikus Sándor: Derkovits Gyula.
1969. bronz. Szeged, Pantheon

Kalmár Elza (Madách Imre), *Ligeti Miklós* (Lechner Ödön), *Löte Éva* (Mikó Imre), *Lux Elek* (Simmelweis Ignác), *Markup Béla* (Széchenyi István), *Maugsch Gyula* (Szamosközi István), *Mátrai Lajos* (Bessenyei György), *Medgyessy Ferenc* (Katona István), *Pásztor János* (Csanád vezér), *Rerrich Béla—Sidló Ferenc* (Hunyadi János, Guiliano Cesarini, Kapisztrán János), *Stróbl Alajos* (Steindl Imre, Vajda János), *Szentgyörgyi István* (IV. Béla, Csaohli Ferenc hősi halála), *Tápai Antal* (Móra Ferenc) *Tilgner Viktor* (Trefort Ágoston) és *Vass Viktor* (Pázmány Péter) — neveit, illetve eltérő anyagú, stílusú és színvonalú műveit említjük meg. A külföldi művészek közül: *August Sommer* (Ibl Miklós) és *Rafael Monti* (Pollack Mihály) szerepelnek.

A felsoroltakon kívül számos plasztikai alkotás ismeretlen művésztől való, mégis a tekintélyes mennyiségű szignált arcmások révén, a kor hivatalos megrendeléseket kielégítő hazai szobrászgárdája gazdagon képviselve van a szegedi Pantheonban.²⁵ A gyűjtemény nagy része rutinmunkáknak tekinthető, mely a Nemzeti Emlécsarnok siettetett létrehozásával kapcsolatos. Egyes szobrok ezért kicserélésre szorulnak.

A két világháború közötti magyar szobrászat problémáival, azaz a politikai-ideológiai áramlatoknak e műfajra gyakorolt hatásával foglalkozó Kontha Sándor megállapításai a kor helyi plasztikai-kultúrájára is érvényesek. A Szegedre történő megrendeléseket kielégítő fővárosi szobrászok, épp úgy, mint helyben élő kollégáik Kontha szerint „...tudták, mert egyszerűen nem lehetett nem tudni, hogy hol élnek, mi van körülöttük, s vagy beilleszkedtek, kiszolgálták a fennálló rendszert (esetleg valóban naivitást mímelve), vagy igyekeztek elzárkózni, független maradni, l' art pour l' art elveket hirdetni, mások illúziókat kergetni, a maguk módján kiutat keresni, vagy pedig felvették a küzdelmet, vállalva annak minden konzekvenciáját, a mellőzéstől kezdve az üldözésig és a tényleges megsemmisítésig. A korszak művészetét, művészeti életét, a művészetről szóló legkülönfélébb megnyilatkozásokat teljességgel átszötte a politika, a politikus szemlélet, a politikai frazeológia.”²⁵

E megállapítások tükröződését lesz alkalmunk tapasztalni, ha a korszak helyi plasztikai-kultúrájának alakulását tovább figyelemmel kísérjük. Egyelőre még maradvány a Pantheonba került negatív szobroknál, ezek eltávolítása a felszabadulás óta — a történelmi, kulturális és művészeti szempontból egyaránt — értékeesebb, modernebb, szocialista eszmeiségű művek beállításával folyamatban is van. Például: *Beck András* (Radnóti), *Borsos Miklós* (Riesz Frigyes és Haar Alfréd), *Makrisz Agamemnon* (Bartók), *Mészáros Dezső* (Ady), *Mikus Sándor* (Derkovits) *Pátzay Pál* (Katona József), *Schaár Erzsébet* (Vedres István), *Tápai Antal* (József Attila) és *Vigh Tamás* (Kodály) szobrai, illetve domborművei révén, melyek a közelmúltban kerültek egy-egy új plasztikai műként a Nemzeti Emlécsarnokba.

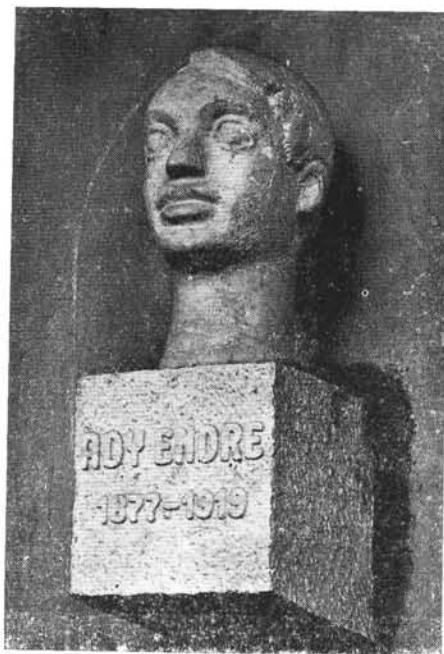
²⁵ *Kontha Sándor*: A politikai-ideológiai áramlatok hatása (különös tekintettel a szobrászatra). *Művészettörténeti Értesítő*, 1973. 2. sz. 113.

Itt említjük meg a Pantheonban szereplő, felsorolt művészek és műveken kívül még: *Aradi Zsigmond* (Verancsics Antal), *Braun Hadzsy* (Hunfalvy János), *Gárdos Aladár* (Bólyai Farkas, Bólyai János), *Horvay János* (Petőfi Sándor), *Horváth Géza* (Kazinczy Ferenc), *Julier Ferenc* (Bethlen Gábor), *Keviczky Hugó* (Péterfy Jenő), *Kuzmik Livia* (Kemény Zsigmond), *Martinelli Jenő* (Apáczay Cseri János), *Somló Sári* (Apáthy István), *Székely Károly* (Herman Ottó, Lóczy Lajos), *Tóth István* (Révai Miklós) és *Turi-Jobbágy Miklós* (Budenz József) — neveit, illetve portré-alkotásait.

Ismeretlen szobrásztól, a Nemzeti Emlécsarnokban tiznél több portré-élmű található. A szegedi múzeumba került szobrok egy részéről néhány művész nevével kapcsolatban már szövelünk. A század elejétől itt elhelyezett szobrászati alkotásokat főleg gipszből készült portrék és nemes anyagú kiplasztikák tették ki, melyekből az idők során sok tönkrement és elkallódott. Néhány ma is meglevő mű közé tartozik: *Ligeti Miklós*: Tudás fája (f. márvány, 1902), *Szentgyörgyi István*: Fahonvéd (fa, 1916.), és *Beck Ö. Fülöp*; Petőfi-plakett (gipsz, 1937.) c. alkotása.

Taiszer János: Vitéz János. 1935.
k. sz. majolika. Szeged, Pantheon

Mészáros Dezső:
Ady Endre. 1969. kő. Szeged, Pantheon

A Pantheon alkotásain kívül, a város tereire, parkjaiba és épületei elé több mű lett a két világháború között elhelyezve. A Rerrich Béla-térre, Kolozsvári Márton és György, XIV. sz. második felében készült ismert Szent György szobrának bronz másolatát tették. (1931). A harmincas évek helyi köztéri szobrai közül kiemelkedik *Pásztor János* Széchenyi-téri díszkútja, „Az Építő és Romboló Tisza” (1934).²⁶ Az itt élő *Tápai Antal* műve az Újszegeden nem régen elhelyezett „Tavaszi” (1936) c. bronzszobor, mely egy magára ébredő leánykötőt ábrázol. Fehér márvány „*Lourdesi Mária*” szobra (1937) az Újszegedi templomban van. Szeged két nagy írójának, Móra Ferencnek és Tömörkény Istvánnak emlékére is ő készített mészkőszobrokat (1938), melyek a múzeum előtti parkban állanak.²⁷ A háború szimbólumának is felfogható *Turáni Kovács* bronz „*Lovashuszar*”-ja (1943), mely a József Attila Tudományegyetem Állam és Jogtudományi kara előtt áll, míg a békét *Borbereki Kovács Zoltán* „*Fonó asszony*” c. mészkőszobra sugallja.²⁸ Az utóbbi a Dél-alföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kertjében látható. *Oláh Sándor* anyaságot jelképező mészkőszobrait, a rókusai Általános Iskola előtt állították fel. *Margó Ede* „*Any a gyermekével*” c. kis

²⁶ Pásztor János két allegorikus szobrát a Stefánia terraszán helyezik el. Délm. 1930. jan. 26.; A Széchenyi téren állítják fel a Tisza-szobrokat. Délm. 1934. jan. 13.; Az Építő Tisza. Délm. 1969. okt. 21.; A Romboló Tisza. Délm. 1969. okt. 22.

²⁷ (*Vér György*) v. gy.: Móra-szobor. Délm. 1939. júl. 8.; *Csányi Piroska*: Elkészült a Tömörkény-szobor agyagmásolata. Délm. 1942. okt. 13.; Móra Ferenc-szobra. Délm. 1969. nov. 8.; Tömörkény István-szobra. Délm. 1969. nov. 22.; Tavasz. Délm. 1970. febr. 18.

²⁸ Ma délelőtt leplezik le a volt 3-as huszárok emlékművét. Délm. 1943. máj. 9.; Szeged szobrai. Lovas huszar. Repróval. Délm. 1969. dec. 19.

bronzszobra, a Gyermek-klinika bejárata mellett található. A kor hivatalos, keresztény szellemiségét *Krasznai Lajos* „Boldogasszony”-díszszobra (Április 4 útja 8.) tükrözi. Megemlítendő, hogy ebben az időszakban még különböző történelmi („Bautzeni”-Mátyás, Kossuth), irodalmi (Tömörkény, Kisteleki Ede), valamint világháborús-, árvíz és egyéb emléktáblákat (Rapaics Radó) helyeztek el a templomok, középületek és iskolák falaira.²⁹ Iparművészeti jellegű *Sz. Boga Lujza* és *Csúri Ferenc*

Pásztor János: „Az Építő és Romboló Tisza”, 1934. bronz. (részlet) Szeged, Széchenyi tér

Tápai Antal: Tömörkény István. 1938. mészkő. Szeged, Móra-park

²⁹ Az alsóvárosi Ferences templom oldalán helyezték el a „Bautzeni”-Mátyás-emlékmű másolatát (1930), melyet Stróbl Alajos tanítványai készítettek. Délm. 1970. jan. 21. Repróval. A Kossuth-emléktábla (Victor Hugó u. 6.) Fischer János szegedi kőfaragó munkája. Legigényesebb alkotását Fischer „A szabadságharcban 1849-iki augusztus hó 5-én Ujszeged-Szőreg alatt elesett honvédek emlékére” emelt bronz-sast tartó gránitoszlopot, 1896-ban, fiaival együtt készítette, mely az Aradi vértanúk terén áll. Világháborús hősi emléket, többek között: *Margó Ede* (Fogadalmi templom bal tornyának aljában) és *Tápai Antal* (Radnóti Gimnázium udvari falán, 1931.), valamint egy ismeretlen művész (Rókusi templom homlokzatán, 1930.) készített. Irodalmi vonatkozású emléktáblákat: *Szolcsányi Gyula* (Tömörkényről, lakóházán: Tömörkény u. 6.) és *Keveczky Hugó* (Kisteleki Ede-ről, lakóházán: Maros u. 39/a.) műhelyéből említünk meg. Az 1879-es szegedi árvíz színvonalát jelző táblákat találunk: Gál u. 6., Kormányos u. 23., Tüdőbeteg-gondozó Intézet, Mérey u. 13. sz. házak és a Régi zsidótemplom oldalfalain, valamint az alsóvárosi Ferences templom sekrestye-ajtáján.

látványos „Zenélő órá”-ja (1930), mely a Kémiai Intézet Dóm-téri homlokzatát dekorálja.

A fenti felsorolásba nem vettük bele azokat a szobrászokat, akik Szegeden születtek, vagy akik huzamosabb ideig itt munkálkodtak, mert róluk kissé részletesebben szeretnénk szólni. Ezek közé tartozik: *Taiszer János*, *Vígh Ferenc* és *Papp József*.

A törökbálinti származású *Taiszer János* (1878—1951) tanulmányait az Iparművészeti Iskolában kezdte. Ezt követően a pécsi Zsolnay gyárban dolgozott tervezőként. A század elején Amerikába ment, ahol (1906—09 között) egy chichagói kerámia gyárban mintázóként helyezkedett el. Hazatérése után hosszú ideig a MÁV-nál teljesített szolgálatot; majd a húszas évek végén Szegeden telepedett le. Az ő műve — többek között — Klebesberg fehérmárvány plakettje (1929), mely a szegedi múzeumba került. A Fogadalmi templom belső építészeti munkálataiban Taiszer is részt vett. Tőle való az a világháborús „Hősi-emlékmű” (1934), amely az újszegedi Rózsa Ferenc Szakközépiskola (régii tanítóképző) udvarán áll.³⁰ A volt jezsuita templom homlokzatán levő „Kálvária” műkő-kompozíciója, a művész halála előtti években készült. Utolsó kiállítását Szemenyei Ferenc szegedi festővel közösen rendezte meg, 1937 őszén az Iparcsarnokban. Akkori sajtókritikája szerint „...naturalista megoldást választó szobrász, keményen kifejező erővel dolgozik, inkább a viszszaadás, mint az újraélés a célja.”³¹ Vörösmarty Mihály- és Vitéz János-reliefjei, valamint Böhm Károly-mellszobra a Pantheonban vannak elhelyezve.

Vígh Ferenc (1881—1948) rövidebb-hosszabb ideig kénytelen volt szülővárosát, Szegedet elhagyni. Az Iparművészeti Iskolán (1902—03-ban) Mátrai Lajos és Stróbl Alajos növendéke. A következő évben (1904) elnyerte Szeged művészeti ösztöndíját, amelyből a müncheni akadémián B. Schmid mellett képezte magát tovább.³² 1905-ben hazalátogatott és a nyarat a nagybányai festőiskolában töltötte. Az ekkor mintázott „Kuruc” c. szobráról hírt adott egy szegedi újság.³³ Utána újra Münchenbe utazott, ahol sikerült műveiből kiállítást rendezett. Ezt követően rövid tanulmányutat tett Párizsba (1909), s innen francia művészfeseléssel tért vissza Szegedre. A Dugonics Társaság megbízásából ekkor készítette a „Mikszáth-plakett”-et, amely országosan is sokszorosításra került.³⁴ *Vígh* mintázta meg — többek között — Makó Lajos, az akkori szegedi színikigazgató portréját (1910) és Magyar Gábor arcmasát (1912).³⁵ Feleségével, *Chevalier Antónia* (1886—1922), francia származású festőnővel 1911 novemberében a szegedi múzeumban közös tárlatot rendezett. Kiállításukkal kapcsolatban Szöri József méltatta a festőnő impresszionista tájait és elismeréssel írt *Vígh* plasztikáiról is. „Különös hajlandóságot árul el *Vígh Ferenc* — jegyzi meg Szöri —, a síremlék-tervezések iránt. Vigasztalhatatlan bánatok formája ül síremlékein. Pedig egyszerű felületű építészeti motívumokkal és néhány mérsékelt mozgású alak kombinálásával oldja meg a feladatokat.”³⁶ Ezek a vonások jellemzik *Vígh* alsótanyai „Honvédsíremlék”-ét (1913)³⁷ is. A két világháború között több mint másfél évtizedig *Vígh Ferenc* Rákospalotán élt, ahova felesége korai halála (1922) után telepedett le. A harmincas évek végétől szerepelt ismét a szegedi kiállításokon.

³⁰ Hősi-emlékműtervek a Kultúrpalotában. Délm. 1934. febr. 4.

³¹ (*Vér György*) v. gy.: Szemenyei Ferenc és Taiszer János kiállítása. Délm. 1937. szept. 26.

³² A szobrásznövendék kérelme (*Vígh Ferenc*). SzH 1902. aug. 15.; Szegedi szobrásznövendék Münchenben. SzH 1904. júl. 24.; Egy művésznövendék ösztöndíja. SzH 1904. szept. 14.

³³ A gipsz-kuruc. SzH 1905. júl. 6.

³⁴ Szegedi művészek: *Vígh Ferenc*. SzH 1909. okt. 10.

³⁵ *Vígh Ferenc* szobrai. Délm. 1910. dec. 25. „Szeged Kis Lexikona”.

³⁶ (*Szöri József*) dr. Sz. J.: *Vígh Ferenc* és *Vígh Ferencné* kiállítása. Délm. 1911. nov. 24.

³⁷ A honvédsíremlék. Szoborleplezés Alsótanyán. SzN 1913. máj. 13.

Vigh Ferenc: Ülő asszony.
1940 k. p. gipsz. 40 cm. MFM

Papp József:
Plósz Sándor. 1935 k. kő. Szeged, Pantheon

A Móra Ferenc Múzeum több művét őrzi, a legjobbak közül való az „Ülő asszony” c. terakotta szobra.

A szegénységgel küzdő Vigh élete tipikus példája a két világháború közötti vidéki művészsorsnak. Ettől próbált menekülni a szegedi *Papp József* (1894—1971) is, aki művészeti tanulmányait előbb Budapesten Pásztor Jánosnál kezdte, majd stúdióit Firenzében és Rómában fejezte be. Bécsi és gráci működésén kívül, mint fiatal szobrász Szegeden dolgozott. Ide kötődő alkotásai — többek között — Tömörkény István mellszobra és Juhász Gyuláról készített plakettje, melyeket 1924—25-ben hozott létre.³⁸ Több domborműve és szobra került a Fogadalmi templomba. Ezek, mint általában az egyházi jellegű alkotásai (XI. Pius), római iskolás, neoklaszszicista formálásúak. Számos szegedi síremlék (Tóth Pál, Lázár György, Kállay Albert), és a Városi Tanács épületének kapualjában elhelyezett „Világháborús hősi emlék” (1923) származik tőle. A Pantheonban két munkájával (Wenczel Gusztáv és Plósz Sándor portréi) szintén képviselve van. A megélhetés miatt 1927-ben Buda-

³⁸ *Kái.*: Papp József Tömörkény-szobra. Színház és Társaság, 1925. febr. 16.; Papp József Juhász Gyuláról plakettet készít. Délm. 1925. máj. 28.; A Petőfi Múzeumban van Hans Jantzen: Michelangelo c. könyv (Lipscse, é. n.), melyet a költő e dedikációval ajándékozott barátjának:

Papp Józsefnek,
Tömörkény szobrászának baráti szeretettel:
Juhász Gyula.
Szeged, 1924. Karácsony.”

Juhász Gyula összes művei. Bp. 1963. Kritikai kiadás. Versek. III. k. 366.

pestre távozott, és a végső pihenésre ismét Szegedre visszatért Papp József végakaratára szerint szobrainak egy részét 1971 tavaszán a Móra Ferenc Múzeumnak hagyományozta.³⁹

*

Ha egy város arculata szobrok által fokozottabban kulturálttá válik, a plasztikai alkotásokban gazdag Szeged jelentős helyet kell, hogy elfoglaljon hazánk korszerű összképű nagyvárosai között. A mennyiség azonban másodlagos szempont ahhoz, hogy Szeged „a szobrok városa” megtisztelő rangot valóban betölthesse. Ingadozó értékű emlékművekkel a múlt örökségeként el vagyunk látva. A felszabadulás után elhelyezett modern szellemű plasztikai alkotások, — mint többek között, a helyi Vedres István Építőipari Szakközépiskola falán 1973 őszén felavatott *Borsos Miklós* által készített Babits-emlékmű is —, hivatottak arra, hogy a régebbi, valóban művészi szobrokkal együtt emeljék és meghatározzák a város esztétikai összhatását. Plasztikai szempontból érdekes színfoltját képezik városunknak a nyári Szegedi Ünnepi Hetek idején a Múzeum által rendezett szabadtéri szoborkiállítások.⁴⁰

Az egyre bővülő Szeged egyik új városrészében, a húszezren felüli lakosúvá dúzadt Tarján-telepen a házigyári elemekből készült modern négy- és tízeleteres épületek egymásután emelkednek. A játszóterekkel, parkokkal elválasztott épületek között a Városi Tanács köztéri szobrokat kíván elhelyeztetni. Ezért, — amit az egyik budapesti lap is megírt —, „...a város tanácsa pályázatot hirdetett — a környezetbe illeszkedő, bármilyen anyagú, méretű szobrokra, reliefekre, térplasztikákra, és más elemekre. A tanács által megszervezett helyszíni szemléken 70 művész tanulmányozta a környezetet, s közülük 42 művész 95 alkotást küldött be a pályázatra. Az alkotókra a városrész lakóinak fiatal kora, a sok gyermek, az olajmező, a Tisza, a tápéi városrész közelsége egyaránt hatott, a képző- és iparművészeti lektorátus elbírálása alapján 15 művet díjaztak. Ezek közül kerülnek ki azok a köztéri szobrok, amelyeket az elkövetkezendő években folyamatosan állítanak majd fel Szeged Tarján városrészében.”⁴¹ A díjazott szoborterveket 1973 decemberében a Móra Ferenc Múzeumban, 1974 elején pedig Tarjánban kiállításon mutatták be a közönségnek, lehetőséget nyújtva a széleskörű véleménynyilvánításra.

³⁹ (*Szelesi Zoltán*) Sz. Z.: Elhunyt Papp József. Délm. 1971. márc. 16.

⁴⁰ Tisztítják a szobrokat. Délm. 1972. júl. 2.; Samu Katalin szoborkiállítása. Délm. 1972. júl. 15.; Szegedi Műsor, 1972. júl. 20.; Tiszatáj, 1972. aug. 8. sz. 94—95.; Magyar Hírlap, 1972. aug. 16.; Szobrok a sétányon (Tóth Valéria és Kligl Sándor alkotásai.) Délm. 1973. júl. 13., júl. 17.; Cs. m. Hírl. 1973. júl. 17.; (Tandi Lajos) T. L.: Babits-emléktábla. Délm. 1973. okt. 2.

⁴¹ Köztéri szobrok Szeged új lakónegyede számára. Népszabadság, 1973. dec. 13.; Tandi Lajos: Köztéri szobrok Tarjánnak. Délm. 1973. dec. 9.; Tandi Lajos: Szobortervek Tarjánba. Délm. 1973. dec. 14.

Itt mondunk köszönetet Hemmert János szegedi festőművész-rajztanárnak, szíves adatszolgáltatásért, mellyel a szegedi szobrokkal kapcsolatban segítségünkre volt.

A harmincas évek kedvezőtlen voltát a szegedi szobrászok fent vázolt helyzete is jól tükrözte. Az egyre inkább uralkodó gazdasági válság és a megerősödött, nyiltan fellépő fasizmus — mint országszerte általában —, városunkban is gátolta a művészet fejlődését. A helyi újságok cikkei nemcsak a munkanélküliek Széchenyi-téri tüntetéseiről, vagy az ingyen ebédet ostromló szegényekről adnak hírt, hanem a kulturális állapotok súlyosságára is rávilágítanak egyes riportok. A szegedi festőművészek vallomásaiból kiderült, hogy a művésznyomor frontján a helyzet változatlan. E tény hitelességét — mások mellett — *Papp Gábor*, *Tardos-Taussig Armin*, *Cs. Joachim Ferenc*, *Dinnyés Ferenc*, és *Parobek Alajos* szegedi festők küzdelmes pályája is igazolja. Ők éppen úgy besorolhatók a magyar antifasiszta művészeti frontba, mint a Szocialista Képzőművészek Csoportjának náluknál prominensebb tagjai. Egyébként is a csoport „...léte a tényleges tagok számánál jóval több művészi hozzásegített ahhoz — állapítja meg Aradi Nóra —, hogy a legembertelenebb viszonyok s az embertelenség vállalásának legcsábítóbb körülményei közepette az emberség és a művészet védelmére keljenek.”¹

Dinnyés Ferenc és a művészküzdelmek

Az említett művészek közül *Papp Gábor* (1872—1931)² a budapesti Mintarajziskolában Székely Bertalannál, majd Münchenben Hollósynál tanult. Stúdiumait ezután Párizsban fejezte be. Szegeden 1909-ben telepedett le. A Kolozsvárról ide került borongó kedélyű festő nehezen illeszkedett bele az alföldi környezetbe. Kezdetben külföldi útjaival próbálta feloldani idegenkedését, később azonban már erre nem telt pénze, s egyre zárkózottabbá vált. A Nemzeti Szalonban 1924-ben volt kiállítása, városunkban pedig 1926—27-ben, előbb műtermében, majd a Kass-halljában létrehozott tárlataival mutatkozott be.³ Főleg sötét tónusú, realiztikus portrékat és valószínű tájképeket festett. Karakterisztikus arcmásai közül a nagyméretű, egész ala-

¹ Szegedi festő és az EMKE. Délm. 1912. nov. 19.; Képek, rajzok, katonacarcok. Délm. 1918. máj. 19.; Papp Gábornál. Délm. 1926. febr. 11.; Húszmillió per egy Papp Gábor portré körül. Délm. 1927. máj. 13.; Papp Gábor az anyakönyvvezető előtt. Délm. 1928. dec. 19.; *Lyka Károly*: Magyar művészet Münchenben 1867—1896. Bp. 1951. 72.; *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, 1959. 157—168.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 177—178.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

² Papp Gábor kiállítása. Délm. 1926. dec. 19.; *Lengyel Vilma*: Papp Gábor tárlata. Délm. 1927. jún. 9.; *Kiss F.*—*Tonelli S.*—*Sz. Szigethy V.*: Szeged. Bp. 1927. 318.

³ Lefoglalták Papp Gábor 21 festményét két ruha és egy gumikabát miatt. Délm. 1928. aug. 4.

Papp Gábor: Tápei utcarészlet. 1927. o. pl. 24×34 cm. MFM

kos „Komika” (1914) és az önmagáról készített — fiatalkori (1900) és későbből (1921) való — portréi emelkednek ki. Ezek néhány sikerült természet-ábrázolásával („Tátrai tájkép”, „Tápei utcarészlet”), s csendéletével együtt a Móra Ferenc Múzeumba kerültek. A sokat betegeskedő művész, aki Szegeden megnősült, nagy nyomorban élt. Adósságai fejében képeit elárverezték.⁴ Idegrendszere nem bírta elviselni a megpróbáltatásokat, s felmondta a szolgálatot. Tragikusan fejezte be életét, bomlott aggyal a helyi zárt intézetben hunyt el.

Papp Gábor nem volt harcos egyéniség, de a Tanácsköztársaság idején a Szegedi Képzőművészek Szakszervezetének elnöke lett.⁵ Szeged megújhódásra váró ábrázolóművészetéért rajta kívül, a két világháború között többen küzdöttek. Ebben a vonatkozásban *Tardos-Taussig Ármin* (1874—1936)⁶ szobrász és grafikusművészt kell megemlítenünk, akit a helyi művészeti reformok egyik lelkes alakjának tekinthetünk. A temesvári származású Tardos-Taussig a budapesti műegyetemen szerzett mérnöki

⁴ Nagy Sándor: Papp Gábor tragikus útja az élőhalottak házába. Délm. 1929. jan. 7.; (*Nagy Sándor*) n-s: Sétálás Papp Gáborral a kőfalak mögött. Délm. 1929. júl. 21.; (*Sz. Szigethy Vilmos*) Bob: Papp Gábor részletekben. Délm. 1943. jan. 1.

⁵ Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; *Juhász Gyula*: Szegedi képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; A tárlaton. Délm. 1919. máj. 23.; C. S.: A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

⁶ Tardos-Taussig Ármin meghalt. Délm. 1936. febr. 26.; Tardos-Taussig Ármin utolsó útja. Délm. 1936. febr. 28.; Tardos-Taussig emléke. Délm. 1937. máj. 10.; *Szelesi Zoltán*: Tardos-Taussig Ármin. Délm. 1961. febr. 25.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 181—182.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

oklevelet, grafikussá pedig egy bécsi rézkarcoló mellett lett. Műszaki diplomásként az államvasutak szolgálatába lépett, és a szegedi üzletvezetőségénél kezdte el pályáját. Szorgalma révén hamarosan magasabb beosztást ért el, azonban a Tanácsköztársaság alatt tanúsított baloldali magatartása miatt⁷ idő előtt nyugdíjazták. Tardos-Taussig valóban rászolgált az ellenforradalmi rendszer vádjaira, mert leleplező élű cikkeivel bátran támadta a városi tanács művészet iránti nemtörődömségét.⁸

Tardos-Taussig nem állt egyedül törekvéseivel. Kelemen utcai lakása — mely a házigazda gyűjtő-szenvedélyét tükrözve, — valóságos kis múzeummá vált —,⁹ meghitt találkozó helye lett a haladó gondolkodású értelmiségieknek, akik szövetségesei voltak a szegedi munkásmozgalomnak. Ezt igazolja Tardos-Taussignak az az emlékkönyvszerű naplója is, mely a művész barátainak, a Van Gogh-ról szép könyvet író, szegedi születésű Nagyfalusy Jenőnek (1900—1944), Terescsényi Györgynek és főleg Juhász Gyulának értékes, — „az ellenforradalmi világgal való következetes, harcos szembenállásáról” tanúskodó — bejegyzéseit tartalmazza.¹⁰ Tardos-Taussig Ármin művészi munkássága is jelentős. Szegeden és Budapesten többször

Tardos-Taussig Ármin: Tanulmányfej.
1903. rézkar. 13,5×10 cm. MFM

Cs. Joachim Ferenc: Oskola utcai részlet.
1923. o. v. 54×51 cm. MFM

⁷ Kiállítás a Kultúrpalotában. (Tardos-Taussig Ármin a rendező.) Délm. 1919. áprl. 25.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; C. S. A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

⁸ *Tardos-Taussig Ármin: Szeged művészete, ami nincs.* (Garasos alamizsna és előkelő közöny). SzH 1910. jún. 5.; *Tardos-Taussig Ármin: Műtermek építése, művészek kivándorlása és az aranykoronás költségvetés.* Szeged, 1924. aug. 23.

⁹ Taussig Ármin metszet-gyűjteménye. SzN 1919. nov. 12.; Tardos-Taussig Ármin metszet-gyűjteménye. A Munka, 1919. nov. 13.

¹⁰ Péter László: Juhász Gyula ismeretlen vallomásai egy emlékkönyvben. Délm. 1960. febr. 7.

szerepelt grafikáival. A fővárosban 1917-ben sikeres önálló kiállítást rendezett, melyről Cserzy Mihály méltató cikket írt.¹¹ Ismerős és idegen tájakat bemutató lapjai éppúgy váltakoznak, mint az itthon vagy a távolban élő emberek szeretettel ábrázolt alakjai. Linómetszeteinek, rézkarcainak, ceruzarajzainak és építőművészeti terveinek értékeesebbjeit a Magyar Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

Meg kell említenünk, hogy Tardos-Taussig az elsők között igyekezett Szeged képzőművészetének fejlődését írásban összefoglalni,¹² emellett azonban egyes helyi festők munkásságának elemzésével is foglalkozott. Így írt cikket pl. *Cs. Joachim Ferenc* (1882—1964)¹³ művészi törekvéseiről.¹⁴ Cs. Joachim művészi pályájának elindításában Back Bernát, gazdag helyi műgyűjtő segített, akinek révén korán (1904) mehetett külföldi tanulmányutakra. Szülővárosának művészeti ösztöndíjával,¹⁵ Berlinben és Münchenben tartózkodott. Ezután, 1909-ben Szegeden festőiskolát nyitott.¹⁶ Legtöbbször Párizsban fordult meg, ahol kiállításokon szerepelt, s képeiről („Kapáló asszonyok”, 1911., „Éj a kikötőben”, 1913) írtak a lapok.¹⁷ Cs. Joachimot a francia impresszionisták ragadták meg. Világos, levegős tájbrázolásai erről vallanak, melyeket először Szegeden 1913 karácsonyán mutatott be.¹⁸ Vízparti jeleneteihez hol a kanyargós Tisza-part, hol pedig Velence szűk lagunái adtak ihletet. Korábbi ezüstös harmóniájú képeit, mint a szegedi „Oskola utcai részlet” (1923) c. vásznát olykor stilizált felfogású, színes tájvázlatok váltották fel. E művei közül néhányat, valamint „Önarcképét” (1916) és „Móra Ferenc portréját”-t (1936), a helyi múzeum őrzi. Cs. Joachim Ferenc harcos, kritikus egyéniség volt. Támadta a városi tanács rossz művészetpolitikáját.¹⁹ Tág érdeklődési körébe különböző világnézetű — miszticista — filozófiák is beletartoztak. Művészetről vallott gondolatait olykor egy-egy cikkben fejtette ki.²⁰ A Tanácsköztársaság idején Papp Gábor mellett a Szegedi Képzőművészek Szakszervezetének alelnöki tisztségét töltötte be. Részt vett a műgyűjtemények zár alá helyezésében, és tanára volt a Szegedi Művészeti Szabadiskolának.²² A helyi szocialista művészek májusi kollektív tárlatán

¹¹ *Cserzy Mihály*: Szegedi művész kiállítása Budapesten. Délm. 1917. okt. 28.

¹² *Tardos-Taussig Ármín*: Szeged régi művészete. SzH 1910. máj. 29.; *Tardos-Taussig Ármín*: Képzőművészeti mozgalmak Szegeden. — A Szegedi Képzőművészeti Egyesület kiállítása. Katalógus. Szeged, 1911. Bev.: *Szöri József* és *Tardos-Taussig Ármín*.

¹³ Joachim Ferenc, festő. Szeged kis lexikona. Délm. 1910. dec. 25.; Egy szegedi festő pöre (Joachim contra Pásztor József). Délm. 1924. okt. 31.; *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 177—178.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

¹⁴ *Tardos-Taussig Ármín*: Szemelvények Cs. Joachim Ferenc művészeti kátéjából. Szeged, 1924. júl. 10.

¹⁵ Festők ösztöndíja. SzH 1907. júl. 30.; A művészi ösztöndíj. SzH 1907. aug. 1.; Ferenc József-ösztöndíj. SzH 1907. nov. 30.

¹⁶ Festőiskola Szegeden. SzH 1907. aug. 24.; Joachim Ferenc festőiskolája. SzH 1909. jún. 2.

¹⁷ *Szalay János*: Joachim és Csáky. Délm. 1911. febr. 23.; Szegedi művészek idegenben. Délm. 1911. aug. 19.; Festő a tengerparton. Délm. 1911. nov. 24.; Szegedi művészek sikere külföldön. Délm. 1913. ápr. 20.

¹⁸ *Domokos László*: Magyar Művészek Műkiállítása. Délm. 1913. márc. 7.; Joachim kiállítása. Délm. 1913. dec. 21.

¹⁹ Amikor a szegedi tanács művészetet pártol. Délm. 1911. dec. 24. Újabb művészeti botrány. Délm. 1913. dec. 11.; Szegedi festőművész levele Párizsból. Délm. 1913. dec. 19.

²⁰ *Joachim Ferenc*: A művészet önmagáért. SzH 1910. jan. 20.

²¹ Nem lesz szegedi művésztanács. Délm. 1919. márc. 2.; A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; Válasz egy támadásra. (Joachim contra Gaál Endre). SzN 1919. márc. 8.; dr. Gaál Endre: Miért nincs Szegeden művésztelep? SzN 1919. márc. 9.; Radó Sándor (műkereskedő) kiállítása. Délm. 1919. márc. 9.; A ferencrendiek, minoriták és Back Bernát műkincsei. Délm. 1919. márc. 30.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. ápr. 27.; Szegedi Művészeti Szabadiskola. Délm. 1919. ápr. 29.

kívül 1919 októberében önálló kiállítást rendezett.²² A proletárdiktatúra után ő is külföldre emigrált. Olaszországból évek múltán jött haza, és többtagú családjának fenntartásáért sokat küzdött.²³ A szegénységben élő festőt barátja, Czibula Antal, volt direktóriumi tag támogatta. Cs. Joachim a felszabadulás után, 1945 nyarán az elsők között rendezett kiállítást. A Kultúrpalotában ezúttal több mint másfélszáz képét mutatta be, melyek között főleg színes, impresszionisztikus tájak és jellegzetes emberábrázolások szerepeltek.²⁴ Idős korában Budapestre költözött és múzeumi képek másolásával is foglalkozott. Nyolcvankét évesen Gyulán hunyt el.

A harmincas évek elejére eső munkásmozgalmi tevékenység megnövelte az illegálisban működő, szocialista eszmékkel telt emberek üldöztetését. A kommunista perek már a Tanácsköztársaság bukása után gyakran helyet kaptak az újságok hasábjain, a magyarországi fasizmus előretörésével pedig megsűrűsödtek. E pörök legtöbbször netvetésesen eltorzított formában nagyította fel a valóságos tényeket, melyeknek sokan ártatlanul estek áldozatul. Ezzel kapcsolatban szólanunk kell arról a politikai jellegű perről, melynek egyik vádlottja *Dinnyés Ferenc* (1886—1958)²⁵ szegedi festőművész volt.

Dinnyést már ifjúkora óta a piktúrán kívül a műszaki kísérletezés szenvedélye töltötte el. Még az első háború előtt konstruált egy technikailag újszerű fűrőgépet. Találmányát szabadalmaztatta, sőt a városnak is felajánlotta megvásárlásra, azonban nem talált érdeklődésre. Húsz évvel később viszont, 1933-ban, a kommunista perek idején e szabadság Dinnyést politikai konfliktusba keverte. Egy rendőrségi besúgó által azzal vádolták, hogy találmányát a Szovjetunióknak akarja eladni. Ház-kutatást tartottak nála és a megtalált műszaki tervet elkobozták. Dinnyést letartóztatták és a hadirokkantként kapott trafik engedélyét, mely a család egyetlen biztos jövedelemforrása volt, megvonták. Ügyét a Füssy László-féle kommunista szervezkedési per keretében tárgyalták.²⁶ Miután kiderült, hogy egy már szabadalmazott találmány nem lehet hadititok, a festőt azért tartották további vád alatt, mert Füssyvel barátságban lévén, ennek államferforgató terveiről nem tett kötelességszerű jelentést a hatóságnak. Dinnyést egy hónapi fogházra ítélték, melyet a száz napig tartó vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vettek. Mindez hozzátartozott a hazai munkásmozgalom üldözéséhez és a szocialista gondolkodású művészek meghurcolásához.

Dinnyés Ferenc szegény, Dabas környékére való szülők gyermekeként 1886-ban született Budapesten. Középkiskoláit a fővárosban végezte. Pályáját 1903-ban, az Iparművészeti Iskolán kezdte, ahol Papp Henrik ismertette meg a rajzolás elemeivel. A fiatal művészjelöltnek az anyagi nehézségekkel küzdő szülők nem tudtak gondtalan tanulást biztosítani, azért szabadidejében mint plakáttervezőnek és díszletfes-

²² *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; C. S.: A tárlat. SzN 1919. máj. 25.; Joachim festményei. Délm. 1919. okt. 17.; Joachim Ferenc kiállítása. SzN 1919. okt. 19.; Joachim Ferenc festőművész kéпкиállítás. Délm. 1919. okt. 23.

²³ *Csányi Piroska*: Miből élnek a szegedi festők? Délm. 1938. dec. 25.

²⁴ Joachim Ferenc kéпкиállítás a Kultúrpalotában. Délm. 1943. aug. 5.; *G. K.*: Csejthey Joachim Ferenc képei. Szegedi Népszava, 1945. aug. 7.; (*Szász Ferenc*) sz. f.: Joachim Ferenc kéпкиállítás. Délm. 1945. aug. 9.

²⁵ *Szelesi Zoltán*: Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Szeged, 1959. 157—168.; (*Szelesi Zoltán*) sz. z.: Kis Szegedi Művészettörténet. XVII. Tiszatáj, 1968. május, 5. sz.; (*Apró Ferenc*) A. F.: Dinnyés Ferenc (1886—1958). Szegedi Műsor, 1973. áprl. 2—3.; *Szelesi Zoltán*: Festészet a Tisza-partján (Dinnyés Ferencről is). Művészet, 1973. aug. 8. sz. 13.

²⁶ Nem kerülnek statáriális bíróság elé a fantasztikus kommunista szervezkedés gyanúsítottjai. Délm. 1932. júl. 13.; Izzalmas szembesítések a kommunista-per tárgyalásának harmadik napján. SzN 1933. jan. 13.; Ötévi fegyházra ítélték Füssy Lászlót, Dinnyést egy hónapra... Délm. 1933. jan. 15.

tőnek kellett megkeresni kenyerét. Ezen a területen is: visszatérő érdeklődéssel fordult olykor e sok ötletet és választékos ízlést kívánó műfajhoz. Hat évig tartó tanulmányai során beiratkozott a Képzőművészeti Főiskola esti tanfolyamára, ahol Ferenczy Károly és Hegedűs László keze alatt fejlődött tovább. Mestere, Ferenczy ottolta belé a természet folyton változó jelenségeit kutató, megfigyelő szenvedélyt, a plein air fény- és színproblémáinak tanulmányozását. A Ferenczy által közvetített nagybányai eredmények Dinnyés művészi kibontakozásának alapjává váltak, és az alföldi táj karakterét feltáró festészete ebben gyökerezik.

Dinnyés Ferenc: Részlet az Ipar utcából. 1924. o. v. 47×65 cm. MFM

Tanulmányai befejeztével pár hónapot Párizsban töltött, majd megnősült, és 1910-ben Szegedre került. Itt azonban alig melegedhetett meg, mert 1914-ben behívták katonának. Rövid idő múlva Doberdónál súlyosan megsebesült és 1918-ban rokkantan szerelt le. Ezek a körülmények sem térítették azonban el művészi célkitűzéseitől, midőn hazakerült, Dinnyés nagy erővel és szorgalmasan kezdett újra dolgozni. Festészetének kibontakozása voltaképpen ekkor kezdődött el. Első helyi bemutatkozása a Tanácsköztársaság idején 1919 májusában volt, amikor is közel 30 festményt állított ki, („Tisza-part Tápénál”, „Újszegedi parkrészlet”, „Szegedi ház”, 1919). Ekkor írta róla Juhász Gyula, hogy „...Dinnyés Ferenc tájképei egy igen rokonszenves és vérbeli festőt mutatnak be, aki friss és meleg színeivel máris a beérkezettek sorába került ezen a fővárosi nivót képviselő kiállításon. Szegedi tájak ihletik Dinnyést, szegedi kolorit csillog a képein, amelyek a téli és nyári napsütést és a

novemberi borút egyaránt reális erővel és igazsággal rögzítik meg.”²⁷ Ezt követően sűrűn és gazdag természettel lépett az itteni közönség elé. 1920 karácsonyán — többek között — Tornyai, Endre Béla és Károlyi társaságában egy szegedi kollektív tárlaton szerepelt. A következő évben, 1921 tavaszán pedig létrehozta első önálló kiállítását, a Kass Szálló halljában. Az itt bemutatott hetven képével „a hétköznapok költészetét” adta.²⁸ A húszas évek elején festett finom, ezüstös tónusú művei közül az „Alsóvárosi templom” (1922) és „Részlet az Ipar utcából” (1924) c. sikeres képei a szegedi múzeumba kerültek.

Az immár véglegesen szegedivé vált Dinnyés Ferenc, 1921-ben megbarátkozott Mednyánszky tanítványával, Katona Nándorral, akivel egy telet a Tátrában töltött, ahol néhány verőfényes képet festett („Tátrai részlet” I—II., 1921). 1924-ben huszonnyolc alkotásával részt vett a Nemzeti Szalon csoport-kiállításán. Szereplésére kedvező visszhangot kapott, a lapok piktúrájának költői finomságait és kolorizmusát

Dinnyés Ferenc: Bódé. 1943—45. o. v. 50×60 cm. Mgt

²⁷ *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; Friss Hírek, 1919. máj. 19.; A tárlat. SzN 1919. máj. 25.

²⁸ *Cs. Sebestyén Károly*: Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1921. márc. 20.; *K.*: Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1921. márc. 20.; *Márky Imre*: Dinnyés Ferenc kiállítása. Szeged, 1921. márc. 25.

dicsérték.²⁹ Közben oeuvre-je új témákkal gazdagodott, ugyanis többször ellátogatott felesége rokonaihoz Erdélybe, és itt a régi székely házak, kapuk, falvak és a székely fonó asszonyok lettek ábrázolásainak kedvelt tárgyai. Meleg szeretettel festette le családja tagjait is („Boby fiam négyéves”, 1923). Fokozódott az egyszerű emberek iránti érdeklődése egy-egy csöndesen pipázgató, vagy napon sütkezéző öreg parasztembert is megjelenített szelíd harmóniával. A paprikahasító lányok és asszonyok mint helyi jellegű régi paraszti foglalatosság úzói speciális témái lettek. A városi tanácshoz — műterembér fejében — több ilyen tárgyú műve („Paprikahasítók”, 1928) került.

Termékenységére jellemző, hogy a húszas évek közepétől 1930-ig hét alkalommal önálló kiállítást rendezett. 1925 őszén előbb a Kultúrpalotában, majd a Kass Szálló halljában mutatta be új — poétikus és színes — tájképeit a szegedi közönségnek.³⁰ Két év múlva, 1927 elején ismét a Tisza-parti városban jelentkezett először gyűjteményes anyagával.³¹ Ősszel pedig a Nemzeti Szalon csoportkiállításán ezúttal is több mint húsz alkotásával („Tiszai fürdőzők”, „Paprikapiac” 1927) vett részt, melynek nagyrésze szegedi témájú volt.³²

„Dinnyés Ferenc — írja róla egy helybéli lap — a töretlen erejű, megalkuvást nem ismerő festők kategóriájába tartozik. Állandóan dolgozik, nem kedvetlenkedik el a rossz viszonyok hatása alatt sem és talán az egyetlen szegedi piktör, aki sűrűn, legalábbis minden évben egyszer gazdag kollekciónal, köztük meglepetésekkel lép a közönség elé.”³³ Műteremkiállításain (1928—29)³⁴ kívül Miskolcon, a „Vidéki városok tárlatán” (1929),³⁵ Békéscsabán és Vásárhelyen pedig önálló anyaggal mutatkozott be (1930),³⁶ ahol napsütéses

Dinnyés Ferenc: Felcsapódó ivék.
1940—45. o. v. 27×30 cm. Mgt.

²⁹ K.: Szezonyító kiállítás a Nemzeti Szalonban és az Ernst Múzeumban. Nemzeti Újság, 1924. szept. 2.; i. e.: A Nemzeti Szalon tárlata. Népszava, 1924. szept. 24.; Hegyi István: Dinnyés Ferenc képművészete. Színház és Társaság, 1924. 40. sz. 9.; Dinnyés Ferenc budapesti kiállításán szerepelt képeit kiállítja a Kass-halljában. Szeged, 1924. szept. 26.

³⁰ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc kiállítása. Délm. 1925. okt. 18.; Dinnyés Ferenc kiállítása a Kass-halljában. Délm. 1925. nov. 5.; Dinnyés Ferenc képművészete a Kass-társalgójában. Délm. 1925. nov. 8.

³¹ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc tárlata. Délm. 1927. jan. 30.; (o. t.): Dinnyés Ferenc kiállítása. SzN 1927. febr. 1.; Kiss F.—Tonelli S.—Sz. Szigethy V.: Szeged, Bp. 1927. 318.

³² Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban. Népszava, 1927. szept. 21.; A Nemzeti Szalon 381-ik kiállítása. A LVI Csoportkiállítás Katalógusa. Bp. 1927. 6.

³³ Lengyel Vilma: Dinnyés Ferenc tárlata. Délm. 1927. jan. 30.

³⁴ Dinnyés-műteremkiállítás. Délm. 1928. szept. 30.; Lengyel Vilma (I. v.): Dinnyés Ferenc műteremkiállítása. Délm. 1929. dec. 22.

³⁵ Koródy Béla: Hét magyar vidéki város művészeinek kiállítása Miskolcon. Pesti Hírlap, 1929. jún. 6.

³⁶ Dinnyés Ferenc kiállítása. Békésmegyei Közlöny, 1930. máj. 25.; Vásárhelyi Friss Újság, 1930. jún. 11.

utcarészleteivel és a dolgozó embereket élettelen megörökítő vásznaival hívta fel magára a figyelmet. Hazai tárlatain kívül a bécsi Secession-ban és Prágában is sikerrel szerepelt helyi vonatkozású alkotásaival.

Dinnyés Ferencnek azok a festményei, amelyek az egykori szegedi utcák, paprikahasító asszonyok, illetve alföldi tájak és székely falvak, olykor győri utcarészletek témában és festői előadásban változatos együttesét nyújtják, közismert képei. Belőlük került legtöbb a helyi magántulajdonokba, a városi tanácshoz és az itteni múzeumba („Szegedi utcarészlet a Dömötör toronnyal”, 1927, „Szénakazal”, 1925—30, „Parasztházaspár”, 1930, „Tápéi kompikötő” 1935—40.) Dinnyés Ferenc a népi hagyományú Alsóváros, a munkásnegyednek mondható Rókus és a Tiszához kötődő Felsőváros egy-egy hangulatos városképének ábrázolásával lett a szegediek kedvelt festője. Az elmaradottságot tükröző régi szegedi képei szocialista tartalmat hordoznak. Ez korábbi munkásságában lírai formában nyer kifejezést. Hol melegen vöröslő, hol ezüstös, finom színekkel festett vásznai a nagybányai mesterek, elsősorban Ferenczy Károly pikturájának tanulságairól vallanak. Általában szerette a a lemenő nap égő sárgás-vörösét, melynek tüzeit hideg zöldekkel, kékekkel és lilákkal fokozta. A tartalmat legjobban kifejező festői hatás kutatása alakította ki sajátos színekultúráját.

A harmincas években egyre fokozódó gazdasági válság és politikai diktatúra — mint sokak számára —, az ő részére is nélkülözést és meghurcolást jelentett s ez befelé fordította. Elhagyatottságában meseszerű víziók, allegórikus kompozíciók és finom, tört színeken felépülő spekulatív szerkesztmények foglalkoztatták („Meseváros”, „Színharmóniák”, „Fapapír”, 1930—40). E művei nem hagyták el műtermét, ott mutatta be ezeket 1931 és 1935—36-ban.³⁷ A művész halála után családja őrizte meg e színvázlatokat és csak a legutóbbi nagy kiállításán kerültek — felfedezés szamba menően — a széles közönség elé.³⁸ Dinnyés, aki több tagú családjával nehezen élt,³⁹ közérthetőbb festményeinek eladásából tudta valahogy fenntartani magát. Viszont magánya és növekvő társadalmi elégedetlensége az expresszívebb, az általánosabb jellegű mondanivalókat áttételesen közlő képek és vázlatok készítésére ösztönözte. („Őskori táj”, 1930, „Táltos” 1933, „Felcsapódó ívek” 1940—45). Ezeket minden bizonnyal szinte saját magának, lelki háborgásainak levezetésére hozta létre. Eladásukra nem is gondolhatott, mert e képek szenvedélyes sodrása, romantikus, forradalmi hevülete nem símult volna bele a szépen berendezett polgári lakások nyugalmaiba. A régebbi meleg színű, szivárványos festményeinek koloritja itt, a nyomasztó atmoszférának megfelelően barnásan monokrommá redukálódott, s a finom apró ecsetvonásokat világos és sötét foltok váltják fel. Dinnyés e művei elvontabbá és egyben drámaibbá váltak mint azelőtt. Az 1938-as helyi Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti kiállításon még a hagyományos témájú képeivel vett részt.⁴⁰ Az 1943-ban rendezett szegedi önálló tárlata⁴¹ pedig jelzi, hogy ebben az időszakban hozza létre szocialista szellemű képeit is. Míg Nyilasy, Endre Béla, Tornyai és Koszta kifejezetten a délföldi parasztság életét és környezetét ábrázolták, Dinnyés figyelmét a munkások sorsa is lekötötte. Ide vágó rajzai („Proletárok”, 1940)

³⁷ *Fehér István*: Látogatás Dinnyés Ferenc műtermében. SzUN, 1931. jan. 25.; Dinnyés Ferenc műtermi tárlata. SzUN, 1931. nov. 22. Dinnyés Ferenc képkiállítása. SzFU, 1931. nov. 22. *Y. e.*: Dinnyés Ferenc képkiállítása. Híradó Újság, 1931. nov. 26.

³⁸ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest. 1968. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*.

³⁹ *Csányi Piroska*: Miből élnek a szegedi festők? Délm. 1938. dec. 25.

⁴⁰ A Szegedi Képzőművészek Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Tárgymutatója. Szeged, 1938. Bev.: *Genal Tibor*.

⁴¹ *Pfeifer Elek*: Dinnyés Ferenc újabb képei. SzUN, 1943. áprl. 18.

Dinnyés Ferenc : Pihenő. 1944. o. v. 62×87 cm. MFM

és festményei („Pihenő”, 1944) már túlviszik őt témában a helyi parasztbrázolókon és eszmeileg a Szocialista Képzőművészek Csoportjához fűzik tevékenységét.

Dinnyés Ferenc a felszabadulás után az élvonalbeliek között van, akik társadalomformáló erőt, eszmeiséget visznek művészetükbe. Igazolja ezt többek között az a kiállítási beszámoló is, melyet az 1945 márciusában Szegeden megrendezett „Demokratikus Magyarország Első Képzőművészeti Tárlatá”-ról írt a helyi újság: „...a képek között felbukkan egy-kettő, mely szakít a l' art pour l' art elvével és irányzatot visz a művészetbe. Ezek közé tartozik Dinnyés Ferenc néhány erőteljes, harsogó színnel megmintázott: a „Politikai oktatás” és az „Öregmunkás” c. képe.”⁴² A hatvan éves művész, a megújhódás útjára lépő szegedi képzőművészet kibontakozása érdekében először több cikket írva, tollal is harcol. Azonban „...őszinte kritikáját, a szocializmusért aggódo magatartását, képeinek eszmeiségét és írásban is közzétett haladó nézeteit — állapítja meg a művész életművét rendező D. Fehér Zsuzsa — nem fogadták értéke szerint, s a köztisztelőben álló idős mester munkáit egy hamis felfogás jegyében gyakran visszautasították... Fájóan nélkülöznie kellett azt a széles társadalmi visszhangot, amelyre egész életében vágyott.”⁴⁴

⁴² (-i.): A szegedi Írók, Újságírók, Képzőművészek és Színművészek Szabad Szakszervezete színvonalas és érdekes kollektív kiállítást rendezett a DISZ székházában. Délm. 1945. márc. 25.

⁴³ Hogyan lehetne a nyomorgó képzőművészetet segíteni. Dinnyés Ferenc festőművész javaslata. Sz Népszava, 1946. nov. 3.; (Dinnyés Ferenc) D. F.: A szegedi képzőművészek kiállítása. Délm. 1947. máj. 31.; Dinnyés Ferenc: A szociáldemokrata képzőművészek kiállítása. Délm. 1947. nov. 27.; Dinnyés Ferenc: Meghalt egy szegedi festőművész, (Váradi Kálmán). Délm. 1948. febr. 3.

⁴⁴ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest 1968. Bev.: D. Fehér Zsuzsa. 9—10.

1956 tavaszán Dinnyés Ferenc alkotásaiból a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményes kiállítást rendezett.⁴⁵ Bemutatott festményei között, az 1910-ben készült „Önarckép”-e a legkorábbi, az „Öreg székelypár” c. műve pedig a legkésőbbi (1946) volt. Munkásságának kezdeti és végső időszakában létrejött műveinek közönség elé bocsátását egy titokban remélt, teljes életművét felölelő, Budapesten létrehozandó nagy tárlatra tartogatta, mely végül is csak halála után realizálódott. Az 1956-os szegedi kiállításon szerepelt nyolcvan képről a festő kortársa, Vinkler László értő módon így írt: „...Színei — melyek kezdettől a szabad levegőn való festés legjobb magyar hagyományához, a nagybányaiakhoz kapcsolódnak, mindinkább a belső látás kifejezőivé lesznek. Nem az optikai értékek lemérése a fő kérdés számára most már. A kép egységgé forrasztása, tömeggé fogása ízzítja át színskáláját is, mintha csak valami olvasztókemence tüzeben akarná átlényegíteni azokat. A narancsok, a vörösek naplementés tüze ízzik a formákon, a szervesen is megvonaglik, mintha csak a biológiai lét magasabb mozgásformájába akarna átszüremleni.”⁴⁶ Dinnyésnek e tárlatát siker kísérte és senki sem gondolta, hogy két év múlva, 1958 tavaszán az életművét tetőző művész tragikus módon, önkaratából fog elhunyni.⁴⁷

Dinnyés Ferenc 75. születési évfordulója alkalmával 1961-ben, a festő egykori, Hunyadi János sgt. 4. sz. házában levő műtermében hagyatéki kiállítással tisztelgetek emlékének. Rendkívül gazdag munkásságát azonban legteljesebben az az emlékkiállítás tükrözte, melyet 1968 novemberében a Móra Ferenc Múzeum, a következő év januárjában pedig a Magyar Nemzeti Galéria rendezett halála 10. évfordulójára.⁴⁹ Több mint 330 festményét („Olvasó öregasszony” 1937, „Falusi utca Erdélyben” 1943, „Bódé” 1943—45, „Összehajló fák” 1955—58) és százhusz grafikáját („A Csillagbörtönben” 1932, „Orosz katonák” 1945, „Önarckép” 1958) sorolta fel a tárlat katalógusa.⁵⁰ Ekkor kerültek először nyilvánosság elé a művész — addig műtermében őrzött — rajzai is, melyekről röviden szólanunk kell. Ha a mai grafikai biennálékon szereplő, olykor hihetetlenül raffinált technikával megoldott lapokkal hasonlítjuk össze Dinnyés rajzait, ceruzavázzatait, korántsem tekinthetnénk ezeket technikailag és virtuózitás szempontjából „korszerű”-nek. Egyszerű eszközökkel létrehozott, néhány jellemző vonalból álló feljegyzések ezek, egy-egy készítendő festmény számára. Akárcsak táblaképein: dolgozó munkásokról, parasztokról és kőnyezetükről reális formában adott kifejezést. Ezek mellett allegórikusan értelmezett rajzok is sorakoztak, melyek szörnyeket, chimérákat, acsarkodó „emberállatokat” expresszív erővel, olykor torzítottan ábrázolnak, elvontan kifejezve általuk a társadalmi visszasságoktól felzaklatott festő érzés- és gondolatvilágát.

⁴⁵ *Németh Ferenc*: Látogatás egy szegedi festő műtermében. Délm. 1955. aug. 27. Dinnyés Ferenc festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1956. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁴⁶ *Vinkler László*: Dinnyés Ferenc gyűjteményes kiállítása. Délm. 1956. máj. 13.

⁴⁷ *Szelesi Zoltán*: Dinnyés Ferenc (1886—1958). Délm. 1958. ápr. 19.; Nagy részvétellel temették el Dinnyés Ferenc festőművészt. Délm. 1958. ápr. 22.; *Szelesi Zoltán*: Dinnyés Ferenc emlékezete. Tiszatáj, 1958. jún. 6. sz.

⁴⁸ (*Lődi Ferenc*) *L. F.*: Akik a múltjukat nyomozták a tárlaton. Délm. 1961. aug. 22.; Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Szeged, 1961. Katalógus-meghívó.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: Dinnyés Ferenc emlékkiállításáról. Tiszatáj, 1961. okt. *Szelesi Zoltán*: Képzőművészeti napok Szegeden. Művész, 1961. okt. 10. sz.

⁴⁹ *Vincze Lajos*: Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Magyar Hírlap, 1969. jan. 12.; *Sz. A.*: Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Népszabadság, 1969. jan. 14.; (*h. gy.*): Dinnyés Ferenc festőművész emlékkiállítása a Nemzeti Galériában. Magyar Nemzet, 1969. jan. 16.; *Márffy Albin*: Néhány szó Dinnyés Ferenc emlékkiállításáról. Művészet, 1969. ápr. 4. sz. 39—40.

⁵⁰ Dinnyés Ferenc emlékkiállítása. Katalógus. Szeged—Budapest, 1968. Bev.: *D. Fehér Zsuzsa*. 15—36.

Szegedi művészt szinte még nem ért akkora megtiszteltetés, hogy oly nagyszabásúan reprezentálják oeuvrójét helyben és a fővárosban, mint Dinnyés életművének bemutatásával történt. E kiállítás csak megerősítette azt a tényt, hogy Nyilasyval és Károlyival együtt Dinnyés Ferencet a legjelentékenyebb szegedi festők közé kell számítanunk, akit az alföldi mesterek: Tornyai, Koszta és Endre Béla sorában méltó hely illeti meg. Hagyatékának és példamutatásának jelentősége értékes tanulsággal szolgál. „A mai szegedi piktura egyik nagy elődjének vallhatja Dinnyés Ferencet is — írja Siklós János —, az alföldi festészet jeles művészt. S talán annyi tanácsul szolgál művészete (s a többi alföldi nagyoké), hogy azt az utat érdemes járni, amit Dinnyés járt. Csak azáltal újul meg az alföldi festészet, ha a ma művészei éppen olyan hűséggel és alázattal és kereső, kutató izgalommal élnek az emberek között, mint az elődök. Ebben az értelemben nincsen külön szegedi és vásárhelyi piktura, csak egy van, s ez a nagy, az igaz és maradandó: az alföldi festészet.”⁵¹ Dinnyés Ferenc halálának 15. évfordulója alkalmából — 1973 júniusában — a helyi Művészklubban rendezett kis emlékkiállítással hódoltunk a szegedi mester emlékezetének.

Helyi festőink legjobbjait, mint Dinnyés Ferencet és társait a két világháború közti művészkiüzdelmekben nemcsak alkotói hivatásuk nem engedte, hogy reményt veszítsenek, hanem mert a szegedi munkásmozgalom ereje is kitartásra ösztönözte őket. Ennek eredményeként szaporodtak a különféle munkaábrázolások és a Horthy-korszak proletárkiüzdelmét tükröző sztrájkjelenetek, melyek *Parobek Alajosnál* (1896—1947)⁵² forradalmi tartalmú alkotásokká váltak. A szegedi születésű Parobek középiskoláit a helyi állami főgimnáziumban végezte. Itt — mint több más művészé lett fiatal, ő is — Visontay Kálmán rajztanárnál, illetve annak festőiskolájában tanult. Érettségi után piktorális készségét a nagybányai művésztelepen Ferenczy és Thorma mellett fejlesztette. 1916 elején elnyerte a nagybányai festőiskola 1200 koronás első ösztöndíját.⁵³ A tizennégyes világháborúban hosszú ideig frontszolgálatot teljesített. Leszerelését követően 1921-ben a Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol Réti István volt a mestere. Parobekra szinte életre szólóan hatott Réti mesterségbeli tudása, lelkisége és a klasszikusok iránti tisztelete, Ezért is tanulmányozta oly szenvedélyesen későbbi párizsi és müncheni útjai során a képtárakat, ahol főleg a spanyol és németalföldi festők iránt érdeklődött. A sötét, mélyzengésű színek és a népi élet eseményei vonzották, mely realizitikus ábrázolásra törekvő művészetében már korán megnyilatkozott, s ez mindvégig jellemzője is maradt.

Tanulmányai után, 1924-ben tért vissza Szegedre, a Nemzeti Szalonban és az Ernst Múzeumban történt szerepléseit követően. Nagy kedvvel és elhatározással fogott munkához, s ennek eredményessége érdekében visszavonultan élt eszményképei: Velasquez, Goya, Breughel és Munkácsy általa megcsodált alkotásainak bűvöletében. Kizárólag figurális kompozíciókkal foglalkozott. Ennek kapcsán feszültséggel teli női aktok („Fürdőzők”), mozgalmas parasztjelenetek („Duhajkodók”) és karakterisztikus portrék kerültek vásznaira, melyekkel figyelmet keltett.⁵⁴ Korai műve, a „Mulatozó ifjúság” (1925) arról tanúskodik, hogy őt is megihletti a tápéi fiatalság, s élete végéig sokszor festette ezt a témát. Azonban Nyilasy levegős, plein-

⁵¹ *Siklós János*: Szegedi kolorit. Délm. 1968. nov. 17.; Lásd még: Dinnyés Ferenc emlékkiállítás. Délm. 1973. jún. 6., jún. 22.; Szegedi Műsorfüzet, 1973. jún. 16.

⁵² *Szelesi Zoltán*: Szegedi képzőművészek a munkásmozgalomban. — Móra Ferenc Múzeum-Évkönyve, 1966—1967. Szeged, 1967. 182.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁵³ Szegedi festő kitüntetése. Délm. 1916. febr. 22.

⁵⁴ (*Lengyel Vilma*) l. v.: Parobek Alajos. Délm. 1925. jan. 5.

air színeivel szemben az ő — szintén derűs hangulatú — tápéi képeit erős fény-árnyék kontrasztokkal, sötét tónusokba ágyazva jelenítette meg.

Parobek bár elvonultan munkálkodott, mégis külföldet járt, művelt festő: korának haladó gondolkodását itteni művészeivel és íróival kapcsolatban tartott. Megismerkedett József Attilával, s Juhász Gyulával is barátságban állott, aki róla 1925 nyarán e jellemző sorokat jegyezte fel: „Parobek mester a szerény, komoly igaz művész, a szegedi festő, néhány pompás új képén dolgozik most felsővárosi csendes műtermében. Nem beszél, nem panaszkodik, nem kilincsel és nem fenyegetőzik, hogy itthagya Szegedet. Dolgozik. Alkot. Látszik rajta, hogy még nem kapott semmit sem a torony alatt.”⁵⁵ Parobek Alajos festményeinek egyrésze, a „Cigányok”, „Önarckép”, „Kártyázók”, „Dózsa harcosa” és a „Sztrájk” c. képeinek nagy olajvázlata a Móra Ferenc Múzeumban van. Tekintélyes méretű, befejezett Sztrájk-ábrázolását 1926-ban festette. Sötét tónusú képe munkásalakok, proletárnők és férfiak drámai összecsapását mutatja be a csendőrséggel. Közvetlen ösztönzést ehhez az alkotáshoz — egykori tanítványa, Lacsán Mihály, helyi munkásmozgalmi vezető-személyiség emlékezete szerint — Újpesten szerzett, ahol egy munkástüntetésnek tanúja volt. E szocialista tartalmú alkotása — mely szegedi magántulajdonból 1960-ban a Legújabbkori Történelmi Múzeumba került —, eszmei vonatkozásban és megjele-

Parobek Alajos:
Cigányok. 1925. o. v. 60×68 cm. MFM

Parobek Alajos:
Sztrájk. 1926. o. v. 147×198 cm. MFM

nítésbelileg egyaránt Parobek realista törekvéseinek csúcspontja lett. Voltaképpen megragadó kiteljesedése ez annak az 1919 márciusában készített — itteni múzeumban levő — plakáttervének, melyen a munkásság nemzetközi összefogását hirdette. Munkácsy szegedi ihletésű „Sztrájk”-ja mellett Parobeknek ez a festménye méltán beiktatható a századforduló körüli „magyar agitátor képek” későbbi, két világháború

⁵⁵ Juhász Gyula: Szakállszárító. Délm. 1925. aug. 9.

között létrejött változatai közé, a Derkovitsnál is fel-feltűnő „munkás-csendőr” motívum, forradalmi szellemű alkotások sorába.⁵⁶

Parobek Alajos mellőzése szocialista meggyőződésével függött össze, amely nyilvánvaló volt a jogaikért harcoló munkásokat, szegényeket és koldusokat ábrázoló képeiből. Kortársa, Dorogi Imre írja a művész halála alkalmából: „...Parobeknek szegénység, szükség és sokszor nyomor volt az osztályrésze, egészen a haláláig... Parobek tehetséges festő volt és a képzőművészeti állapotainkra vet elsősorban szomorú fényt, hogy egy festő idejének és munkaerejének tekintélyes részét művészi igényektől mentes nyárspolgári szükséglet kiszolgálására kénytelen fordítani.”⁵⁷ Bálint Sándor szerint Parobek Alajosnak 1935—1942 között az alsóvárosi kolostor adott műtermet és ellátást. Ő restaurálta a templom barokk keresztúti képeit, és a kolostor ebédlőjébe Utolsó Vacsorát ábrázoló nagyméretű olajképet festett. Szegeden sok lakást díszít egy-egy jellegzetes Parobek-kép. Férfiasan hangolt festményein olykor derűs kedvű tápéi parasztfiatalokat ábrázolt; hol drámai hatású munkásmegmozdulások kerültek vásznaira. Említett „Sztrájk” c. nagy képét — több más festményével együtt — az 1926-ban, a Kass Szálló halljában megrendezett önálló kiállításán mutatta be.⁵⁸ Tárlatának sikerét az is fokozta, hogy művei között Juhász Gyula tartott előadást.⁵⁹ Parobek történelmi témájú alkotásai közül említésre méltók a Hunyadi török elleni háborúját felidéző kompozíciói. Dózsával kapcsolatos ábrázolásainak elgondolását több résztanulmány tükrözi. Az ötvenegy éves korában elhunyt Parobek Alajost mély embersége és műveinek legjobbjában kifejeződő, haladó világnézeti állásfoglalása a magyar szocialista festők sorába emelik. Emlékezetére alkotásaiból — Hódi Géza képeivel együtt — 1956 őszén a szegedi múzeum kiállítást rendezett, amelyen közel harminc festményét („Parasztlány”, „Történelmi kompozíció”) mutatták be.⁶⁰

„A képzőművészet és a munkásmozgalom kapcsolatának, kölcsönhatásának a kutatásában — állapítja meg Aradi Nóra — a történettudományok felől elsősorban arra keresünk választ, hogyan válik a képzőművészeti alkotás — direkt gyakorlati funkciója révén — munkásmozgalmi dokumentummá, és hogyan válhat a kép, grafika, szobor — visszatükröző funkciója révén — történeti forrásanyaggá. A művészettörténettudomány felől a kérdés elsősorban az, hogy milyen nyomot hagy a művészettörténetben a munkásmozgalom, és mennyiben hat a művészettörténeti folyamatra a művészek és művészcsoportok személyes részvétele a munkásmozgalomban. Nyilvánvaló, hogy mindvégig egymásra is ható, egymást feltételező komponensekről van szó, s a művészettörténeti kutató munkában egymástól elválaszthatatlanok a különböző oldalról történő közelítések.”⁶¹

⁵⁶ Parobek a harmincas évek közepén ismerkedett meg *Lacsán Mihály* szegedi cipőgyári dolgozóval, aki az akkori Szociáldemokrata Párt végrehajtó bizottságának tagja volt. A festészet iránt kedvet érző fiatal munkást Parobek fél évig tanította. Tehetségét felismerve felajánlotta, hogy ingyen foglalkozik Lacsánnal, akit a Képzőművészeti Főiskolára szeretett volna felkészíteni, illetve az ő festői tapasztalatait — más tanítványa mellett — a munkásiúnak akarta átadni. E tervében azonban a közben bekövetkezett halála megakadályozta. A felszabadulás után Szegeden kerületi tanácselnökké lett, nagy munkásmozgalmi múlttal rendelkező Lacsán Mihály ma is őszinte elismeréssel vall Parobekről. A festővel és a „Sztrájk”-kal kapcsolatos értékes adatszolgáltatásaiért Lacsán Mihály elvtársnak itt mondunk köszönetet. — Délm. 1955. júl. 28.

⁵⁷ *Dorogi Imre*: Parobek Alajos. Tiszatáj, 1947. 6—7. sz. 79—81.

⁵⁸ (*Lengyel Vilma*) l. v.: Parobek Alajos tárlata. Délm. 1926. máj. 28.; Parobek Alajos kariatúrája (Magyar László linómetszete). Délm. 1926. jún. 12.

⁵⁹ Juhász Gyula előadása Parobek Alajos tárlatán. Délm. 1926. máj. 30.

⁶⁰ Hódi Géza és Parobek Alajos szegedi festők emlékkiállítás. Délm. 1956. okt. 9.

⁶¹ *Aradi Nóra*: A képzőművészet és a munkásmozgalom kapcsolata a két világháború között Magyarországon. Művészettörténeti Értesítő. 1973. 2. sz. 117.

E fejezetünkben — a fent idézett megállapítás figyelembevételével — szerettük volna érzékeltetni a szegedi képzőművészek és a helyi munkásmozgalom közvetett, illetve konkrét módon megnyilvánuló, kölcsönös jellegű kapcsolatát. A Tanácsköztársaság idején kibontakozó, forradalmi szellemet szító, helyi képzőművész-kollektíva törekvéseit a két világháború között többen vitték tovább a megvalósulás felé. Voltak, akik alkotásaikkal tettek hitet és szereztek elismerést a város ábrázolóművészetének. Voltak, akik műveiken kívül az írás, a szó eszközeivel is küzdöttek Szeged festészetének és szobrászatának fellendítéséért. A munkásmozgalommal kapcsolatot tartó és a szocializmus győzelemre jutását elősegítő itteni képzőművészeink emlékét a felszabadulás óta méltón megbecsüljük. Jól kifejezte ezt az a demonstráció is, melyet 1961 őszen a Hazafias Népfront Szegedi Bizottsága rendezett. Ez alkalommal ünnepi előadáson emlékeztek meg a munkásmozgalomban résztvett helyi festőkről, szobrászokról és alkotásaikat kiállításon mutatták be. 1969 márciusában pedig, a Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmával, Szeged Város Tanácsa szervezésében, a „Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében” c. sikeres tárlatot hoztak létre.⁶² Úgy véljük, ha azt a kapcsolatot, mely az 1919-es proletárdiktatúra alatt és az ellenforradalom évtizedeiben, a szegedi munkáosztály és helyi képzőművészeink között kialakult, festőink és szobrászaink ma és a jövőben szorossá fűzik, — akkor nem kétséges, hogy e szövetség révén megvalósul az a cél, amely Tardos-Taussig Ármint régi biztató szavaiból kicseng: „Munkálkodjunk közre, megfelelő szervezkedés mellett azon, hogy Szegednek ősi talajába gyökeret vert erős művészete legyen.”⁶³

Amatőr és naív festők

E fejezetben szót ejtünk három szegedi festegetni szerető emberről, az amatőr *Váradi Kálmánról*, a naív *Süli Andrásról* és az autodidakta *Tóbiásné Palcsó Máriáról*. Munkásságuk eredetiség és színvonal tekintetében elűző, Süli javára. Váradi ugyanis csupán Nyilasy festészetének hűséges követője volt, Tóbiásné pedig bár egyéni, de kevésbé szuggesztív, elmosódó „tudatalatti”-piktúrát hozott létre. Süli András viszont a szakirodalom joggal „...a magyar naív festészet egyik legízesebb stílusú képviselőjé”-nek tartotta. Ami hármójukat és egyben az előbbi fejezet szocialista szellemű festőit mégis összeköti, az a felszabadulás előtti évtizedre jellemző „küzdelmes művészsors”, mely mint korjelenség úgy a képzett, mint az ösztönös festők, szobrászok tehetségének, pályájának kibontakozását sokszor megakadályozta.

A Tisza melletti Tápé paraszti élete, a már említetteken kívül *Váradi Kálmánt* (1878—1948) is megragadta és festészetének fő témája lett. Váradi szüleivel gyermekként került Szegedre. Itt érettségizett és először a MÁV-nál helyezkedett el, ahol a tanműhelyben szabadkézi rajzot tanított. Megromlott idegei miatt a vasút őt is — mint Tardos-Taussig Ármint — korán nyugdíjazta. Már fiatalsága óta csak a festészet s a művészet kötötte le érdeklődését. A képek mellett faragott bútorokat is készített magának. Polgári állásában ezért is nem boldogult. Festészetileg Nyilasy volt az eszményképe, műveinek hatása alatt állott. A tiszai töltésen sétálgató, vagy a füzesekben

⁶² A munkásmozgalomban részt vett szegedi festőkről rendez megemlékezést a Hazafias Népfront. Délm. 1961. nov. 3.; Szegedi képzőművészek ünnepi megemlékezései. Délm. 1961. nov. 7.; Szocialista hagyományok Szeged képzőművészetében. Katalógus. Szeged, 1969. Bev.: *Szelesi Zoltán*.

⁶³ *Tardos-Taussig Ármint*: Szeged művészete, ami nincs. (Garasos alamizsna és előkelő közöny). SZH 1910. jún. 5.

beszélgető tarka ruhás tápéi parasztlányokat sokszor festette, s bár megtévesztő hasonlósággal Nyilasy modorában, mégsem voltak ezek másolatok. Ő is kijárt Tápéra, ott voltak modelljei. Váradi szerénységére jellemző, hogy soha nem vett részt kiállításokon, noha ezekre meghívásokat kapott. Iskolázatlanságának tudata gátolta, hogy a hivatásos művészek közé kerüljön. Nyilasyval bár kortársak voltak, személyesen nem ismerték egymást. Hivatlan követőjének nem örült a mester. Az ösztönös, pikturális készségének szerencsésebb kifejesztését megérdemlő Váradi Kálmán munkásságát egyedül a nagy humánumú Dinnyés Ferenc értékelte, aki a róla írt nekrológiájában megemlíti, hogy Váradinak „van néhány szép képe ... amelyet még a legjobb festők is szívesen vallanak magukénak.”⁶⁴ Ezek közül — leánya adományaként — néhányat a szegedi múzeum őriz, sok festménye pedig helyi magántulajdonba került.

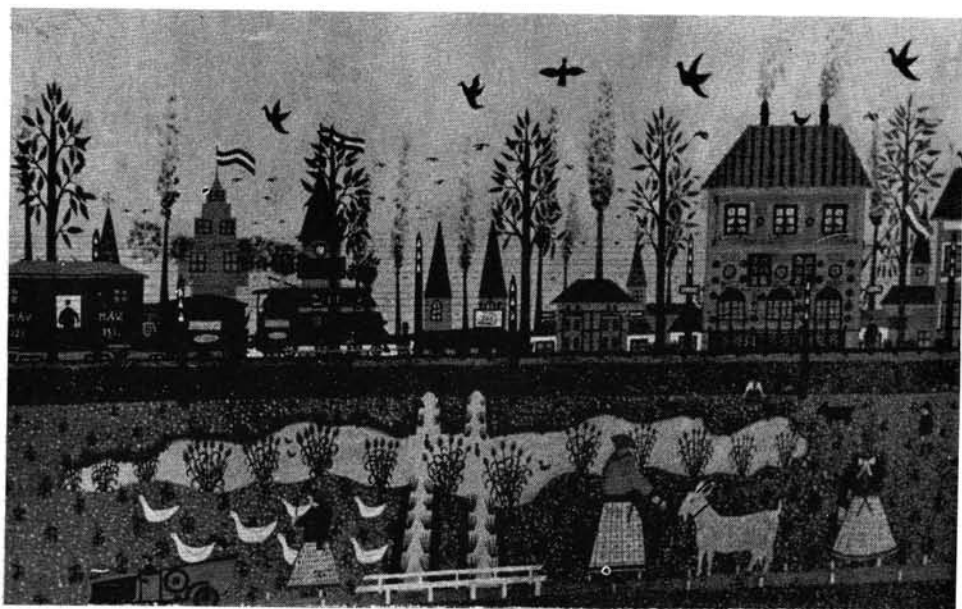
Váradi Kálmán eseménytelen „nyugdíjas-művészkedésével” szemben az eredeti tehetségű, napszámos-paraszt Süli András (1897—1969) festői munkálkodása és képeinek értékelése nagyon is rapszódikus volt. Ösztönös piktorkodása alig tartott öt évnél (1933—1938) tovább, s ennek igazi méltánylása három évtizedig (1964—1969), vagyis közel a haláláig váratott magára. Mindez szorosan összefügg Süli lényegében tragikus életútjával, melyet korának egymástól elütő viszonyai alakítottak.

Süli András 1897-ben, a Szeged melletti Algyőn született. Az első világháború kitöréséig napszámosként mezőgazdasági munkát végzett. 1915-től a szerbiai, majd az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, ahol fogságba került. Mint kortársa, a szegedi Hódi Géza, ő is 1918 tavaszán tért Oroszországból vissza. Szülőfalujában, Algyőn telepedett le és ettől kezdve földműveléssel és kosárfonással foglalkozott. A szabadidejét, vasárnapjait festegetéssel töltötte, mely gyermekkorától kedvelt szórakozása volt. Rendkívül eredeti képei — melyeken saját paraszti világát és a környező természetet színesen, képzeletdúsán megjelenítette —, nem kerülhette el a harmincas évek „naív festészet”-ben üzletet látó kutatóinak figyelmét. Ennek kapcsán jutottak el Süli munkái is Bálint Jenő budapesti képkereskedésébe, aki a divatosná vált parasztfestők ábrázolásait árusította. Elismeréssel szerepeltették a budapesti és a külföldi kiállításokon (Amszterdam, 1938), és mint Benedek Pétert, a másik neves lett parasztfestőt, őt is — talán több joggal —, a világhírű francia naív-festővel, Rousseauval tartották hasonlatosnak.

Ahogy a naív festőknél általában, Sülinél is az előítélettől mentes egyéni látásmód dominál. Ez paraszt tárgyú („Baromfiudvar”, „Parasztzoba”) és természeti képeit („Őszi sétány”, „Folyópart”) a megszokottól eltérő, a népművészeti alkotásra emlékeztető ábrázolásokká teszi. „Az egyensúly és a teljesség érzékeltetése — írja Szabó Júlia — a naív alkotások legfőbb jegye Süli alkotásain gazdag variációkban érvényesül. Világa egységes és harmonikus, a kép befejezett, zárt rendszer ... Szín-érzéke tiszta, mint az abszolút hallással bíró embereké. Komponálásmódja egyszerű, de biztos, határozott.”⁶⁵ A naív festők, s így Süli András munkái is sokak számára kezdetleges tudásra vallanak, de a naív művészek alkotás- és látásmódjának érintetlen romlatlansága árad képeiből. A modern képzőművészetben már a század eleje óta nagyon is intenzív az érdeklődés a naivok munkássága iránt. Jól bizonyítják ezt azok a nemzetközi kiállítások, melyeket az autodidakta festők és szobrászok műveiből szerte a világon rendeznek.

⁶⁴ *Dinnyés Ferenc*: Meghalt egy szegedi festőművész (Váradi Kálmán). Délm. 1948. febr. 3.; *Szelesi Zoltán*: Ő is Tápé festője volt... (Váradi Kálmán). Délm. 1972. aug. 17.

⁶⁵ *Szabó Júlia*: Süli András. Művészet, 1967. márc. 3. sz. 31.; Magyar naív művészek. Kiállítás a Székesfehérvári Múzeumban. 1967. ápr. —júl. Katalógus. Bev.: *Szabó Júlia*.

Sülü András: Algyő állomás. 1937. o. v. 69×100 cm. MFM

Sülü András harmincas években szépen indult „művészi pályája azonban mégis kettétört. A Budapestre küldött képekért járó honoráriumot hiába várta. Egy idő után megelégtelte a várakozást, és egy napon algyői házának udvarán a nála levő képeket halomba rakta és elégette” — jegyzi fel Sülü egyik mostani felfedezője, Moldován Domokos.⁶⁶ Ezt a fordulatot, mely a helyi parasztfestő tragédiáját okozta, voltaképpen az idézte elő, hogy az autodidakta művészeket, bár a korabeli sajtószenzáció „östehetség”-ként szárnyra kapta, ezek a hivatásos művészek közé mégsem tudtak felemelkedni, ugyanakkor a paraszti környezetükből is kiszakadtak és többben önmagukkal meghasonlott emberré váltak, mint Sülü András. A családott Sülü, miután 1938-ban abbahagyta a festést, beköltözött Szegedre. Életét egészen haláláig mostoha körülmények között, alkalmi munkákat vállalva tengette. A figyelem hosszú évtizedek után terelődött rá ismét. Magántulajdonokból összegyűjtött képeit újra nemzetközi és hazai kiállításokra (Linz, 1964, Pozsony, 1966, Székesfehérvár, 1967) küldték, írtak és TV-film készült róla. Összeszedett munkáiból — harminc egynéhány festményéből — 1968 nyarán a szegedi múzeumban sikeres tárlatot rendeztek.⁶⁷ Itt mutatták be — más képeivel együtt — a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában levő egyik jelentékeny festményét, az „Algyői állomás” (1937) c. temperáját. A naív-művészek 1969-es nemzetközi pozsonyi triennáléjára került festményeivel pedig a 7000 koronás második díjat nyerte el.⁶⁸ E nagy siker azonban a közben elhunyt Sülü Andrást már nem tette boldoggá. Sülüiről írt nekrológiájában Kulka Eszter megemlíti,

⁶⁶ *Moldován Domokos*: Sülü András parasztfestő kiállítása. *Képzőművészeti Almanach*, 1969. 1. sz. 43.

⁶⁷ Sülü András kiállítása. *Délm.* 1968. jún. 22.; *Kulka Eszter*: Egy festő felfedezése. Sülü András kiállítása. *Délm.* 1968. jún. 25.; *Kulka Eszter*: Sülü András. *Tiszatáj*, 1968. szept. 9. sz. 821—823.; *Németh Lajos*: i. m. 73.; *Vincze András*: Egy nagy festő múzeuma. *Délm.* 1972. aug. 20.

⁶⁸ (*Akác László*) *A. L.*: Sülü András második díja. *Délm.* 1969. szept. 21.

hogy „...művészete a társadalom „elvárásával” éppoly rövid ideig találkozhatott csak, mint társai: Benedek Péteré, Győri Eleké, Gajdos Jánosé. Nagy — és ma már pótolhatatlan — veszteség, hogy algyői életéről olyan keveset tudunk.”⁶⁹ 1973 nyarán Süli András képeiből Újszegeden rendeztek kiállítást, melyen a róla készült díjnyertes portréfilmet is bemutatták.

Tóbiásné, Palcsó Mária: Anyuska meg én. 1971. o. fl. 35×47 cm. Mgt.

Süli és Váradi parasztémájú képeivel szemben *Tóbiásné Palcsó Mária* autodidakta festményei, egy befelé forduló, zártlelkű nő aziliumi önvilágát fejezik ki. Meleg színű, kissé melankólikus hangulatú tájbrázolásai egyfajta romantikus szellemű költői világ tárul fel. Fülledt levegőjű, kispolgári szobabelsőiben pedig néha maga a festő is úgy jelenik meg, mint egy regényalak. Szelíd koloritú képein a figurákat valamiféle bábuknak véljük és környezetük, amelyben léteznek, inkább egy irracionális térre, semmint természetű miliőre emlékeztetnek. Különös ábrázolásai mégis közel tudnak férközni a mai modern emberhez, éppen meghatóan igénytelen előadásmódjuk, s a festményekből áradó angyali derűjük révén. A törékeny idegrendszerű Tóbiásné ötven éves kora után fogott csak a festéshez. Művész-ferje pikturálisan semmi hatással nem volt rá. Képeiből, a férje festményeivel együtt 1967-ben, önállóan pedig 1972-ben a Móra Ferenc Múzeumban kiállítást rendezett.

⁶⁹ (*Kulka Eszter*) K. E.: Meghalt Süli András. Délm. 1969. okt. 22.; Süli András (1896—1969). Művészet, 1970. jan. 1. sz.; *Kulka Eszter*: Süli András parasztfestő halálára. Tiszatáj, 1970. jan. 1. sz. 94—95.; *Péter László*: A parasztfestők múzeuma. Délm. 1972. febr. 15.; Süli-emlékkiállítás. Délm. 1973. júl. 28.; Csm Hírl. 1973. júl. 29.; Esti Hírlap, 1973. aug. 2.

„Interieur” c. olajképe, az 1974 januárjában Budapesten megrendezett Nemzetközi Amatőr Képzőművészeti Kiállításon szerepelt.⁷⁰

Az itteni műkedvelő, illetve naív festőkről szóló fejezetünket Ortutay Gyula figyelmeztető szavaival zárjuk. Ortutay Süli András 1968-as szegedi kiállításának megnyitáskor — többek között — hangsúlyozta, hogy „...gondoljunk azokra a feladatokra, amelyet a naív művészek, népművészek szinte felmérhetetlen és alig felmérhetően gazdag alkotásainak világa kínál.”⁷¹ Nemrég vetődött fel egy parasztfestő múzeum létesítésének gondolata, mely jó lenne, ha Szegeden megvalósulhatna.

Buday György és a szegedi grafikus-kultúra

Az ismertté lett helyi parasztfestő, Süli András működésének idejére, vagyis a harmincas évekre esik Szeged grafikus-kultúrájának kibontakozása is. Ez főleg a városban ekkor tevékenykedő grafikusok — elsősorban *Buday György* — munkásságához kötődik. De hozzájárult ehhez az itteni műgyűjtő-családok ezirányú érdeklődése is. Az utóbbiról szólva el kell mondanunk, hogy a helyi műpártolás a két világháború között jóval szerényebb arculatú volt, mint a múlt század végén. Az egykori gazdag szegedi familiák műtárgy-szerzési lehetőségeivel, a kor gazdasági változását megérező polgári középréteg nem tudott versenyezni. Ennek megfelelően — néhány kivételtől eltekintve — általában csak kisebb gyűjtemények keletkeztek, olyan képekre, tárgyakra és grafikai művekre szorítkozva, melyekhez az itt élő értelmiség olcsón hozzájuthatott.

Közülik említjük meg *Lugosi Döme* szegedi ügyvédet, aki kerámiával és Árpád-házi pénzekkel foglalkozott. *Szalay József*, a helyi „literátus kapitány” pedig plaketteket gyűjtött.⁷² Az 1938-ban megrendezett itteni műgyűjtőkiállítás katalógusában, az említettek kivül még *Bartos Lipót* papírkereskedő nevével találkozunk, akinek állítólag egy Ribera-kép („Szent András megfeszítése”) volt a tulajdonában. *Dávid Sándor* vendéglős németalföldi kismestereket is magába foglaló képtára, sajnos hamar eladásra került. A felsorolt magángyűjtemények fölé emelkedett *Glattfelder Gyula* megyéspüspök százon túli értékes képanyaga, melyben itáliai mesterek — főleg barokk — alkotásai szerepeltek. Honthorst Gerard XVII. századi holland festő, sőt Tintoretto és Tiepolo nevéhez kapcsolt Glattfelder-tulajdont képező festményt is nyilvántartottak.⁷³ A ma is együtt levő püspöki gyűjteményből sok minden hiányzik. A kevésbé értékes külföldi festmények helyett inkább Markó Károly, Paál László képeit említjük meg. Kiemelkedik még Hollósy Simon: „Zrinyi kirohanása” c. remek kis történelmi műve, amelyet Németh Lajos ismertetett meg a szakterülettel. A szegedi művészek közül Nyilasy Sándor szerepel.

A század elejihazai műgyűjtőkhöz tartozott *Ambrozovics Dezső* műfordító, aki végrendeletében a több mint kétszázötven darabból (főleg festményekből) álló gyűjte-

⁷⁰ *Szelesi Zoltán*: A Tóbiás házaspár kiállítása. Délm. 1967. júl. 11.; Nemzetközi Amatőr Képzőművészeti Kiállítás. Ernst Múzeum. Bp. 1974. Katalógus. Bev.: *Bánszky Pál*. 10.

⁷¹ *Ortutay Gyula*: A „naív” festészetről — Süli András művei ürügyén. Tiszatáj, 1968. szept. 9. sz. 818—821.

⁷² A szegedi műtárgyakról, műgyűjtőkről, műgyűjtésről. SzH 1922. nov. 24.; A helyi műgyűjtéssel kapcsolatban *Lugosi Döme* és *Szalay József* többször írt, melyek közül a következő cikkeket említjük meg: *Szalay József*: Műgyűjtésről. — Szegedi Műbarátok Körének kiállítása. Szeged, 1917. Katalógus. Szerk. *Lugosi Döme*. 10—16.; *Lugosi Döme*: Mit gyűjtünk? Szeged, 1922. dec. 24.

⁷³ A Szegedi Képzőművés Céh Egyházművészeti és Világi Képzőművészeti Kiállításának Targymutatója. Szeged, 1938. Bev.: *Genal Tibor*.

ményét a szegedi múzeumnak ajándékozta.⁷⁴ Az 1936 őszen, felesége halála után ide került gyűjteményben egyéb műveken kívül: Barabás Miklós, Székely Bertalan, Mednyánszky László, Rudnay Gyula és Nyilasy Sándortól való képek szerepeltek. Az új magyar festészet felé az 1930-as években a szegedi származású *Völgyesy Ferenc*,⁷⁵ Budapesten élő főorvos fordult. Az elmúlt négy évtized alatt a XX. századi magyar festészet területéről több, mint 150 olyan jelentős alkotást (Szinyei Merse, Ferenczy Károly, Rippl Rónai, Csontváry és más magyar mesterektől származó műveket) gyűjtött össze, amelyeknek együttese nemcsak jól érzékelteti a hazai modern piktúra tartalmi és stiláris alakulását, de az általa összeválogatott képek művészi színvonala Völgyesy gyűjteményének értékét rendkívül magassá, „nemzeti érdekűen védett” jellegűvé emeli. Szülővárosához, Szegedhez való tartózkodását Völgyesy azzal is kifejezi, hogy gyűjteményében a legkiválóbb szegedi festők alkotásai gazdagon helyet kaptak. Völgyesy Ferencben tulajdonképpen a régi híres szegedi műgyűjtő-családok egyetlen ma is hozzájuk mérhető modern gyűjtőjét tisztelhetjük. A birtokában levő alkotásokat a Móra Ferenc Múzeum 1965 őszen mutatta be.⁷⁶

A műgyűjtők által támogatott helyi grafikus-kultúra „fészke” a szegedi egyetemen teremtdött meg, ahol 1925-ben — az országban először — rajzlektorátust hoztak létre. Ezt az állást indításként, a kolozsvári származású *Lápossy-Hegedűs Gézával* (1875—1929)⁷⁷ töltötték be, aki négy éven át — haláláig — itt fejtette ki rajzpedagógiai tevékenységét. Lápossy alapos szakmai felkészültségét a budapesti iparművészeti iskola után, Német-, Francia- és Olaszországban szerezte meg, s stúdiumait Székely Bertalan és Tardos Krenner Viktor mellett fejezte be. Természetelvű akvarelljaival („Tápéi nádfedelű ház”) és mitológikus tájképeivel („Kompozíció”), a helyi és fővárosi tárlatokon időnként résztvett. 1926-ban, a Kass Szálló halljában Veress Elemérrel együtt Lápossy gyűjteményes kiállítást rendezett.⁷⁸ Az aktív festészet helyett inkább a képalkotás elmélete érdekelt. „Igen sokat kísérletezgetett ily irányban — írja róla Lyka Károly — úgy, hogy elég ritkán jutott abba a helyzetbe, hogy mint kiállító szerepeljen.”⁷⁹ Lápossy-Hegedűsnél kezdte tanulmányait a mai helyi festők közül *Vinkler László*. A szegedi egyetem rajzlektori állását Lápossy után, a szintén Kolozsvárról ide került *Buday György* foglalta el. Mielőtt jelentős tevékenységére rátérnők, a szomorú módon korán elhunyt *Vadász Endréről* szólunk, aki a város szülöttjeként rövid pályája során szép elismerésben részesült.

Vadász Endre (1901—1944), az első rajzleckéit Heller Ödön szegedi festőiskolájában kapta, ahova 1920 körül egy évig — a szintén tragikus végű Heller haláláig — járt. Ezt követően Fényes Adolf volt a mestere, majd beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, s itt a festésben Glatz Oszkár, grafikában pedig Olgyai Viktor és Zádor István növendéke lett. Gyorsan kibontakozó tehetségével egymás után szerezte meg a Fruchter-díjat (1923), a Szinyei Társaság kitüntető elismerését (1924) és állami ösztöndíjat is kapott, (1925). 1926 tavaszán, már mint beérkezett fiatal művész ren-

⁷⁴ Két urna a múzeumban (az Ambrozovics-hagyaték mellett). Délm. 1936. nov. 21.; Lásd: a Szegedi Városi Múzeum Szépművészeti Osztály lajstroma 1937 január 27-én bejegyzett 373—632 tételszám alatti „Ambrozovics-féle gyűjtemény” műtárgy felsorolását.

⁷⁵ (*Temesváry József*) t. j.: Szegedi műgyűjtő-családok. Délm. 1942. okt. 4.

⁷⁶ *Szelesi Zoltán*: Völgyesy Ferenc gyűjteményének kiállítása Szegeden. Délm. 1965. okt. 5.; s. a.: Dr. Völgyesy Ferenc magángyűjteménye — a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiállításában. Tiszatáj, 1966. febr. 2. sz. 168.; *Szelesi Zoltán*: Völgyesy Ferenc képei és a szegedi műgyűjtés útja. Művészettörténeti Értesítő, 1971. 1. sz. 23—30.

⁷⁷ *Lyka Károly*: Lápossy-Hegedűs Géza. Magyar Művészet, 1929. 7. sz. 429.; Lápossy-Hegedűs meghalt. Délm. 1929. szept. 22.

⁷⁸ Művészeti képkiallítás (Lápossy-Hegedűs és Dr. Veress Elemér tárlata) Délm. 1926. febr. 18.

⁷⁹ *Lyka K.*: i. m.

dezett kiállítást Szegeden.⁸⁰ Ekkor készült rézkarcai közül több („Tanya”, „Beborul”, „Hegyi város” 1926) a helyi múzeumba jutott. Itthoni sikere arra ösztönözte, hogy a következő év (1927) szeptemberében ismét hazalátogasson képeivel. „Vadász nem érez kötöttséget semmilyen irányban, a vonal nem befolyásolja, ha a színek álomföldjén barangol, csak szövi-szövi tarka meséit, amiket a természetből lesett el”, — írta kiállításáról az egyik helyi újság.⁸¹ Ekkor bemutatott munkái közül tápéi szobabelső-ábrázolásait, néhány sikerült portróját és rézkarcait emelték ki.

Vadász Endre: Halpiac. 1931. rézkar. 28×31 cm. Mgt.

Vadász Endrét általában a különféle munkát végző kisemberek élete, a vízparti tájak változatos arculata, a városrészek romantikája és egy-egy cirkuszi téma vagy piaci jelenet tarkasága s a téli örömeknek hódoló gyerekek vidámsága ragadta meg. Ezeket gazdag fantáziával, költői módon, hol ütő erejű temperákban, hol könnyed vonalú grafikákban jelenítette meg. Szegedi kiállításainak időszakában „...alakult ki karcain a tiszta vonalak „japános” stílusa — írja az elfelejtett művész emlékét felidéző Szegi Pálné —, amelyet később fokonyként még tovább egyszerűsített, de már a húszas évek végétől szabadon használt, sokszor visszatérő, ám mindig új részletekben megfigyelt témáinak kikristályosodott művészi formába foglalásához.”⁸² Vadász Endre, bár gyakran felkereste Szegeden élő családját, itt kiállításokat rendezett, mégsem szülővárosában telepedett le. A munkásságát jutalmazó Wolfner-életképdíj (1927), a Nemes Marcell utazási ösztöndíj (1929) és a Zichy Mihály grafikai-díjak

⁸⁰ (Lengyel Vilma) l. v.: Két kiállítás a Kass-ban. Délm. 1926. áprl. 4.

⁸¹ (Lengyel Vilma) l. v.: Vadász Endre tárlata. Délm. 1927. szept. 25.

⁸² Szegi Pálné: Vadász Endre. Művészet, 1961. 3. sz. 12—14.; Szelesi Zoltán: Emlékezés Vadász Endrere. Délm. 1971. febr. 28.

Vadász Endre:
Kinai árus. 1931. rézkarc. 28×23 cm. Mgt.

(1929—31) összegeiből Olasz- és Franciaországban (Párizsban többször megfordulva) tanulmányutakat tett. Külföldjárása után a debreceni zsidó gimnáziumban rajztanárságot vállalt. Itt 1936-ig, Budapestre történt felköltözéséig maradt.⁸³ A fővárosban hazai és külföldi megrendelőinek megbízásából fa- és linómetszeteket, rézkarcokat készített, melyekben még Debrecenben nagy gyakorlatra tett szert. Szellemes megoldású, választékos szinkontrasztokra épített festményeken kívül illusztrációk, exlibrisek és üdvözlőkártyák sorozatát hozta létre.

Műveivel nemcsak a budapesti önálló kiállításain (Ernst Múzeum, 1929—31; Tamás Galéria, 1937), de a külföldi tárlatokon is sikere volt. Szegedről bár végleg elkerült, mégis időnként (1934) hazahozta legújabb alkotásait, hogy azokat szülővárosában bemutassa. Így 1936 tavaszán Buday Györggyel rendezett Szegeden kö-

zös tárlatot. Ugyancsak ekkor és itt kerül kiadásra a „Haláltánc” c. önálló albuma (Szeged, 1936) is. A faszízelt harminc-negyvenes évek fordulója az ő számára is megpróbáltatásokat hozott. Ez az árnyékos időszak az ekkoriban készült sötét tónusú festményeiben és néhány komorrá vált grafikában kifejezést nyert. Az egyébként is szerény, zárkózott természetű Vadász Endre mind magányosabbá lett. 1943-ban munkatáborba vitték. Gyenge, érzékeny idegei nem bírták elviselni a rázúduló embertelenséget és egy év múlva, 1944 júniusában — a fasizmus áldozataként — Gödöllőn öngyilkosságot követett el. Szegedi magántulajdonban őrzött alkotásai közül a művész öccsének gondozásában levő Vadász-hagyaték a jelentős, melyet az 1971 júniusában rendezett emlékkiállításon, a Móra Ferenc Múzeum képtárában bemutattak.⁸⁴ 1974-ben több műve, köztük egy sötét tónusú „Önarckép”-e a Móra Ferenc Múzeumba került.

1967 tavaszán a szegedi múzeum nemcsak a helyi, de az egész modern magyar művészet vonatkozásában is nagy adósságot törlesztett. A városunkból 1938-ban elkerült, Londonban letelepedett, s ott európai hírű grafikussá lett Buday György (1907—) hatvanadik születési évfordulójának tiszteletére, a neves mester alkotásaiból gyűjteményes kiállítást rendezett.⁸⁵ A tárlat létrehozásában a múzeumnak fontos segítséget nyújtottak Buday Szegeden élő hozzátartozói — anyja és húga — azzal, hogy a régebbi és újabb grafikai műveket, eredeti angol és magyar nyomdatermékeket, értékes fényképeket stb. a kiállítás rendelkezésére bocsátották. A megemlékezés sikerére jellemző, hogy Buday György szegedi tárlatát a Magyar Nemzeti Galéria is bemutatta (1967 július), s a művész alkotótevékenységének nemzetközi értékű jelentőségével, a szakmai és irodalmi folyóiratokon kívül a napi sajtó is terjedelme-

⁸³ *Soó Rezső*: A mai debreceni grafika. Debrecen, 1935. 16—19.

⁸⁴ Tavaszai tárlatok. Délm. 1934. áprl. 1.; Vadász Endre kiállítása. Délm. 1936. áprl. 5.; *Akácztól*: Vadász Endre emlékkiállítása. Délm. 1971. jún. 13.

⁸⁵ *Kulka Eszter*: Buday György kiállítása. Délm. 1967. áprl. 16.; *Csaplár Ferenc*: Buday György gyűjteményes kiállítása Szegeden. Tiszatáj, 1967. jún. 6. sz. 570—571.

sen foglalkozott. A szegedi Buday kiállítást megnyitó Ortutay Gyula a kortárs barát méltató szavainak meggyőző hitelességével a vernisszázsón túl, a Művészetben megjelent tanulmányában is felidézte s elemezte Buday György grafikus munkásságának eredményeit. Szavai szerint a régóta Londonban élő „...művész nem lett hűtlen ifjúsága eszményeihez, nem tagadta meg sem szociális, sem európai, sem magyar mondanivalóját, hanem úgy emelkedett új meg új művészi formákon keresztül, mind magasabbra, hogy ifjú kora tisztasága, forradalmi becsülete és művészi igényessége csak még inkább kiteljesedett.”⁸⁶

Buday György — ez a különféle hatásában általunk még nem eléggé felmért művészegyéniség — 1907-ben Kolozsvárott született. Az imponálóan gazdag grafikai tevékenység és társadalmi, szellemi mozgékonyasága, mely életpályájának jellemző tényezőivé váltak mint előrevivő erők korán megnyilatkoztak benne. Még középiskolás, de már folyóiratoknak illusztrál, rajzaiból kiállítást rendez és önképzőkori lap megjelentetésénél bábáskodik. A húszas évek közepén Szegedre került és az itteni egyetemen 1930-ig jogászokodott. „Hamar az egyetemi ifjúság szegedi mozgalmainak egyik vezetője lesz, elnöke a Bethlen Gábor Körnek, elindítója és irányítója az agrárélettelen mozgalomnak és az ebből 1931 őszén kinövő-megszülető *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának*” — jegyzi meg Csaplár Ferenc, a kollégium történetének írója.⁸⁷ *Buday György, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Ortutay Gyula, Tolnai Gábor* és a kollégium más tagjai falukutató munkát végeztek. Kapcsolatban állottak a szegedi munkássággal. Kulturális rendezvényeket hoztak létre a helyi munkások között. A Szegedi Kis Kalendárium c. kiadványuk magyar népdalokkal és Buday fametszeteivel ismertette meg az olvasókat. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tevékenysége, a Horthy-rendszerben terjesztett népi, nemzeti kultúra terén elért eredményei révén vált jelentőssé.⁸⁸ Maga Buday György „A szegedi tanya problémái” c. kiadványával (1930), valamint más hasonló témájú előadások és cikkek révén végzett felvilágosító munkát, mellyel az itteni parasztság életkörülményeire és a falukutató fontosságára hívta fel a közfigyelmet.

Azok az újszerű és mélyreható népi élmények, melyeket az Erdélyből az Alföldre származott Buday számára a Szeged-környéki parasztvilág megismerése jelentett, nyilvánvalóan a művész grafikai munkásságában fejeződtek ki leghangsúlyosabban. Ezt mutatja első jelentős alkotása, az 1931-ben készült, 15 fametszetet felölelő szegedi kiadványa: a „Boldogasszony búcsúja”,⁸⁹ melyet a Magyar Bibliofil Társaság „Az év legszebb könyve” címével tüntetett ki, és még hárszor kiadásra került. „E tragikus képsorozat — írja Tóth Ervin — évek óta formálódó látomások megfogalmazása, s mindmáig Buday legérettebb, legsajátosabb műveihez tartozik. A parasztság tragédiájának vetülete ez a szövegnélküli, Masereel képregényeit idéző sorozat, s hangulatilag erősen kapcsolódik a Budayhoz baráti szálakkal fűződő — Radnóti Miklós Kesergő-jéhez.”⁹⁰ A következő évek — a szegedi egyetemen rajzlektorrá lett — Buday György tehetségének kibontakozását tükrözik. Különösen gazdag termést hozott az 1933-as esztendő, amikor is az ő illusztrációival több kiadvány jelent meg. Így a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma Ortutay Gyula: „Mondotta”... c. — nyíri, rétközi balladákat, betyár és juhásznótákat tartalmazó — könyvét adta ki, melyet Buday 8 fametszete díszített. A Kolozsváron napvilágot lá-

⁸⁶ *Ortutay Gyula*: A hatvanéves Buday György köszöntése. *Művészet*, 1967. jún. 6. sz. 16—18.

⁸⁷ *Csaplár Ferenc*: Radnóti és Buday György. *Tiszatáj*, 1964. nov. 9.

⁸⁸ *Csaplár Ferenc*: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. (Irodalomtörténeti Füzetek 52. Bp. 1967.

⁸⁹ *Ortutay Gyula*: Boldogasszony búcsúja (Buday György fametszetei, Délm. 1931. okt. 13.

⁹⁰ *Tóth Ervin*: Buday György hatvanéves. *Művészet*, 1967. jún. 6. sz. 19.

Buday György: Boldogasszony búcsúja, 1931.
fametszet, (részlet) MFM

Buday György: Illusztráció Radnóti Miklós
„Új hold” c. verseskötetéhez. 1935. Mgt.

Buday György:
Tisza. 1937. fametszet, 15,5×16,5 cm. MFM

tott Arany János Balladái-t pedig már 19 fametszete kísérte. Az angol nyelvű „Book of Ballads” — mely a „Boldogasszony búcsúja” és az Arany-balladák képanyagát foglalja magába — külföldön is sikert aratott. Buday a világos és sötét foltok el-
lentéit kiaknázó, expresszív hatású fametszeteivel megragadó ábrázolásbeli kife-
jezését nyújtotta a szóban forgó balladák lelket nyomasztó, drámai mélységeinek.
Az öt metszetből álló „Századunk chimérai” c. lapjain, a társadalom emberellenes
megnyilvánulásait maró gúnnyal, szimbólikus formában leplezte le.

Károlyi Lajos és Juhász Gyula emberi és művészi kapcsolatainak érzékelteté-
sével külön fejezetben foglalkoztunk. Ami kettejüket összekötötte, az a szegénység-
ben keresett lelki-gazdagság és a magára hagyatott festő s költő meditáló önvizsgáló-
dása volt, melyet versekben és képekben szépen kifejeztek világba tekintő, jövőbe-
látó önarckép-sorozataik, személyes hangulataikat rögzítő lírai tájábrázolásaik.

A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma alkotóműhely volt a haladó szellemű tehetségek, így a barátságban levő Buday György és Radnóti Miklós számára is. Egymást ihlető alkotói kapcsolatukkal Csaplár Ferenc elemző módon foglalkozott.⁹¹ Megállapítása szerint a népköltészet élménye mindkettőjükre hatást gyakorolt. Radnóti verseiben és Buday fametszeteiben a szimbólumként megjelenített templom, valamint galamb, a halas víz motivációi és a napsugaras alsóvárosi házak „glóriája”, közös asszociációkat keltő jelképrendszer tartozékai voltak. A ballada műfajához való vonzódás — mely a fenyegető fasizmus idején közérzéseként jelentkezett — szintén rokon érdeklődésűekké tette őket. A korabeli falusi nép sorsának tragikus problémái, a paraszti élet zártsága, kilátástalan jövője miatti vallásba menekülése a költő és grafikus közös mondanivalójú alkotásaiban kimutathatók. Míg Juhász Gyula Károlyi Lajosért állt ki szenvedélyesen, addig Buday György Radnótiért tett többet. Kettejük eszmei és művészeti azonosulását híven tükrözi Radnóti „Új hold” c. verseskötete (1935), melyhez Buday hét fametszetet készített. A háború borzalmaait kivetítő „Hispania” szintén közös munkájuknak tekinthető.

A harmincas évek közepétől ismét a balladák szuggesztív és a népmesék hímes világa felé fordult. Az Ortutay Gyula gyűjtéseiként megjelent Székely Népballadák (1935) és a Bátorligeti Mesék (1937) c. kiadványokat illusztrálja. Az előbbinél a székely néplélek drámai motívumait az egymással összecsapó fény-árnyék harcával érzékeltette. A mesék humoros groteszksgű jeleneit pedig színes fametszetekkel ábrázolta. A jelzett évszámok között, 1936-ban hozta létre — a Malmőben megjelent — Madách Tragédiájához készített 25 metszetét, amelyeken az emberiség sorsát — szociális szempontból felfogva — szinpadképszerűen oldotta meg. Ennek tanulságait a Szegedi Szabadtéri Játékok díszleteinél használta fel. A Jézus életéről szóló Mauriac-kötetbe (1936) került illusztrációi — egy-egy modern, olykor székely alakkal kifejezett — érzelmenteljes emberábrázolások. A legendákkal szemben nagyon is a kor feszülő hazai társadalmi helyzetét tükrözte az a Keresztúry Dezső által szerkesztett, németül megjelent — magyar írók műveit tartalmazó — Ungarn c. novelláskötet, melynek a felvetett problémákat jól kihangsúlyozó Buday volt illusztrátora. Tamási Áron Ábel-triológiájához (1937) készült metszetein a valóság és a költészet keverednek egymással.

Buday György kiváló grafikai munkássága nem maradt eredmény nélkül. 1936-ban a Zichy Mihály grafikai díjat nyerte el. Leginkább jelzik ezt azok az elismerések, melyeket külföldről kapott. A British Museum több mint 30 metszetet vásárolt (1935) tőle, s grafikáival a különböző nemzetközi (lipcsei, firenzei, párizsi) kiállításokon (1937) díjakat nyert. Mégis az itthoni nyomasztó, szorongást keltő élethelyzet — mely egy újabb világkatasztrófa előérzetét sejtette — mint sokak, úgy Buday számára sem volt elviselhető. Amíg bírta, barátjával, Radnótival együtt dolgozott a Független szinpadmozgalom (1937) tagjaként, de egyre többet tartózkodott külföldön. Ösztöndíjas évei alatt, Rómában készült munkái („Primavera Italiana, L' Annunziata Umana, 1937) az ember boldogságkeresését tolmácsolják. „1938-ban — írja Csaplár — csaknem évtizednyi közös munka után — néma tiltakozásként — feloszlik a Művészeti kollégium is.”⁹² Ezzel Buday György pályafutásának jelentőségteljes szegedi szakasza lezárult. Ez idő alatt létrehozott számos alkotását a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

Mint egykor a Tisza-parti városból elindult s idegenben híressé lett Csáky József és Moholy-Nagy László, — Buday is külföldön telepedett le. Szeged után London lett további munkásságának színhelye, ahol a már nemzetközileg is elismert

⁹¹ Csaplár Ferenc: Radnóti és Buday György. Tiszatáj, 1964. nov. 9.

⁹² Csaplár F.: i. m.

magyar grafikust leginkább megbecsülték. Az Angol Fa- és Rézmeteszők Királyi Társasága 1938-ban tagjául fogadta. Jelentős kezdeti sikert a Times hozott számára, melynek a „Britania” (1941) c. allegorikus nóalakat készítette. Legkiemelkedőbb művei közé számít a Shakespeare „Athéni Timon”-jához (1941) metszett tíz egész oldalas illusztráció-sorozata. E lapjai a magányos, küzdelmes életű, a sorsával meg nem alkuvó, s a harcból győztesen kikerülő embert ábrázolják. Művének megoldása abba a klasszikus-ciklusba tartozik, amely az 1950–60-as években, mint stílusirány Buday munkásságára jellemző. Megemlíjtük még a kétnyelvű kiadványként megjelentetett *Pervigilium Veneris*hez (1952) tartozó 22 metszetét, melyekből derű és harmónia sugárzik. A tavasz, a szerelem és a termékenység e rajzokon legtöbbször egy-egy szép testű nóalakkal van megszemélyesítve. Buday György meg nem szűnt magyarságáról tanúskodik, hogy létrehozta a Szegedi Kis Kalendárium angol változatát, a „George Buday’s Little Books” (1945–56) c. naptárcskákat. Az ezekben levő magyar meséket, népdalokat, a tartalmuknak megfelelő népi formában illusztrálja. A világszerte ismert irodalmi művekhez (E. Fitzgerald: *Omar Khayyam*, 1947; F. Karbaji hindu költő verse, 1956; továbbá az új angol fordítású *Ovidius: Metamorphosis*, 1956 és *Horatius: Ódák*, 1965) a közölt írásokhoz méltó metszeteket készített. Buday grafikai kifejezőnyelve egyre sokrétűbbé vált. A már említett magyar népi és klasszicista szellemiségű alkotásain kívül, hatással volt rá az angol grafika precíz művészete (Karácsonyi kártya története, 1956). De lapjain olykor az avantgarde művészet eredményeit is felhasználta (mint Aragon: *Aurélien-jánál*, és a *Joyce-illusztrációk magányosságot tükröző nőábrázolásainál*). Buday irodalmi tevékenységet is folytatott. Ezt mutatja a magyar táncsal foglalkozó kiadványa, valamint Harry Carter-rel együtt írott könyve, mely *Misztófalusi Kiss Miklós kolozsvári nyomdászról* szól.⁹³

Buday György több mint három évtizedes sikeres londoni pályafutása során nemzetközi hírű grafikus lett. Metszetei bár az angol, lengyel, csehszlovák, német és olasz fővárosok galériáiban, valamint az amerikai múzeumokban megtalálhatók, neve itthon mégis sokáig feledésbe merült. Leszámítva az 1947-ben rendezett budapesti kiállítását, amikor ő maga is hazalátogatott, továbbá azt a rövid időszakot (1948–49), mely alatt a londoni Magyar Intézet vezetője volt. Az egykori szegedi barátai, küzdőtársai — elsősorban Ortutay Gyula — ösztönzésére létrejött 1967-es Móra Ferenc Múzeum-i és Nemzeti Galéria-i Buday-kiállítások a rangos mester életművére a felfedezés erejével irányították a hazai szakfigyelmet. Az 1970 őszen — a Magyar Helikon gondozásában megjelent „Buday György fametszetei” címmel összeállított album ismét jókorát törlesztett le a Londonban élő kiváló grafikusunkkal szembeni tartozásunkból. A több mint 80 metszetet tartalmazó — Ortutay Gyula előszavával ellátott — kiadványban Buday memoárjaként — többek között — ezt olvashatjuk: „...A Tisza körüli tájak, vagy a jellegzetesen szegedi napsugárdíszes házak gondos, tanulmányoszerű lerajzolásával határozottan úgy éreztem, hogy az enyémekek lettek és második otthonom Szeged és az Alföld sajátosságai, tája és népe, anélkül persze, hogy saját tulajdonukban megsértettem volna őket. (Később ugyanígy tettem magamévá Ausztria szép tájait, ahol sokat gyalogoltam, majd Itália és végül Anglia városait, vidékeit és emberségét.)”⁹⁴

⁹³ *Tóth Ervin*: Buday György. Látóhatár, 1965. máj.—jún. 3. sz. 545—550.;

⁹⁴ *Buday György*: Életemről, művészetemről. — Buday György fametszetei. Bev.: *Ortutay Gyula*. Bp. 1970. 20.; „Buday György fametszetei”-ről szóló könyvet ismertette: *Csaplár Ferenc* (Magyar Hírlap, 1970. szept. 18.), *Horváth György* (Magyar Nemzet, 1970. okt. 11.) és *Akác László* (Délm. 1970. okt. 15.)

A két világháború közötti helyi műgyűjtők sorában — mint jeleztük — voltak, akik grafikai-lapok, ex-librisek megszerzésére törekedtek, támogatva ezzel az akkor itt működő grafikusművészek: Tardos-Taussig Ármin, Vadász Endre, Buday György, Bordás Ferenc, Kopasz Márta és többek munkásságát. Népes táborukba tartozott: *Némedy Gyula, Palócz Sándor, Déri Ernőné, Kolozs Lajos, Luszti István* és még mások. Soraikból főleg két szegedi ügyvéd, Palócz és Némedy grafikai gyűjteményei emelkedtek ki. Palócz Sándornak 1200-at meghaladó — nagyrészt külföldi — ex-librise volt, melyek halála után a Móra Ferenc Múzeumba kerültek. Több mint másfél ezer grafikai művel rendelkezett Némedy Gyula, akinek példásan rendezett kollekcijában — a külföldi és magyar művészek mellett — az említett szegedi grafikusok is méltón vannak képviselve. Ez a gyűjtemény 1970-ben szintén a helyi múzeum tulajdona lett. Némedy — mint a Tömörkény Társaság főtitkára — akkoriban részt vett a szegedi irodalmi és képzőművészeti életben. Helyi fametszők műveivel illusztrált verseskötetein kívül irodalmi és művészeti cikkei jelentek meg.⁹⁵ Szeged régi és újabb képzőművészetének fejlődését gondos tanulmányban foglalta össze.⁹⁶ A szegedi grafikusművészet kibontakozását a gyakori tárlatok is nagyon előmozdították. Ebben a vonatkozásban megemlíthjük az 1926-ban rendezett első itteni nyomdagrafikai kiállítást, melyet egy helyi újságcikk szépen méltatott, jelezve e műfaj kibontakozásának lehetőségét városunkban.⁹⁷ A további grafikai tárlatok sorából kiemeljük: *Tardos-Taussig Ármin, Magyar László* és *Buday György* közös bemutatkozását (1933), valamint a *Tonelli Sándor* ezren felüli plakátgyűjteményét reprezentáló tárlatot, mely egy évben (1934) került megrendezésre Szegeden a Nemzetközi Grafikai és Ex-libris Kiállítással. Ezután ismét Buday György lépett a nyilvánosság elé Vadász Endrével (1936). Őket pedig *Szigethy István* budapesti grafikus kiállítása (1937), majd az „Új olasz fametszőművészeti tárlat” (1938), és *Tóth Ervin* művészeti író grafikai gyűjteményének bemutatása követte.⁹⁸

A harmincas években mind jelentékenyebbé váló Buday György művészete természetszerűleg hatással volt a helyi fiatal grafikusok, így *Bordás Ferenc* és *Kopasz*

⁹⁵ *Némedy Gyula*: Erdélyi Mihály (Adatok a szegedi képzőművészet történetéhez.) Erdélyi Mihály festőművész kiállításának katalógusa. Szeged, 1936. 6—14.; *Némedy Gyula*: Képlátás, képnézés, képszeret. Szeged, 1937. (Különnyomat a Szeged Napló 1936. évi karácsonyi számából.)

⁹⁶ *Némedy Gyula*: Szeged képzőművészete. — Vármegyei Szociográfiák. I. Csongrád vármegye. Bp. 1938. 84—91. Némedy e tanulmányában — többek között — felsorolja a húszas-harmincas években Szegeden szereplő képzőművészeket. E szerint: Balogh Margit, Bidsz Margit, Bocskay István, Sz. Boga Lujza, Bordás Ferenc, Borza Gabriella, Buday György, Csertő (Klucsik) Ferenc, Csizmazia Kálmán, Czékus Erzs, Devich Sándor, Dinnyés Ferenc, Dinnyés Éva, Dorogi Imre, Erdélyi Mihály, Fogassy Ödön, Felföldi Mihály, Gaál Dezső, Guckler Hedvig, H. Hatos Kornélia, Heksch Nándor, Hódi Géza, Jancsó Erzsébet, Józsa Károly, Kisjenői Klein Ernő, Kopasz Márta, Lengyel Endre, Madár Gizella, Mihály István, Ormosy Ferenc, Papp József, Parobek Alajos, Pfeifer Elek, Pördy Lajos, Répási Kurucz Gyula, Sáway János, Scultéty Rezső, Scultéty Éva, Cs. Sebestyén Károly, Sidlovits Kálmán, Szabó Géza, Szemenyei Ferenc, Szili-Török Dezső, Szolcsányi Gyula, Sztrokai Mária, Taiszer János, Tápai Antal, Temesváry József, Temesváry Józsefné, Tóbiás György, Tóth István Jenő, Veres Elemér, Vigh Ferenc, Vinkler László, Vlasics Károly és Zakar Zoltán festő, szobrász, grafikus és iparművészekről tesz említést. A korabeli szegedi építészek és városrendezők közül: Bernitzky József, Sebestyén Endre, Szolcsányi István, Berzencey Domokos és Pálffy-Budinszky Endre neveit említi meg. E gazdag felsorolást kiegészítve, a harmincas évek helyi kiállításairól még: Arvay Vilma, Fetter István, Szánthó Mária, Szőke Győző, Tápai Lajos, Tóth Gyula és Vanek Sándor festőket tüntetik fel — többek között — a szegedi tárlatkatalógusok és kiállítási beszámolók.

⁹⁷ Szegedi grafika. Délm. 1926. jún. 8.

⁹⁸ *Rovó*: Szegedi grafika. Délm. 1933. jan. 22.; Művészi plakátkiállítás Szegeden. Délm. 1934. szept. 12.; *Lengyel Vilma* l. v.: Internacionális grafikai és ex-libris kiállítás a Kulturpalotában. Délm. 1934. okt. 23., okt. 25.; Tavaszai Tárlat Felsővároson. Délm. 1936. áprl. 9.; *Vér György* (v. gy.): Szigethy István kiállítása. Délm. 1937. márc. 2.; *Tóth Ervin*: Az új olasz festőművészet. Délm. 1938. jún. 19.; Fametszetkiállítás (Tóth Ervin). Délm. 1938. dec. 22.

Márta pályakezdésére is. Kettejük közül a városunkból szintén elkerült és becsültté vált Bordás alkotómunkásságáról szólunk röviden.

A Budaynál néhány évvel fiatalabb *Bordás Ferenc* (1911—) Temesváron született. Családjával került Szegedre és itt végezte középiskolai, majd medikusi tanulmányait. Korán megnyilatkozó tehetségével — a már említett — Devich Sándor foglalkozott. Bordást grafikusai hajlamainak kibontakoztatásában, elsősorban is a fametszésre Buday György példája ösztönözte. A rézkarc művelése iránt pedig Hubert Weyty-Wimmer bécsi mester keltette fel érdeklődését, noha az akkoriban Szegeden freskózó *Aba-Novák Vilmos* is lekötötte. Bordás Ferenc grafikusai pályakezdését az igen termékeny munkálkodása tette reményteljessé. Jól tükrözi ezt, hogy a szegedi képzőművészek 1937-es kiállításán ő szerepel a legtöbb — 42 különböző témájú — fametszettel.⁹⁹ Jelentősek a Berczeli A. Károly „Fekete Mária” c. misztérium-játékában megjelent fametszetei (1927), valamint az „Erdélyi album” c. (tizenkét) fametszet-sorozata (1942). Bordás lendületét a második világháború bár megakasztotta, de nem teljesen, mert szovjet hadifogsága alatt egy antifasiszta művész-csoport élén dolgozik, s társaival háborúellenes plakátokat készített. Hazakerülése után, a felszabadulás első éveiben Székesfehérváron orvosként dolgozik, szabadidejében pedig — többedmagával — képzőművészeti kört vezet. Grafikai tevékenysége teljes kötetlenségében az ötvenes évektől kezdve — Budapesten való végleges letelepedését követően — bontakozott ki. Színes linókkal gazdagítja a fametszés fehér-fekete műfaját, sőt az akvarell- és táblaképfestésben is nagy gyakorlatra tesz szert.

Bordás Ferencet már kezdettől fogva eltöltötte a művészet iránti vágy, melynek végülis a kisgrafikában mesteri művelője lett, jóllehet polgári foglalkozása szerint

orvos volt, aki hivatása mellett hódolhatott csak művészi szenvedélyének. Az eddigi — több mint négy évtizedes — alkotói munkásságát értő módon összefoglaló Galambos Ferenc szerint: „...a grafikus Bordás Ferencnek a fametszet a kedvelt anyaga. Kezdeti korszakában, főleg kisgrafikáiban, népi ösztönzésű realizmust használt, enyhe expresszív beütéssel s a groteszk egyéni alkalmazásával. Népi ihletése azonban nem a népművészeti formakincs utánzásában vagy utánérzésében jelentkezik, inkább a néplélek maradéktalan megértésében s ennek grafikai visszaadásában. Ehhez a művészt sokban hozzásegítette pszichológizáló hajlama és filozófikus beállítottsága is. A valósága fellazításában az expresszionizmust igen korán a szürrealizmussal váltotta fel, amely nemcsak ismeretlen és újszerű asszociációkat kínált, de a mélylélektan rejtett világában is otthonossá tette, anélkül, hogy grafikai rejtvényeket szült volna ... Ami Bordás Ferenc festészetét illeti, — itt is a realizmus ölelkezik a szür-

Bordás Ferenc:
Erdőben. 1938. rézkarc. 18×13 cm. MFM

⁹⁹ Városi Múzeum és Szegedi Képzőművészeti Egyesület Ismertető, XXVII. Egyesületi Tár-lat, 1937. 11.; Képzőművészeti kiállítás. Délm. 1937. febr. 23.

realizmussal, tárgyilagosság a pszichológizmussal, groteszk a tipikussal, hétköznapi-ság a mágikussal. Bár táblaképeiben a szürrealizmuson van a hangsúly, alkotásai — főleg portréi — mégis magukon viselik a hitelesség lényegét, anélkül, hogy mereven ragaszkodnának a látvány adottságaihoz.” E megállapítást Bordás szegedi tárlata is tükrözte, melyet a helyi képtárban 1971-ben rendezett meg.¹⁰⁰

Bordás Ferenc széleskörű tematikai érdeklődésébe városrészletek, ipari- és mezőgazdasági jelenetek, balatoni tájak is beletartoznak. De szellemes megoldású, franciásan könnyed ex-librisei, újévi kártyái és más lapjai nem kevesebb sikert hoztak a nemzetközi kiállításokon is, mint ezt — többek között — a lipcsei (1962), hamburgi (1966), comói (1968), budapesti (1970), illetve a minszki (1970) és a III. s IV. Malborki Nemzetközi Ex-Libris Biennálén való rangos tárlatszereplései is bizonyítják. A személyében csakúgy, mint alkotásaival a határainkon messze túl is gyakran megforduló Bordás Ferencet egyéb kitüntetések mellett 1965-ben a Firenzei Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta. Grafikáival a szegedi múzeumban is képviselve van.

A fentebb vázolt, s többek között Buday Györggyel összekapcsolt helyi grafikus-kultúra harmincas évekre eső kibontakozását *Kopasz Márta* nevének említésével zárjuk. A Szegedi Tudományegyetem Buday után megüresedett grafikai-lektori állását (1937—52 között) ő töltötte be. Több mint három évtizedes itteni rajzpedagógiai és alkotóművészi munkássága során — melyre később visszatérünk — Kopasz Márta összekötő kapocs lett a Buday és köréhez fűződő helyi fametszők és az ő eredményeiket kamatoztató mai fiatal szegedi grafikusgeneráció között.

Korszakváltás előtt

Azok a válságtünetek, melyek a Tanácsköztársaság bukásától kezdve Szeged társadalmi, kulturális és művészeti életében kimutathatók, a felszabadulás előtti évtizedre megsokszorozódtak. Sőt az egymással összefüggő kül- és belpolitikai helyzetnek megfelelően a második világháborúba torkolló válság Tisza-parti városunkban is általánossá válik. Az itteni újságban egyre sűrűbben kapnak helyet a munkanélküliek tüntetésével, a kommunista szervezkedésekkel, s ezek megtorlásával foglalkozó cikkek. „A magyar Alföld szaharai állapotá”-ról a helyi napilap „megdöbentő adatok”-at közöl. „A tápéi réten 50% az analfabéta” — írja, de „...mit tehet ott az iskola, ahol nincs út, nincs orvos, nincs szülésznő, nincs patika, posta, telefon, közgazgatás.”¹⁰¹ A népi írók a fasizált Horthy-rendszer elleni vádjaikkal segítettek leleplezni az alföldi parasztság nyomasztó helyzetét, melyet a Viharsarok nagy festőinek, Tornyaiinak, Kosztának a vásznai is híven kifejeznek. Szegeden Nyilasy de-rús parasztfestészetének valóságot széppé tevő idillizmusát Buday György népi tragédiákat tükröző fametszeteinek drámaisága váltotta fel.

Festészeti vonatkozásban is ekkorra már kibontakozott, a nagybányai indítású Nyilasy és Károlyi hagyományait továbbfejlesztő, második generációba tartozó *Vlasics Károly*, *Dorogi Imre* posztnagybányai iskolás helyi változatú piktúrája, továbbá *Erdélyi Mihály* mesélő festőköltészete, melyek az akkor szárnyát bontogató *Vinkler László* modern szellemű képeivel együtt felváltják a város festészetének natura-

¹⁰⁰ *Tóth Ervin*: Bordás Ferenc grafikái. Művészet, 1962. dec. 12. sz. 36.; *Galambos Ferenc*: A hatvanéves Bordás Ferenc. Művészet, 1971. 4. sz. áprl.; Bordás Ferenc grafikái. Délm. 1971. nov. 13., nov. 16.; *Tóth Ervin*: Bordás Ferenc művészete. Műgyűjtő, 1972. 3. sz.

¹⁰¹ Délm. 1928. márc. 21.; Délm. 1928. júl. 20.

lista-impreszionista irányvonalát. Ehelyett egyfajta lírai-expresszionista, neoprimítív és prekubista formái törekvések kapnak helyet, melyek tartalmilag, ha áttételesen is, de hívebben kötődtek a kor társadalmi valóságához. Velük együtt kell megemlítenünk a köztéri szobraival már sokszor szóba került *Tápay Antal* is, aki az itteni szegényparasztok, kubikusok küzdelmes életét egy-egy realista szobrával hatásosan tudta érzékeltetni. A mellettük futó „második vonal”-ba tartozó *Tápay Lajos*, *Tóbiás György*, *Szőke Győző*, *Csizmazia Kálmán* és *Aino Hakulinen* is a tegnaptól a mába átívelő időszak festői közé számítanak, akik szintén Szegeden éltek, illetve éltek le életüket. Az említett művészek hosszú ívű pályája jócskán belenyúlt az 1945 utáni évtizedekbe. Sőt, mint *Dorogi Imre*, *Erdélyi Mihály*, *Vinkler László* és *Tápai Antal*; kiemelkedő tevékenységük révén mai helyi mestereink sorába emelkedtek. Ezért alkotásaikkal később foglalkozunk. Bővebben ezúttal a nemrégben elhunyt *Vlasics Károly*ról és kortársai közül *Szőke Győző*ről, *Csizmazia Kálmán*ról és *Aino Hakulinen*ről szólunk, akik a két korszakot átívelő művészi munkássággal rendelkeznek.

Tisza-parti városunk egykori festő-doyenje, *Vlasics Károly* (1882—1969) Szeged utolsó félszázadi képzőművészetének nemcsak hiteles tanúja, de aktív tevékenységű részese is volt. Középkisiskoláit szülővárosában, Szegeden kezdte meg, majd Debrecenben folytatta és végül Nagyszebenben fejezte be. Festeni már diákkorában *Károlyi Lajostól* tanult. Érettségi után atyja mellett segédkezett, aki templomi felszereléseket készített. Közben folytatta *Károlyinál* a festés elsajátítását. *Vlasics* 1906-ban önkéntesnek vonult be a szegedi 46-osokhoz. De voltaképpen egy percig sem katonáskodott, hanem parancsnokának családtagjait festette le. A „katonaművészt” fél évig tartó szolgálata után leszerelték. Utána mindjárt megnősült, majd egy évig Bécsben tartózkodott. Az 1910-es években Budapesten élt, itt kis műtárgy-üzlete volt. Jövedelmének jelentős részét külföldi utakra költötte. Így került Szentpétervárra is, ahol közel egy évig lakott.

Hazakerülését követően atyjánál dolgozott. Itthon alkalma nyílt megismerkedni a helyi haladó gondolkodású festőkkel, *Szöri Józseffel* és *Tardos-Taussig Ármin* grafikussal, és velük, valamint *Juhász Gyulával* *Károlyi Lajos* alsóvárosi lakásán jöttek össze. Találkozásaik során kulturális, irodalmi és művészeti kérdésekről beszélgettek, vitatkoztak, olykor pedig *Károlyi* hegedűjátékát hallgatták. Így tartott ez 1914-ig, az első világháború kitöréséig. A háború befejeztével, a Tanácsköztársaság idején *Vlasics* az akkor létrejött helyi forradalmi művész-szakszervezet titkári teendőit látta el. Nevével a 19-es szegedi lapok hasábjain minden művészeti megmozduláskor találkozunk.¹⁰²

Ettől kezdve kapcsolódott bele tevőlegesen is, hosszú évtizedekre menően az itteni művészeti életbe. Felesége a város szívében levő *Dugonics-téren* kis virágüzletet nyitott, ő meg atyja nyomdokain haladva, ugyanitt temetkezési felszereléseket és néprajzi tárgyakat árusított. Boltjában gyakran megfordultak a szegedi és környékbeli festők: *Nyilasy Sándor*, *Károlyi Lajos*, *Dinnyés Ferenc* és *Tornyai János* is. *Vlasics*-nak az volt a legnagyobb öröme, amikor a hozzá eljárógató művészeket össze tudta hozni egy-egy általa rendezett közös kiállításon. A festők közül szorosabb kapcsolatban *Nyilasyval*, *Papp Gáborral* és *Heller Ödönnel* állott. *Nyilasy* képeit ő vitte fel *Pestre* a pénzes gyűjtőkhöz, akiknek egyúttal a környékből való magyaros tárgyakat is eladott. Az alföldi festők közül *Endre Bélával* is megismerkedett, s ebédekre átjárt hozzá

¹⁰² A Szellemi Munkások Szakszervezetének ülése. Délm. 1919. márc. 6.; A kultúra demokratizálódása Szegeden. Délm. 1919. márc. 7.; Kiállítás a Kultúrpalotában. Délm. 1919. áprl. 25.; Megalakult a Szegedi Képzőművészek Szakszervezete. Délm. 1919. áprl. 27.; *Juhász Gyula*: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.; A Tárlat. SzN 1919. máj. 25.

Vásárhelyre. Vlasics szerint Szeged és Vásárhely között akkoriban nem volt versengés. Mégis Endre Béláék azt tartották, hogy a nagyvárosban élő szegedi művészeknek jó a sora; Nyilasyék pedig a cserépegéző kemencék miatt gondolták, hogy szomszédaiké a jobb. Vlasics boltjában több művész képe talált gazdára. Vásárhelyről olykor Tornyai János élettársa, Kovács Mári is átlátogatott hozzá egy-két eladásra szánt Tornyai festményel.

1942 körül, a „Horthy-pengő” romlásának idején mint sok más kisember, ő is tönkrement. Keserűségében öngyilkos akart lenni és csak nehezen nyerte vissza az életben való hitét. A felszabadulás után eljárt a helyi Magyar—Szovjet Baráti Társaságba, amely a mostani Szegedi Képtár épületében működött. Az MSZT vezetősége képzőművészeti célokra termet adott Vlasicsnak, aki ott egy közel 100 tagú munkás festőiskolát indított be. Abban az időben ez volt az ország egyik legnagyobb *Művészeti Szabadiskola*-ja és akkor a festészetten kívül bábjátékkal is foglalkoztak. Ebből, a jelenlegi Tábor-utcai Szegedi Képzőművész Kör lett, ahol Vlasics Károly mint festészeti-kör vezető régtől fogva, egészen haláláig fáradhatatlanul és eredményesen működött.¹⁰³ Sok fiatal, tehetséges festő nyert nála indítást. Elég ha csak *Dér István*, *Zombori László* és *Zoltánfi István* nevét említjük, akik ma már ismert kiállító művészek lettek. A legkülönbözőbb korú és más-más foglalkozású férfiak és nők százai sajátították el az ő irányítása alatt a képzőművészeti műveltség alap-elemeit, s váltak a festészetet maguk is gyakorló műértőkké.

Vlasics Károly 80-ik születési évfordulója alkalmával, 1962-ben, a Móra Ferenc Múzeum képtárában retrospektív kiállítást rendeztek, amelyen közel száz művét mutatták be.¹⁰⁴ A felsorakoztatott olajfestmények, temperák és ceruzarajzok („Varrónó” 1920, „Behordás” 1930, „Befagyott Tisza 1940, „Déli pihenő” 1950, „Önarckép” 1960) négy évtizedet fogtak össze művészetre-nevelői és pikturális eredményeiben egyaránt értékes munkásságából, melyre kormánykitüntetést kapott (1967). Régi barátja és képzőművész-köri szobrásztársa, Tápai Antal szerint: „...nincs még egy piktor Szegeden, akinél emberi lényeg és külső forma annyira egyöntetű.”¹⁰⁵ Világos tónusú figurális képeiből — hasonlóan, mint az egykor őt tanító Károlyi Lajos festményeiből — a higgadt, leszűrt lélektünet és a lány színekkel kifejezett líra tükröződik. Alkotásai évtizedeken át nem hiányoztak a helyi tárlatokról. Több mint fél évszázadon keresztül rendszeresen dolgozott.¹⁰⁶ Sommás előadású művein általában alföldi, Tisza-parti részleteket, finoman megfigyelt utcai, piaci és munkásjeleket rögzített. A Szeged képzőművészeti múltjának és felszabadulás utáni jelenének kialakításában egyaránt résztvevő Vlasics Károly festményei közül a városi tanács és a Móra Ferenc Múzeum több művet („Tisza partján”, „Batyuzók”, „Szénrakodás”) őriz.¹⁰⁷

Vlasics kortársa, a szintén helyi művészek közé tartozó *Szöke Győző* (1899—1974) pályája különösebb változatosság nélkül — leszámítva a húszas évek elején tett ausztriai és dalmáciai tanulmányait — szinte teljesen szülővárosához, Szegedhez kötődik. A kanyargó Tisza partja és a környékbeli nép élete — több mint négy évtizede — kimeríthetetlen forrásként szolgál festészete számára. Működésének első állomását

¹⁰³ (*Simon István*) *S. I.*: Este a műteremben. Délm. 1960. febr. 2.; (*Szelesi Zoltán*) *Sz. Z.*: A Szegedi Képzőművész-kör jubiláris tárlata. Délm. 1960. áprl. 29.

¹⁰⁴ Vlasics Károly festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1962. Bev.: *Tápai Antal*.

¹⁰⁵ Vlasics Károly festőművész gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Szeged, 1962. Bev.: *Tápai Antal*.

¹⁰⁶ *Dér Endre*: Vlasics Károly. Tiszatáj, 1968. áprl. 4. sz. 330—331.

¹⁰⁷ *Szelesi Zoltán*: Vlasics Károly. Művészet, 1968. júl. 7. sz. 17.

az a szegedi tárlat képezte, melyen 1926-ban Nyilasy, Károlyi és a többi helyi festők társaságában szerepelt.¹⁰⁸ Ettől kezdve nemcsak a helyi, de a fővárosi kollektív tárlatokon szintén megtaláljuk képeit,¹⁰⁸ s egyik plakátterve díjnyertes lett. 1948-tól mint a Szegedi Vasutas Képzőművész Kör vezetője tevékenykedik, és a nemzetközi vasutas képzőművészeti kiállításokon részt vett.¹¹⁰ A hivatásos körvezetők 1958-as budapesti tárlatán a díjazott művészek közé került. Szőke Győzöt a Tisza természeti szépségein kívül, a vízen és a partokon zajló hajósélet is alkotásra ihleti. Tüzes koloritú festményeit az alföldi mesterek hagyományainak megértése és eredményeinek egyéni hangon való felhasználása jellemzi. 1960-ban néhány szegedi művészársával — többek között, a piktorális felfogásban hozzá közel álló két akvarellistával, *Rimanóczi Gézával* és *Székfű Jánossal* — csoportkiállítást rendezett, melyen főleg helyi témájú festményeivel („Tisza-part”, 1960.) képviseltette magát.¹¹¹ Ezt követően az itteni Képcsarnok kiállító termében önállóan szerepelt 1961 őszén. Azóta — mint említett két kollegája — ő is visszahúzódott, s az elmúlt évtizedben csak a képzőművész köri tárlatokon állít ki. Kivéve legutóbbi gyűjteményes rendezvényét 1972 tavaszán Szegeden.

Szőke Győző kizárólag olajfestményeket mutatott be a kiállításokon. *Csizmazia Kálmán* és *Aino Hakulinen* viszont évtizedeken át akvarellal, pasztellképekkel vettek részt a csoportos és egyéni tárlatokon. Mindkettőjük kifejezőmódját a valóságelvű szemlélet jellemzi, ezen belül azonban Csizmazia a tárgyiasabb, Hakulinen pedig az oldottabb ábrázolásmód hívei közé tartozik. Egyikük sem szegedi születésű, mert pályájuk során kerültek és telepedtek le városunkban.

Legkorábban 1932-ben *Csizmazia Kálmán* (1904—) választotta otthonául Szegedet, amikor is a helyi Siketnémák Intézetébe rajztanárként elhelyezkedett. Itt három évtizeden át tanított s odaadó pedagógiai munkásságáért többször kitüntették. Ő maga is már gyermekkorában elvesztette hallását, amely meglehetősen zárkózzá tette. A kürtösi születésű Csizmazia iskoláit Aradon és Besztercebányán végezte, ahol Skuteczky Döme bízatta, hogy festőpályára lépjen. Első mestere Révész Imre volt, aki mellett a kecskeméti művésztelepen 1923—27-ig tanult. Ekkor készítette a „Cigánymuzsikus” (1924) c. pasztellképét, melyet a Múcsarnokban és az Ernst Múzeumban is bemutatott. Révész nevelte rá, hogy meglássa, megszeresse és lefesse az Alföld táji szépségeit. 1927-ben került a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Glatz Oszkár növendéke lett. Glatz „finom naturalista” szemlélete, józan valóságglátása, ember iránti őszinte érdeklődése Csizmaziára nagy hatással volt. Innen van, hogy a tájfestés mellett emberábrázolás is foglalkoztatja. Szakmai horizontjának tágítására külföldi tanulmányutakat tett és különböző művésztelepeken dolgozott. Szorgalmas kalotvétevékenysége révén, a helyi kollektív tárlatokon való szereplésén kívül, Szegeden 1932—1970-ig hat ízben volt önálló kiállítása, de akvarelljeivel bemutatkozott

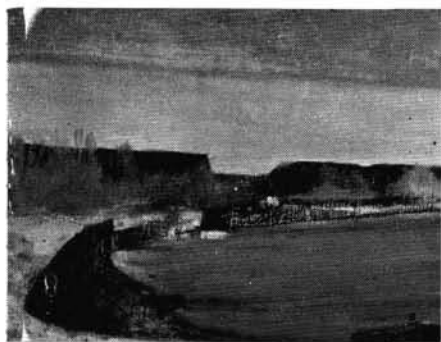
¹⁰⁸ *Lengyel Vilma (L. V.): Szerdán nyílik meg a Kultúrpalotában a Képzőművészeti Társaság Kiállítása.* Délm. 1926. dec. 8.

¹⁰⁹ *Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása, 1945—1958.* — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.* Szeged, 1958.

¹¹⁰ *Nemzetközi Vasutas Képzőművészeti Kiállítást rendeznek Bécsben (Szegedi festők és szobrászok a tárlaton)* Délm. 1958. febr. 23.; T. B.: *Szegedi amatőr képzőművészek.* — Kultúra, Művészet, Sport. Bp. 1970. 18—19.

¹¹¹ *Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczi Géza, Székfű János, Szőke Győző és Vincze András tárlata.)* Délm. 1960. febr. 28.; *Hat szegedi festőművész műhelyéből.* Délm. 1960. márc. 6.; *Hat szegedi festőművész kiállítása.* Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán.* Szeged, 1960. 6—8. Szőke Győző kiállítása. Délm. 1961. szept. 7., szept. 28.

¹¹² *Szelesi Zoltán: A Vasutas Képzőművész Kör jubileumi kiállítása.* Délm. 1964. máj. 26.; Szőke Győző tárlata. — Délm. 1972. áprl. 1., 6.

Vlasics Károly: Reggel a Tiszán.
1961. o. fl. 60×80 cm. Szeged Városi Tan.

Aino Hakulinen:
Mesevilág. 1967. o.v. 40×55 cm. Mgt.

Szőke Győző:
Homokos hajó. 1969. o. fl. 50×70 cm. Mgt.

Csizmazia Kálmán: Tiszaparti füzes.
1969. akv. 19×29 cm. Mgt.

Makón (1933) és Budapesten (1940) is.¹¹³ Csizmazia Kálmán képeiből a tárgyias látás tisztasága sugárzik. Friss hatású vízfestményein nemcsak az alföldi táj itteni motívumait („Tisza-parti füzes”, 1969) és a változatos arcú Dunántúl vidékeit ábrázolta részletgazdagon, hanem az adott környéken élő nép egy-egy alakját is megörökítette. Festményei közül — egyéb helyek mellett — számos a Móra Ferenc Múzeumba került.

¹¹³ *Magyar László*: Csöndes beszélgetés Csizmazia Kálmánnal. Délm. 1935. dec. 7.; *Magyar László (m. l.)*: Csizmazia Kálmán képei. Délm. 1937. nov. 30.; Szegedi festő kiállítása Budapesten; Délm. 1940. máj. 31.—jún. 6.; *Temesváry József (t. j.)*: Múteremlátogatás Csizmazia Kálmánál. Délm. 1942. szept. 20.; Csizmazia Kálmán gyűjteményes kiállítása. Délm. 1960. áprl. 13.; Csizmazia Kálmán kiállításáról. Délm. 1960. áprl. 17.; *Lehel István*: Csizmazia Kálmán kiállításáról. Délm. 1960. ápr. 21.; Csizmazia Kálmán gyűjteményes kiállítása. Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1960.; *Tápai Antal*: Csizmazia Kálmán kiállítása. Délm. 1970. nov. 10.

Ahogy az irodalomban sokakat inkább a költészet, mint a próza vonz, úgy a képeket szeretők táborában is vannak, akik a poétikus hatású akvarellekben gyönyörködnek leginkább. Mert az igazi, áttetsző vízfestmények, mint a Szegeden élő *Aino Hakulinen* (1906) alkotásai is, pár soros verseknek tűnnek, melyekkel friss benyomásként érzékelteti a művész a látott táj szépségeit s azonosulását a természettel. Hakulinen, a finnországi Eno-ban született. Rajztanári diplomájának megszerzése (1927) után Franciaországban tett tanulmányutakat. Ezt követően országos jellegű tárlatokon vett részt és első önálló kiállítását 1932-ben Helsinkiben rendezte meg. Ebben az időben a finn Söderström könyvkiadó illusztrátora volt. Házassága révén, 1934-ben került Magyarországra. A harmincas évek közepén New-York-ban a festőművésznők nemzetközi kiállításán ő is szerepelt. 1941-ig Pécsen élt, ahol a helyi tárlatokon rendszeresen részt vett. (Egy finnországi akvarelljét a pécsi múzeum őrzi.) Ezután költözött Szegedre és 1942-ben a múzeumban kiállított vízfestményeivel mutatkozott be.¹¹⁴ Az eltelt évtizedek során szinte valamennyi itteni kollektív tárlaton képviseltette magát.¹¹⁵ 1950-ben a finn Művészeti Akadémia kiállítására meghívást kapott. Aino Hakulinen akvarelljeinek témái — néhány csendélettől és interieurtól eltekintve — főleg tájképi jellegűek, melyek kapcsán hol csendes vízparti részleteket, hol falusi vagy kisvárosi utcákat örökít meg. Japánosan könnyed hatású lapjait a szeliden kanyargó Tisza éppen úgy meghiheti, mint a lágy borulatú helsinki tájak, melyeket egyként szeretve ábrázol képein. Ezek közül a „Tisza” c. vízfestménye — más műveivel együtt — a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében van. 1960-ban öt szegedi művésztársával rendezett csoportkiállítást,¹¹⁶ 1964-ben pedig a helyi képcsarnokban önálló tárlata volt.¹¹⁷ Az itteni Sajtóházban 1972-ben állított ki. Puha színeket felrakó ecsetjét nem az indulatos szenvedély, hanem a kiegyensúlyozott derű vezeti, s opálos fényű képein a drámai akkordok helyett lírai hangok szólalnak meg, hogy tartózkodóan de félreérthetetlenül kifejezzék az ember és táj elszakíthatatlan kapcsolatát. Az elmúlt években Aino Hakulinen tanulmányútton volt az USA-ban és Olaszországban. Az akkor szerzett művészeti tanulságoktól indítva, ábrázolásmódja a modernebb hangvételű stilizálás („Mesevilág”, 1967) irányába fordult.

*

A harmincas években a képzőművészeti vonatkozásban is egyre súlyosodó bajokat különböző társulásokkal vélték orvosolni. Ezek közé tartozott — a festőket, építészeket és szobrászokat összefogó — *Szegedi Fészek Klub* megalakítása, mely a helyi s budapesti művészek alkotásaiból rendezett közös tárlattal (1930) próbálta

¹¹⁴ *Temesváry József*: Múteremlátogatás Aino Hakulinen-nél, a Szegeden élő finn festőművésznőnél. Délm. 1942. áprl. 15.; *Temesváry József (t. j.)*: Hakulinen Aino finn festőművésznő gyűjteményes kiállítása a városi múzeumban. Délm. 1942. máj. 30.

¹¹⁵ Szegedi Képzőművészek Retrospektív Kiállítása, 1945—1958. — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1958.

¹¹⁶ Hat szegedi festőművész kiállítása (Aino Hakulinen, Kopasz Márta, Rimanóczi Géza, Szekefű János, Szöke Győző és Vincze András tárlata). Délm. 1960. febr. 28.; Hat szegedi festőművész műhelyéből. Délm. 1960. márc. 6.; Hat szegedi festőművész kiállítása. — Katalógus. Bev.: *Szelesi Zoltán*. Szeged, 1960. 4.

¹¹⁷ *Szelesi Zoltán*: Két kiállítás (Aino Hakulinen akvarelljei; Rajztanárok alkotásai). Délm. 1964. jún. 17.; *Szelesi Zoltán*: Tóbiás György és Aino Hakulinen kiállítása Szegeden. Művészet, 1964. okt. 10. sz. 38—39.; (*Tandi Lajos*) *T. L.*: Kiállítási napló. (Aino Hakulinen és H. Dinnyés Éva tárlata.), Délm. 1972. szept. 3.

a vidék és a főváros ábrázolóművészeit egymáshoz közelebb hozni.¹¹⁸ Az árvíz után újjáépült Szeged 50. évfordulója alkalmával létrehozott dokumentációs és képkiallítás (1932) is a Fészek Klubhoz kapcsolódott.¹¹⁹ Ezt követően került sor a hosszú, de vegyes értékű múlttal rendelkező *Szegedi Képzőművészeti Egyesület* ismételt újjászervezésére (1937) is, mely az itteni művészek égető szociális problémáit szintén — a vásárlások reményét felkeltő — tárlatokkal szándékozott orvosolni.¹²⁰ Ennek eredménytelensége révén született meg — budapesti mintára — a *Szegedi Munkácsy Céh*,¹²¹ mely 1938-ban, a helyi műgyűjtők tulajdonában levő „egyházi és világi” műalkotásokat — s mellettük az itt élő művészek munkáit — tárta a közönség elé.¹²² E nagyot akaró, mindig új életet kezdeni vágyó szervezeti összefogások, akciók — bármily látványosnak (élőkép-tárlatok) és reménykeltőknek is hatottak — természetesen nem mozdíthatták elő tartósan a szegedi képzőművészet ügyét.¹²³

A „két korszak határán” tevékenykedtek Szegeden olyan festők és szobrászok is, akik a felszabadulás után elkerültek városunkból. Így az 1941—47 között Szegeden rajztanároskodó, majd Pécsre visszatért *Gábor Jenő* (1883—1968),¹²⁴ aki az alföldi „vízenjárók” életét festette nagy szorgalommal, s e témájú képeit (melyek közül a „Szegedi halászok” c. vásznát a Móra Ferenc Múzeumnak adományozta), 1942-ben a Kultúrpalotában mutatta be.¹²⁵ Ő és a nálánál fiatalabb rajztanártársa, a szegedi születésű *Forgács István* (1915—) voltak a legtehetségesebbek, akiket további életsoruk elválasztott városunktól. Az ecsetet tollal felváltó Forgács drámairói ambíciói révén Budapestre került. Első tárlata volt — a ma már ismertté vált színműírónak — az a kiállítás, melyet 1943 tavaszán modern hangvételű festményeiből és szobraiból a szegedi múzeum kupolacsarnokában rendezett.¹²⁶ A harmincas évek közepéig itt működtek még — többek között — s képeiket együtt állították ki *Zakar Zoltán* és *Szilágyi István*,¹²⁷ továbbá *Temesváry József* és *Pfeifer Elek*. Ők a festészet mellett művészetkritikai cikkeket is gyakran írtak a helyi újságba.¹²⁸ Temesváry Láposy-Hegedűsnél kezdte tanulmányait, később a római Collegium

¹¹⁸ Magyar Képzőművészek Szegedi Reprezentatív Kiállítása. 1930. Munkácsy Céh, szegedi FÉSZEK-klub. Katalógus. Bev.: *Lázár Béla.*; Művészi kiteljesedés. Délm. 1930. okt. 21.; Ezer látogató a reprezentatív kiállításon, négyezer ember a szegedi FÉSZEK-klub négy matinéján. Délm. 1930. okt. 21.

¹¹⁹ „Szeged 50 éve„. Szegedi FÉSZEK-klub kiállítása. 1932. Karácsony. Bev.: *Somogyi Szilveszter*. Egyéb itt szereplő írások: *Sebestyén Endre*: Szeged építészete.; *Lengyel Vilma*: Prologus.; *Buday György*: A szegedi múzeum szerepe.

¹²⁰ Városi Múzeum és Szegedi Képzőművészeti Egyesület Ismertető. XXVII. Egyesületi Tárlat. 1937. Bev.: *Pálffy József*: és *Veress Elemér*. Egyéb itt szereplő írások: *Csallány Dezső*: Művészeti tárlatok a Kultúrpalotában.; *Dorogi Imre*: Milyen legyen a szegedi művészet?; *Némegy Gyula*: Szeged, mint képzőművészeti központ.; Budapesti és szegedi festőművészek Szegedi Reprezentatív Képzőművészeti Kiállításának Katalógusa. Szeged, 1938. febr.—márc. Bev.: *Veress Elemér.*; Képzőművészeti Kiállítás Mutatója, Szeged, 1938. ápr.-máj.; (*Vér György*) v. gy.: A Képzőművészeti Egyesület tavaszi tárlata. Délm. 1938. áprl. 23.

¹²¹ A szegedi festők megalakították a művészek önálló céhét. Délm. 1938. áprl. 2.

¹²² (*Vér György*) V. Gy.: A Szegedi Képzőművés Céh kiállítása. Délm. 1938. áprl. 1.

¹²³ A szegedi festők „élő tárlata”. Délm. 1941. febr. 23.; febr. 27., márc. 5.

¹²⁴ *Hárs Éva*: Gábor Jenő. Művészet, 1968. nov. 11. sz. 48.

¹²⁵ *Temesváry József*: Műteremlátogatás Gábor Jenő festőművésznél. Délm. 1942. febr. 28.; (k): A múzeumban rendezett modern képkiallítás sikere (Gábor Jenő tárlata). Délm. 1942. áprl. 18.

¹²⁶ (sz.): Forgács István kép- és szoborkiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1943. márc. 9.; Forgács István képkiallítása. Délm. 1943. márc. 14.; Ma délután 4 órakor Forgács István képkiallításán Völgyesy Ferenc dr. tart tárlatvezetést a múzeumban. Délm. 1943. márc. 18.

¹²⁷ Zakar Zoltán és Szilágyi István képkiallítása a Kass-ban. Délm. 1931. okt. 25.; Zakar Zoltán (1895—1937) 1932-ben a Nemzeti Szalonban rendezett kollektív kiállítást. Szegeden (Röske tanyaközpontban) volt gyógyszerész.

¹²⁸ *Lengyel Vilma* (l. v.): Temesváry József képkiallítása a Kultúrpalotában. Délm. 1934. aug. 9.; (r.): Pfeifer Elek tárlata. Délm. 1936. dec. 15.

Hungaricumban töltött egy esztendő. Színes, oldott festőiségű virágcsendéletét a Móra Ferenc Múzeum őrzi. Megemlítjük még — a már szóbakerült — *Szemenyei Ferenc* festőt és a szobrász *Vágó Gábort*, akik mint fenti társaik a felszabadulás előtti évtizedben Szegeden önálló kiállításokat rendeztek.¹²⁹ Későbbi elhallgatásuk okai közé tartozott, hogy az akadémikus és naturalista szemléletben megrekedt ábrázolásaikkal, az 1945 után megváltozott művészi igényeknek sem tartalmi, sem megjelenítési vonatkozásban nem tudtak eleget tenni, jóllehet Vágó akadémikus képzettségű rutinos portrészobrász volt, akinek a Városi Zeneiskola hangverseny-termében Bartókról és Kodályról mintázott mellszobrai (1948) ma is láthatók. Hasonló volt a helyzet azoknál a helyi rajztanár-festőknél, akiknek ereje — pedagógiai munkájuk mellett — csak egy-egy itteni kollektív tárlaton való szereplésre futotta. Nevük, mint *Szili-Török Dezső* — a hozzája hasonló művészekkel együtt — érdemtelenül, egyre inkább a homályba vész.¹³⁰

A második világháborút megelőző évtizedtől, a helyi városi vezetőség kultúrpolitikájával szemben a progresszív szellemű értelmiségiek és képzőművészek egyaránt felléptek. Nyilvánosságra hozták, hogy az egy emberre eső kulturális kiadások tekintetében hét város előzi meg a nagyságrendben Budapest után következő Szegedet.¹³¹ A Móra Ferenc halála után jóideig gazdátlanlanná lett múzeum sorsa miatt Tonelli Sándor és Beretzk Péter aggódtak. Cikkeikben¹³² hívták fel a figyelmet a szegedi múzeum fejlesztésének szükségességére, mert a közgyűjteményre szánt igen alacsony városi ellátmány miatt ez vegetálásra volt ítélve. Jellemző a hivatalos közszellemre, hogy ilyen körülmények között hirdette meg nagyhangúan a Turáni Társaság, hogy „...országos Attila Múzeum lesz Szegeden.”¹³³ A második világháború egyre jobban érződő szele vitte magával a szegedi múzeumból azt a közel harminc, állami letétként — 1902 óta — itt szereplő reprezentatív festményt (Csók István: „Báthory Erzsébet”, „Thorma János: „Békesség veletek”, Madarász Viktor: „Zápolya Izabella”, Hegedűs László: „Rabiga” stb.), melyet 1941-ben a Szépművészeti Múzeum visszakért.¹³⁴ Gazdag képtárának törzanyagát pedig jórészt a városi tanács hivatali szobáiban helyezték, a várható bombázások elől „biztonság”-ba.¹³⁵

¹²⁹ Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1940. dec. 22.; Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1942. jún. 2.; Szemenyei Ferenc kéпкиállítása. Délm. 1943. máj. 11.; *Csányi Piroska (cs. p.): Vágó-házaspár kiállítása.* Délm. 1943. dec. 5.

¹³⁰ Lásd a 96. jegyzetben felsorolt „befutott” és „elfelejtett” szegedi művészek névsorát.

¹³¹ „Több mint egymillió pengő Szeged évi kulturális kiadása.” Délm. 1926. okt. 26.

¹³² *Tonelli Sándor:* A szegedi múzeum sorsa. Délm. 1935. jan. 11.; *Beretzk Péter:* A szegedi múzeum. Délm. 1936. nov. 29.

¹³³ Országos Attila Múzeum lesz Szegeden. Délm. 1938. júl. 24.

¹³⁴ Lásd: a „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” által nyilvántartott „állami letét”-ként szereplő műveket, melyeknél a következő megjegyzés található: „Orsz. Szépműv. Múz. 633/1940. sz. a. visszakérte és elvitte. Itt.; 28/1941.”

¹³⁵ Ideiglenesen a városi hivatalokban helyezték el a múzeumból kiszorult értékes képeket. Délm. 1941. okt. 3.

A „Szeged városi múzeum szépművészeti osztályának Lajstroma” szerint: 1920—1944 között az alábbi fontosabb művek kerültek a helyi közgyűjteménybe:

1921

Landau Alajos: Gyermekarckép (akv.-) Ltsz.: 216.; Heller Ödön: Parasztnadonna (of.-) Ltsz.: 221.; Joó Ferenc: Szeless József arcképe (of. 1860. k.). Ltsz.: 222.

1922

Lippay Bertalan: Mikszáth Kálmán arcképe (of.-) Ltsz.: 226.; Bánszky Sándor: Galamb (kő, 1917.). Ltsz.: 40.

1923

Joachim Ferenc: Oskola utcai részlet (of. 1923.). Ltsz.: 231.

1924

Dinnyés Ferenc: Részlet az Ipar utcából (of. 1924.). Ltsz.: 233.

A náci befolyás alatt álló fasiszta Horthy-rendszer által előidézett általános válság csak katasztrófába vezethetett. A helyi képzőművészeti élet megromlásának igazi okai a kor politikai, gazdasági és társadalmi viszonyaiban gyökereztek. A szegedi festők és szobrászok legtöbbjének sorsa — a giccseket árusító itteni képekerekedele-

1925

Toszkánai iskola (XV. sz.): Mária koronázása (temp.-); Bronzino, Agnolo?: Angyali üdvözlés (of.-); G. A. Bazzi Sodoma-iskolája: A szentcsalád (of.-). — Enyedi-hagyaték. Régi ltsz.: 236—37—38.; Parobek Alajos: Cigányok (of. 1925.). Ltsz.: 240.

1926

Pogány Ferenc: Boszorkánysziget (of.-). Ltsz.: 244.; Orbán Dezső: Eső után (of.-). Ltsz.: 245.; Balogh Margit: Leányfej (of.-) Ltsz.: 246.; Láposy-Hegedűs Géza: Tápéi nádfedelű ház (akv.-). Ltsz.: 252.

1927

Nyilasy Sándor: Tömörkény István arcképe (of.-). Ltsz.: 257.; Papp Gábor: Tátrai tájkép (of.-). Ltsz.: 258.; Nyilasy Sándor: Legények, leányok. (of. 1927.). Ltsz.: 262.

1928

Vágh (Weinmann) Mihály: Ősz a Városligetben (of.-). Ltsz.: 271.; Vágh (Weinmann) Nándor: Alkony eső után (of.-). Ltsz.: 272.; Endre Béla: Szeles idő (of.-) Ltsz.: 273.

1929

Zombory Lajos festőművész adománya: 21 olajfestmény. Ltsz.: 275—296.; Chiovini Ferenc: Vágó Pál munka közben (of.-). Ltsz.: 300.; Koszta József: Leány virággal (of.-). Ltsz.: 303.; Nyilasy Sándor: Tavasz a földeken (of.-). Ltsz.: 306.

1930

Nyilasy Sándor: Kulinyi Zsigmond arcképe (of.-). Ltsz.: 313.

1931

Vágh (Weinmann) Mihály: Móra Ferenc és Juhász Gyula arcképe (of.-). Ltsz.: 332—333.; Szüle Péter: Öreg parasztgazda (of.-). Ltsz.: 335.; Parobek Alajos: Önarckép (of.-). Ltsz.: 336.

1933

Zombory Lajos: Önarckép (of.-). Ltsz.: 337.; Jávor Pál: Önarckép (of.-). Ltsz.: 338.

1934

Nyilasy Sándor: Somogyi Szilveszter arcképe (of.-). Ltsz.: 339.; Nyilasy Sándor: Lányok a füzesben (of.-). Ltsz.: 350.

1935

Tóbiás György: Anyám (of.-). Ltsz.: 353.; Dorogi Imre: Tápéi lányok (of.-). Ltsz.: 354.; Pólya Tibor: Búcsú (temp.-). Ltsz.: 357.

1936

Erdélyi Mihály: Szt. Simon-temploma (of. 1936.); Bejárat a kikötőbe (of. 1936.) Halászbárkák (of. 1936.) Ltsz.: 360—61—62.; Szöri József: Interieur (of.-); Téli városrészlet (of.-). Ltsz.: 367—68.; Nyilasy Sándor: Lányok a Tisza-parton (of.-). Ltsz.: 369.

1937

Ambrozovics Dezső adománya: 259 festmény és grafika. Ltsz.: 373—632.; László Fülöp: Milkó házaspár arcképei (of. 1889.); Ltsz.: 633—34.; Szőnyi István: Dunai táj (of.-). Ltsz.: 636.; Tóth-Molnár Ferenc festőművész hagyatéka: 16 vegyes techn. kép. Ltsz.: 637—653.

1938

Tibor Ernő: Juhász Gyula arcképe (of.-). Ltsz.: 661.

1939

Károlyi Lajos festőművész hagyatéka: 87 olajfestmény. Ltsz.: 666—753.; Vinkler László: Móra Ferenc mellképe (of.-). Ltsz.: 665.

1940

Kacziány Ödön festőművész hagyatéka: 58 olajfestmény. Ltsz.: 754—812.

1942

Dorogi Imre: Tiszapart (of.-). Ltsz.: 855.

1943

Nyilasy Sándor: Tápéiak (vízf.-); Tájkép (vízf.-). Ltsz.: 857—858.; Vinkler László: Fikusz Madonnával. (of.-). Ltsz.: 861.

1944

Kukovetz Nana: Montmartrei részlet. (of.-). Ltsz.: 872.; Dinnyés Ferenc: Udvar (of.-). Ltsz.: 873.; Nyilasy Sándor: Vasárnap délután (vázlat, of.). Ltsz.: 874.; Tápai Lajos: Kubikus (szénr.-). Ltsz.: 877.

lem miatt is — ekkorra már elviselhetetlenné vált.¹³⁶ Ezt tükrözte többek között Erdélyi Mihály 1941-ben írt bátor hangú újságcikke is, melyben kifejtette, hogy „...országos jelenség az a nyomor, amely a művészetet sújtja, de ezek közül is leginkább a vidékiek vannak sajnálatos helyzetben... Ma a művészete pusztul ki Szegednek, holnap egyéb érték vesz el és végül, ha így halad, az életöztöne alszik ki.”¹³⁷

Ebből a hullámvölgyből való felemelkedés Szeged képzőművészete számára — mind történelmi, mind társadalmi vonatkozásban — általában hazánk, illetve városunk — 1944—45-ben történt — felszabadulása tette lehetővé. Festészetünk, szobrászatunk, grafikus- és iparművészetünk megújódása — nemzeti művészetünk fejlődésének megfelelően —, az azóta eltelt három évtized során ment végbe.

¹³⁶ Temesváry József: Miért haldoklik a szegedi képzőművészeti élet? Délm. 1941. okt. 12.; (Temesváry József) t. j.: A szabályozásra szoruló műkereskedelem. Délm. 1942. okt. 31.

¹³⁷ Erdélyi Mihály: Egy festő a szegedi képzőművészek válságáról. Délm. 1941. febr. 12.